

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI
DEVLETLER ÖZEL HUKUKU BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

KAZAK HUKUKUNDA YATIRIMLARIN KORUNMASI

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. F. Bilge TANRIBİLİR

HAZIRLAYAN
Yernar AİDAR

Ankara - 2008

ONAY

Yernar AİDAR tarafından hazırlanan "KAZAK HUKUKUNDA YATIRIMLARIN KORUNMASI" başlıklı bu çalışma, 28.07.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Özel Hukuk Anabilim Devletler Özel Hukuk Bilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

.....

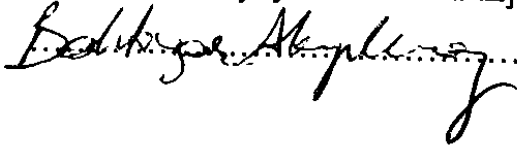
[Prof. Dr. Vahit DOĞAN] (Başkan)

.....


[İ m z a]

.....

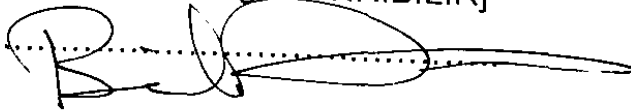
[Prof. Dr. Baytiyar AKYILMAZ]

.....


[İ m z a]

.....

[Doç. Dr. F. Bilge TANRIBİLİR]

.....


ÖNSÖZ

Yabancı yatırımlara tarihi bir süreçten bakıldığında, önceleri doğal kaynaklara yöneldiği görülmektedir. 1980'li yıllardan itibaren yabancı yatırımlar dünya ticaretinde ve ülke ekonomilerinde önemli rol oynamıştır. Gelişme sürecinde yabancı yatırımların Kazakistan açısından değerlendirmesini yapmış olduğumuz bu yüksek lisans tezinde Kazakistan'ın bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemlerini incelemiş bulunuyoruz.

Bu çerçevede yapılan araştırmanın amacı, Kazakistan'da yabancı sermayenin tarihçesi ile yabancı sermayenin ülkeye hangi hukuki yöntemlerle girebildiği hangi şekilde faaliyet gösterdiği Türkiye ile Kazakistan arasındaki yatırım ilişkileri ile yabancı sermayenin ulusal ve uluslararası alanda korunması gibi konuların incelenilmesidir.

Büyüklerimiz, gençliğin en tatlı ve heyecanlı zamanlarının üniversitelerde yaşanacağını, hep söylemiştir. Bu yazıyı yazarken bulunduğum şu dakikalarda bu sözlerin ne kadar gerçekçi olduğuna şahsım adına tanık oldum. Hayatımızın en dinamik çağı olan üniversite yılları, insan olarak olgunlaşmamızı, iyi bir vatandaş olarak yetişmemizi sağladı. Ülkemize ve insanlığa yapacağımız hizmetin tohumları bu yıllarda atıldı. Önce kendimize, sonra ailemize, vatanımıza, Türk Dünyasına ve insanlığa faydalı birey olarak farklı mevkilerde aynı coşkuyla çalışacağımı umuyorum.

Bu güzel ülkede, Türkiye'de eğitim görmem, büyük şans ve mutluluktur. Ortak dil, tarih ve medeniyeti paylaştığımız ikinci vatanımızdan, sadece meslek hayatımızla ilgili eğitim aldık dersek, bu ülkeye vefasızlık etmiş olurum. Biz burada zengin bir kültürü tanıdık, farklı insanlarla kardeşlik ve dostluk kurduk. Bütün bunlar bizim ufkumuzu aydınlattı.

Genç ve bağımsız ülkelerimiz, her zaman yenilik ve gelişmelere açık olmuştur. Kültürel değerlerimiz, eğitimin önemini daima ön plana çıkarmıştır. Ülkemizin bağımsızlıktan sonra hızla ilerlemesi ve gelişmesi; bu değerlere sahip çıkmasındandır.

Şu anda; Türkiye'den ayrılmanın hüznünü taşıırken, birkaç yıllık eğitimimizi tamamlamanın sevincini de yaşıyorum. Diğer yandan ülkeme en

kısa zamanda dönerek orada çalışmak ve vatanımızın kalkınmasına katkıda bulunmak arzusu ve heyecanını hissediyor gibiyim.

Bu bakımdan misafirperverliğiyle kalbimin derinliklerinde “ikinci vatanım” olarak sevdiğim Türk halkına ve devletine bir vefa borcu olarak derin bir saygı ve sevgiyle şükranlarımı sunarım. Benim için Türkiye ikinci vatan olarak daima gönüllerimde kalacaktır.

Bilimsel çalışmalar hiçbir zaman yalnız yapılamadığı gibi, insanın kendi çaba göstermesiyle karşılıklı yardımlaşma ve kolektif bir emeğin sonucunda ortaya çıkıyor. Bu yüksek lisans tezimin hazırlanışı ve yazılışı da birçok kişinin desteği ve katkısı ile gerçekleşmiştir.

Öncelikle hazırlamış olduğumuz çalışmanın başından itibaren beni birikimleriyle yönlendiren, sabrı ve anlayışıyla yardımını esirgemeyen her sıkıntılı anda güvenini bir an dahi kaybetmeden bana çıkış yollarını gösteren değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. F. Bilge TANRIBİLİR’e en içten duygularıyla teşekkür ederim. Bu vesileyle yüksek lisans çalışmamızın süresince ve dolayısıyla bu tezin oluşumunda emeği geçen Gazi Üniversitesi Hukuk fakültesindeki tüm hocalara, KATİAD ve TİKA kurumlarına, eğitim temsilcilerimize, arkadaşlarıma, dostlarıma ve eserlerinden yararlandığım değerli akademisyen ve araştırmacılara teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Hiç kuşkusuz Kazakistan’daki anne ve babamın maddi ve manevi destekleri olmazsa bu tezi bitirmek zor olacaktı. Gösterdikleri sabır ve destek için hepsine kalpten teşekkürümü sunmayı bir borç biliyorum. Bütün bu yardım ve desteklere rağmen çalışmada mevcut olan kusurların tamamından elbette yalnızca kendim sorumluyum.

Yernar AİDAR
Ankara 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM YABANCI SERMAYE

I. YABANCI SERMAYE KAVRAMI.....	4
A. Tanım.....	5
B. Türleri.....	6
1. Dolaylı Yatırımlar.....	6
2. Doğrudan Yatırımlar.....	7
3. Diğerleri.....	9
C. Ülkeye Geliş Nedenleri.....	9
1. Ekonomik Nedenler.....	10
a. Pazar Çekiciliği.....	10
b. Maliyeti Düşürme.....	11
(1) Hammaddeye Ulaşımı.....	11
(2) Ucuz İşgücü.....	11
(3) Dış Pazarların Elde Edilmesi.....	12
2. Siyasal Nedenler.....	13
3. Hukuki Nedenler.....	13
D. Ülke Ekonomisi Üzerindeki Etkileri.....	14
1. Olumlu Etkileri.....	15
a. Sermaye Birikimi Katkısı.....	15
b. Teknoloji ve İşletmecilik Bilgisi Etkisi.....	15
c. Ödemeler Dengesi Etkisi.....	16

d. İstihdam Etkisi.....	16
e. Bölgesel Kalkınmaya Etkisi.....	17
2. Olumsuz Etkiler.....	17
a. Teknolojik Bağımlılığın Artması.....	17
b. Ödemeler Bilânçosunda Dengesizlik Yaratılması.....	18
c. Üretim Sisteminde İkili Bir Yapı Oluşması.....	18

II. KAZAK HUKUKUNDA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİNİN

GELİŞİMİ.....	19
A. Bağımsızlık Öncesi Dönemi.....	19
B. Bağımsızlık Sonrası Dönemi.....	21
1. Kazakistan'da Özelleştirme Programı.....	27
2. Ülkenin Stratejik Gelişme Programı "Kazakistan-2030".....	30

III. KAZAK YABANCILAR HUKUKUNUN DAYANDIĞI ESASLAR.....33

A. Yabancıların Hakları Konusunda Yabancılar Hukukunda Benimsenen Sistem	33
B. Yabancıların Haklarının Sınırlandırılması.....	35

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA İLİŞKİN MEVZUATTAN YARARLANABİLMESİNİN GEREKLİ ŞARTLARI

I. YATIRIMLARA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEME.....	36
A. KC Yatırımlar Kanunu	37
B. Yatırımcı.....	39
C. Yatırım	40
D. Yatırımın Şekli.....	41
1. Yabancı Girişim.....	41
2. Yabancı Yatırımcının Kazakistan'da bir Kazak Ortaklığı Kurarak Faaliyette Bulunması.....	42

3. Yabancı Yatırımcının Bir Kazak Ortaklığının Hisse Senetlerini Alarak Yatırım Yapması	43
4. Ortak Girişim (Joint Venture).....	44
5. Bağlı İşletmeler.....	45
6. Kuruluşların Yönetim Hakkının Devredilmesi.....	46
7. Yabancı Yatırımcının Kazakistan'da Şube Açarak veya Temsilcilik Kurarak Faaliyette Bulunması.....	48
II. YATIRIM AYRICALIĞI VE SÖZLEŞMESİ.....	50
A. Yatırım Ayrıcalığı.....	50
B. Yatırım Ayrıcalığının Sağlanması Şartları.....	51
C. Yatırım Ayrıcalığı Sözleşmesi.....	51
III. YATIRIMCIYA SAĞLANAN KOLAYLIKLAR.....	52
A. Yatırım Vergi Muafiyeti.....	52
B. Gümrük Vergisinden Muaf Tutulmak.....	52
C. Taşınmaz Tahsisi.....	54
D. Gelir Kullanma Garantisi.....	55
E. Devletleştirme Ve İstimlâk Halinde Korunması.....	55
F. Açıklık.....	55
G. Uyuşmazlıkların Halli.....	56
H. İntikal.....	59
IV. KAZAKİSTAN'A GELEN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İÇİNDE TÜRK SERMAYE YATIRIMLARI.....	59
A. Türk Sermaye Yatırımlarının Kazakistan Ekonomisindeki Yeri ve Önemi.....	59
B. Türk Şirketleri Açısından Kazakistan'da Verimli Yatırım Alanları.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

I. GENEL OLARAK.....	64
II. ÇOK TARAFLI SÖZLEŞMELER.....	64
A. ICSID.....	65
B. MIGA.....	67
III. İKİ TARAFLI SÖZLEŞMELER.....	69
A. Kazakistan Cumhuriyeti ile Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Hakkında Anlaşma Yapan Ülkeler.....	69
B. Kazakistan ve Türkiye Arasında Yapılan Ekonomik Anlaşmalar.....	70
IV. TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ ARASINDA YATIRIMLARIN KARŞILIKLI TEŞVİKİ VE KORUNMASI ANLAŞMASI.....	73
A. Tanımlar.....	73
1. Yatırım.....	74
2. Yatırımcı.....	75
3. Gelir.....	75
4. Ülke.....	75
B. İki Taraflı Sözleşmelerin Amacı.....	76
C. Akit Devlet Yatırımlarına Yapılacak Muamelenin Standartları.....	76
D. Kazakistan'da Yatırımcılara Tanınan Haklar.....	79
1. Faaliyet Alanı.....	80
2. Ülkeye Giriş ve İkamet.....	80
3. Yabancı Personel Çalıştırma.....	82
E. Uyuşmazlıkların Çözümü.....	83
SONUÇ.....	86
KAYNAKÇA.....	90

EKLER:

EK-1. KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ YATIRIMLAR KANUNU.....	98
EK-2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ ARASINDA YATIRIMLARIN KARŞILIKLI TEŞVİKİ VE KORUNMASI ANLAŞMASI.....	111
EK-3. YATIRIM İMTİYAZLARINI ÖNGÖREN YATIRIMLARIN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ İÇİN KONTRAT ÖRNEĞİ.....	119
ÖZET.....	131
ABSTRACT.....	133

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.g.r	: Adı Geçen Rapor
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
BİS	: Bank For International Settlements (Uluslararası Ödemeler Bankası)
BK	: Borçlar Kanunu
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
DİB	: Dışişler Bakanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYYK	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu
FIAS	: Foreign Investment Advisory Service (Yabancı Yatırım Danışmanlık Kurumu)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KC	: Kazakistan Cumhuriyeti
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüslü
LDC	: Low Developmet Countries (Azgelişmiş Ülkeler)
MCI	: Monthly Colculation Index
MK	: Medeni Kanun
SBKP MK	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi
NAFTA	: North American Free Trade Agreement (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development

	(Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı)
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler)
RF	: Rusya Federasyonu
SAPP	: Sobraniye Aktov Parlamenta i Pravitelstvo (Parlamentonun ve Hükümetin mevzuatları).
s.	: Sayfa
SSC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı)
UNCITRAL	: United Nations Commission on International Trade Law (Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu)
WIR	: World Investment Report (Dünya Yatırım Raporu)
www	: World Wide Web
y.a.g.e.	: Yukarıda Adı Geçen Eser
YASED	: Yabancı Sermaye Derneği
vb.	: Ve benzeri
YSTK	: Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu
vs.	: Ve saire

GİRİŞ

Kazakistan'a yabancı sermayenin girişı Eski Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra başlamıştır. 1993-1998 yıllar arası ülkedeki yabancı sermaye hacmi 8 milyar Amerikan Doları'nı bulmaktaydı. Ülke ekonomisinde büyük payı olan yabancı yatırımlarına yönelik Kazakistan Hükümetinin politikası ise, yatırım iklimini daha çekici kılarak daha çok yabancı sermaye çekmektedir¹. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in de belirttiği gibi: "Kazakistan ekonomisi yatırımlara ve işadamlarına açıktır. Bunun için tüm potansiyeller mevcuttur"².

Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecini yaşayan Kazakistan, ekonomik yapısında köklü değişiklikler yapmayı ve üretim sistemini modernize etmeyi amaçlamıştır. Bu dönemde gerekli olan sermaye, teknoloji ve işletmecilik bilgisi ancak dış ülkelerden gelen doğrudan yatırımlarla sağlanabilir. Bu nedenle, Kazakistan, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi, yabancı yatırımları çekmeye çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak, ülkeye gelen yabancı yatırım miktarı yıldan yıla artmaktadır³.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına kavuşmasından sonra, milletlerarası ilişkilerin ve dış ülkelerde siyasi, ekonomik ilişkilere girilmesine paralel olarak Milletlerarası Özel Hukuk normlarına da ihtiyaç duyulmuştur. Yalan geçmişe kadar "dışa kapalılık" politikası izleyen eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde, bağımsızlık sonrası, uluslararası ekonominin ağırlık kazanması, ticaret ve sermaye yatırımlarının ülke sınırını aştığı çağımızda bu gelişmeye ayak uydurmak kaçınılmaz olmuştur.

Bu gelişmenin sonucu olarak, kısa bir zamanda başta petrol ve doğal gaz olmak üzere birçok alanda yatırım yapmak isteyen dünyanın en büyük şirketleri dikkatlerini Kazakistan'a yöneltmişlerdir. Neticede, Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandıktan 17 yıl kadar kısa bir süre geçmesine rağmen,

1 Kasım Sarbayevich Maulenov, Pravovoye Polojenije Sovmestnih Predpriyatiy, İnostrannih Predpriyatiy i Transnatsionalnih Korporatsiy, Almatı, 2001, s. 3.

2 DEİK, Mayıs, 2004: Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in onuruna 21.05.2003'te İstanbul Çırağan Sarayında düzenlenen yemekli toplantıda konuşması.

3 Kasım Sarbayevich Maulenov, Gosudarstvennoye Upravleniye i Pravovoye Regulirovaniye v Sfere İnostrannih Investitsiy v Respublike Kazakhstan, Almatı, 2000, s. 3.

bugün Kazakistan Cumhuriyeti 17 yıl öncesine nazaran çok daha güçlü ekonomiye sahip, uluslararası alanda kendisini kabul ettirmiş bir ülke konumundadır. Bu duruma gelmesinde, doğal kaynaklarının zenginliği, elverişli jeopolitik konumu, ucuz ve eğitilmiş iş gücü, siyasi ve sosyal istikrarı gibi avantajlarını kullanarak çektiği yabancı yatırımların büyük rolü vardır.

Yabancı yatırım alanı ekonomik olduğu kadar politik ve hukuki boyutu da olan bir alandır⁴.

Bu çalışmada konuyu hukuki açıdan ele alarak, Kazak hukukunda yatırımların korunması incelenecektir.

Bu çerçevede yapılan araştırmanın amacı, Kazakistan'da yabancı sermayenin tarihçesi ile yabancı sermayenin ülkeye hangi hukuki yöntemlerle yapılabileceği, en çok hangi şekilde kurulduklarını, Türkiye ile Kazakistan arasındaki yatırım ilişkileri ile yabancı sermayenin ulusal ve uluslararası alanda korunması gibi konuların incelenmesidir.

Özel Hukuk alanı, Türkiye'ye nazaran, yeni gelişmekte olan ve bu konuda yeterli mevzuatın bulunmadığı Kazakistan'da, bir takım sakıncalar yaratmıştır. Oysa konunun önemi ve büyük meblağları bulan yatırımların ciddiyeti dikkate alındığında özellikle bize, hukuk sistemi olarak ışık tutacak olan Türkiye'nin, bu husustaki deneyimlerini dikkate almanın yararlı olacağı inancındayım.

Kazakistan'daki araştırmalarım sonucu, konuyu ele alan kaynakların çok az olduğunu saptadım. Dolayısıyla, bu konuyu bütün boyutlarıyla ele alan bir çalışma mevcut değildir. Tez çalışmamın şimdiye kadar bütün boyutlarıyla ele alınmamış bir konuya ilişkin olduğunu nazara alarak, Kazak hukukunda yatırımların korunması açısından bir bilgi kaynağını oluşturacağım ümit ediyorum.

Bu çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde, yatırım ve yabancı sermayeye ilişkin kavramlar işlendikten sonra yabancı sermaye türleri ve bunlar arasındaki farklar, ülke ekonomisi üzerindeki etkileri ve ülkeye geliş nedenleri belirtilecektir. Daha sonra sermaye hareketlerinin

4 Bilgin Tiryakioğlu, Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, Ankara, 2003. s. 1.

gelişimi, yabancıların hakları ve sınırlandırılması konusu açıklanacaktır. İkinci Bölümde, Kazak Hukukunda yatırımları düzenleyen mevzuat incelenecektir. Bu bölümde Kazakistan'da yabancı sermaye tarihine ve yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin 373-II Sayılı, 8.01.2003 tarihli "Yatırımlar Kanunu"⁵ esas irdelenecektir. Türkiye ile Kazakistan arasındaki yatırım ilişkileri de bu bölümde ele alınacaktır. Son olarak, Üçüncü Bölümde ise, yabancı yatırım ve yabancı yatırımcı açısından büyük önem taşıyan yabancı yatırımlarına ilişkin iki taraflı ve çok taraflı sözleşmelere yer verilecektir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşması da incelenecektir.

⁵ Kazakhstanskaya Pravda Gazetesi; 11.01.2003, No: 9-11 (23948-23950).

BİRİNCİ BÖLÜM

YABANCI SERMAYE

I. YABANCI SERMAYE KAVRAMI

Yabancı sermaye, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, ülkedeki büyüme ve kalkınma çabaları esnasında kendi öz kaynaklarının yanı sıra kullandıkları bir kaynaktır. Gelişmekte olan ülkelerin ortak özelliği de, sermaye yetersizliğidir. Söz konusu ülkeler, sermaye açıklarını gidermek için dış tasarruflara yönelmektedir. Bu transfer edilen paralar, şirket menkul kıymetleri (devlet tahvilleri hariç), makine ve teçhizat⁶ gönderildikleri memleketlerde sahiplerinin bizzat kuracakları veya ortak olacakları işletmelerde kullanılırsa, bunlara yabancı sermaye denir⁷.

Yabancı sermaye hareketinin ilk olarak “borçlanma” şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir⁸. 18’inci yüzyılda Batılı ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin oluşumu, İngiltere’de başlayıp Batı Avrupa ülkelerinde gelişen Sanayi Devriminin beraberinde gelişmiştir. 1800’lü yılların ilk yarısında İngiltere’nin gelişen sanayisine gerekli olan hammaddelerin ve madenlerle birlikte petrolün çıkarılması için sömürgelerde yaptığı yatırımlar⁹, Britanya Adalar Topluluğu içinde giriştiği yatırımlar, yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çünkü Sanayi Devriminin bir sonucu olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle batının sanayileşen ülkelerindeki hızlı sermaye birikimi, büyük şirketleri bu sermayeden en fazla kârı sağlayacak yatırım alanlarını aramaya yöneltmiştir. Yine bu dönemde Kara Avrupa’sı ülkelerinin de benzeri yatırımlara giriştiği görülmektedir¹⁰.

6 Türkiye Cumhuriyeti “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu” (DYYK), 5 Haziran 2003, Kanun no: 4875, Resmi Gazete: 17 Haziran 2003, m. 2/b.

7 F. Ergin, İktisat, İstanbul 1961, s. 603.

8 Ramazan Uludağ, Türkiye’de Yabancı Sermaye Uygulaması, Ankara, 1991, s. 23; HACIOĞLU, T.: Yabancı Sermaye ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Uygulaması (Uzmanlık tezi), Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1983, s. 3.

9 D. M. Akdoğan, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam ve Ücretler Üzerindeki Etkileri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2007, s. 1.

10 Uludağ, s. 23; Hacıoğlu, a.g.e, s. 3.

Bu nedenle yabancı sermaye kavramının içeriğinin zamanla genişlemesi ve yeni unsurların kavrama dâhil olmasıdır. Metinlerde daha çok, yabancı sermaye yahut yabancı yatırımlara ilişkin sınırlayıcı olmayan örnekler verilmektedir. Tanımlar daha çok doktrinde tartışılmaktadır¹¹.

A. Tanım

Yabancı sermaye tanımı farklı şekillerde yapılmıştır. Yabancı sermaye yatırımları, genel anlamıyla, “ticari kazanımlar gözetilerek, sermaye fonlarının bir ülkeden diğerine hareketini”¹² ifade etmektedir. Bir başka tanıma göre “yabancı sermaye, bir ülkenin karşılığını değişik biçimlerde ileride ödemek üzere, başka ülkelerden temin ederek kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği mali veya teknolojik kaynaktır”¹³. Diğer bir tanıma göre yabancı sermaye “bir ülkeden diğer bir ülkeye giden, ekonomik değer ifade eden maddi, gayri maddi değerlerin tümüdür”¹⁴.

Yabancı sermayenin özelliği, sermaye karşılığının türüne göre herhangi bir şekilde ödenecek olmasıdır. Bu karşılık, yabancı sermayenin başka bir ülkeye gelmesinin sebebi şu faydaları sağlar: Sermaye yetersizliğini giderme ve döviz girişini sağlama, yeni teknoloji ve yönetim becerisi getirme, üretim kapasitesinde artış, ihracatı artırma, istihdam sağlama, vergi geliri, rekabet dinamizmdir¹⁵. Dolayısıyla ülkenin menfaati ne ise, yabancı sermayenin, ev sahibinin ekonomik gücüne kısa sürede katabileceği bir kaynak olmasıdır. Tüm bu tanımları kapsayacak şekilde yabancı sermaye, “bir ülkenin karşılığını bir şekilde ileride ödemek üzere başka ülke ekonomisinden aldığı ve kısa vadede kendi ekonomisine ekleyebileceği, ekonomik değeri olan

¹¹ Rifat Erten, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü, Ankara, 2005, s. 21.

¹² A. Abeldinova, Kazakistan'da Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kazak Ekonomisine Etkileri, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Eskişehir, 1999, s. 2.

¹³ G. Uras, Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul, 1979, s. 27.

¹⁴ Erten, a.g.e., s. 21.

¹⁵ S. Dost, Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve ICSID Tahkimi, Ankara 2006, s. 106.

maddi ve gayri maddi değerlerden oluşan kaynakların tümü olarak tanımlanabilir”¹⁶.

B. Türleri

Günümüzde uluslararası sermaye hareketleri genel olarak kamu ve özel sermaye transferleri olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır.

Kamu sermaye transferleri, taşıdığı faiz, vade, bağlı olup olmama, geriye ödeme yapılırken kullanılacak paranın cinsi ve benzeri şartlar yönünden farklı nitelikler taşımakla birlikte başlıca iki grupta toplanabilir; hibe olarak verilenler ve krediler¹⁷. Özel sermaye transferleri ise, ticari koşullar altında sermayenin bir ülkeden diğerine hareketini ifade eder¹⁸. Başka bir ifadeye göre, özel yabancı sermaye transferleri, bir ülkenin devleti tarafından değil, vatandaşları tarafından gerçekleştirilen yabancı sermaye yatırımlarını ifade etmektedir¹⁹.

Özel yabancı sermaye yatırımları dolaylı yatırım, doğrudan yatırımı ve diğerleri şeklinde gerçekleşmektedir²⁰. Öte yandan günümüzde özel yabancı sermaye hareketlerinin büyük çoğunluğu doğrudan yatırımlar şeklindedir. Konu oldukça kapsamlı olup, konumuzu, özel sermaye transferleri işlemiinde yer alan doğrudan yabancı yatırımı ile sınırladık.

1. Dolaylı Yatırımlar

Dolaylı yatırımlar (portföy tipi yatırımlar, portfolio investment)²¹ olup, tahvil ve hisse senedi gibi menkul kıymetlere yapılan yatırımları ifade eder.

¹⁶ Dost, a.g.e, s. 105.

¹⁷ Baran Tuncer, Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu, Ankara 1968, s. 12.

¹⁸ C. Ergün, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Işığında Ortak Girişimler, İstanbul 2007, s. 4.

¹⁹ Uras, a.g.e, s. 27.

²⁰ Svetlana Pavlovna Moroz, Investitsionnoe Pravo, (Yatırım Hukuku), Almatı, 2004, s. 62.

²¹ Erten, a.g.e, s. 25.

Yatırımcılar aldıkları bu menkul kıymetlerin karşılığına faiz ve temettü geliri haricinde, özellikle menkul değerlerin piyasa değerindeki artışından kazanç beklerler. Böylece, o ülkedeki sermaye stokuna, başka bir ifadeyle sermaye varlığına menkul kıymetler satın alınarak ortak olunur. Menkul kıymetler satın alınırken de bedeli yatırımcı müteşebbisin ülkesinin parası ile ödeneceğinden, ülkeye yabancı kaynaklar girmiş olur²².

Portföy yatırımları, özel mali sermaye hareketi niteliğinde olmakta ve bir ülkedeki şirketlere ait hisse senedi ve tahvillerin o ülke sermaye piyasasından veya uluslararası sermaye piyasalarından, dışarıda yerleşik kişi ve kuruluşlarca satın alınması yoluyla da gerçekleşebilir²³.

2. Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı (foreign direct investment)²⁴ bir büyük firmanın yabancı ülkelerde fabrika, bina, üretim tesisi kurmak, mevcut tesisleri satın almak ya da mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla kendine bağlı bir şube açmasıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapan firmanın bulunduğu ülkeye “yatırımcı ülke” (home country), yatırımın yapıldığı ülkeye ise “ev sahibi ülke” (host country) adı verilmektedir²⁵.

Doğrudan yatırımlar gelişmiş ülkelerde kurulu teşebbüslerin, gelişmekte olan ülkelere kendilerine bağlı bir şube açmaları veya yeni bir tesis kurmaları şeklinde olmaktadır. Kurulan tesis tümüyle yabancı sermaye kuruluşu olabildiği gibi, yerli teşebbüs ile ortaklık şeklinde de olabilmektedir. Yatırım yapan kuruluşlar genellikle sermaye olarak, bir miktar nakit, yatırım malı veya patent, lisans gibi maddi olmayan hakları transfer edebilmektedir. Aynı zamanda yabancı sermaye ile birlikte, çoğunlukla yönetici ve yukarı

²² Erten, a.g.e, s. 25.

²³ Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, İstanbul, 1994, s. 577.

²⁴ F. Aydemir, Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları: Yatırım Gelişme Yolu Yaklaşımı Üzerine Bir Araştırma, Kayseri 2006, s. 5.

²⁵ Aydemir, a.g.e, s. 5.

seviyede teknisyen niteliğinde personel de yatırım yapılan ülkelere gitmekte, buna karşılık diğer işgücü yerli kaynaklardan sağlanmaktadır²⁶.

Günümüzde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir bölümü çokuluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunlar belli bir merkezden yönetilen ve aynı anda çeşitli dünya ülkelerinde üretimde bulunan dev firmalardır. O halde bu açıklamalara göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir büyük firmanın (çokuluslu şirket) ana merkezinin bulunduğu yer dışındaki ülkelerde kendine bağlı şirket kurması veya milli sermaye ile ortak girişimlerde bulunması biçiminde tanımlanabilir²⁷. Dolayısıyla doğrudan yatırım, bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır²⁸.

Şu anda yürürlükte olan 13 Haziran 2005 No: 57-III sayılı “Kazakistan Cumhuriyeti Döviz Düzenlemeleri ve Denetlemeleri Kanunu”²⁹ doğrudan yatırımı şu şekilde tanımlamıştır.

“Doğrudan yatırım -sermaye yatırımı; kıymetli evrak, eşya ve telif hakları dahil, mülkiyet haklarının satın alınmasını, ayrıca yatırımcıya belirli bir tüzel kişinin, oylama hakkı veren hisse senetlerinin yüzde on ve üzerini kontrol etmeye olanak veren başka da mülkün satın alınmasını” ifade eder.

Daha geniş bir tanıma göre doğrudan yabancı yatırım, “maddi ve gayri maddi varlıkların bir ülkeden başka bir ülkeye, bu varlıkların sahibinin kısmen veya tamamen kontrolü altında, ev sahibi ülkenin refahını artırmak amacıyla transferi olarak” tanımlanmaktadır³⁰.

26 Tuncer, a.g.e, s. 33.

27 Seyidoğlu, a.g.e, s. 577.

28 S. Rıdvan Karluk, Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul 1983, s. 399.

29 Finansovoye Pravo: Sbornik Normativnih Pravovih Aktov (Maliye Hukuku Mevzuatı), Almatı 2006, s. 158-176.

30 Erten, a.g.e, s. 25.

3. Diğerleri

Gelişmekte olan ülkelere giden özel yabancı sermaye yatırımlarının üçüncüsünü yabancıların bir ülkede taşınmaz (emlak ya da arazi) ya da taşınır mal satın almaları oluşturur. Bu şekil yatırımlarda da yabancılar, ülkenin varlıkları üzerinde mülkiyet hakkı kazanır. Karşılığında, bu varlıkların satın alındığı sırada bunların satın alındığı ülkeye döviz girer. Yabancıların bu tip menkul mal alımları daha çok turizm faaliyetleri sırasında görülür. Dolayısıyla bu tür sermaye transferleri diğer özel sermaye transferlerinden farklı olarak değerlendirilmiş ve üretime yönelik bir yatırımla ilgili olmadıklarından dolayı, ülkelerin yabancı yatırımlarla ilgili teşviklerinden yararlanamazlar³¹.

C. Ülkeye Geliş Nedenleri

Yabancı sermaye yatırımlarının başlıca nedeni uluslararası kâr farklılıklarıdır. Yurtdışında kârlar ana ülkeden daha yüksek olduğu sürece yatırımlar yabancı ülkelere kaydırılacaktır³².

Uluslararası sermaye hareketlerinin nedenlerini açıklamak için yatırım kârlarının farklılığı yanında risk ve belirsizlik faktörlerini de dikkate almak gerekir. Az gelişmiş ülkelerde siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların yatırımların rizikosunu artırdığı bir gerçektir. Dolayısıyla kârlılık oranları yüksek olsa bile bu ülkeler yabancı yatırımcılar için çekici olmamaktadır. Bundan başka, dünya pazarlarının bütünleşmesi, firmanın faaliyet hacmini genişletmesi ve uzun dönemde yabancı piyasada egemenlik kurmak gibi amaçlar da dış yatırımlar üzerinde etkili olabilir³³.

31 Erten, a.g.e, s. 27.

32 Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, İstanbul, 1986, s. 448; R. Uludağ, a.g.e, s. 19.

33 Seyidoğlu, a.g.e. 1986, s. 448; Karakoyuncu, a.g.e, s. 9.

Bunun yanısıra büyük şirketler çok çeşitli nedenlerle dış ülkelerde doğrudan yatırımlara girişmektedirler. En başta ekonomik faktörler olmak üzere, siyasal ve hukuki faktörler doğrudan yatırım kararlarında etkili olmaktadır³⁴.

1. Ekonomik Nedenler

Yabancı sermayedarın kendi ülkesinin dışında bir başka ülkede yatırıma karar vermesinde öncelikle ekonomik nedenlerin payı büyüktür. Yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin başında daha fazla kâr elde etmek güdüsünün geldiği söylenebilir. Buna bağlı olarak ev sahibi ülkede yeterli potansiyel talebin varlığı, maliyeti düşürme ve üretimin etkin bir şekilde yapılma imkânı ve rekabet üstünlüğü, yabancı sermayenin kârını artıran en önemli unsurlarıdır³⁵.

a. Pazar Çekiciliği

Bazı ana firmalar kendi ülkelerinde talep yetersizliğiyle karşı karşıya kalırlar. Bu durumda firmalar büyümek isterlerse yurtiçi talebi aşmak, ihracata yönelmek ve bağlı şirketler kurarak yabancı üretim faaliyetlerinde bulunmak zorunda kalırlar. Bunu gerçekleştirmek için yeni pazar arayışlarına girerler³⁶.

Çok uluslu şirketlerin ürün ve hizmetleri için ev sahibi ülke pazarında yeterli talebin varlığı dış yatırım kararlarında etkili olmaktadır. Çünkü yapılacak yatırımlardan elde edilecek kâr üretilen ürüne karşı olan talebe bağlı olacaktır. Bu çerçevede yerel pazarın büyüklüğü, nüfusun satın alma gücü ve göreceli refah düzeyi, bu değişkenlerin büyüme potansiyeli ve bir bütün olarak ülke ekonomisinin durumu, çok uluslu şirketlerin yatırım yapma kararını etkileyen temel kriterleri

³⁴ Abaelidzova, a.g.t., s. 5.

³⁵ Abaelidzova, a.g.t., s. 6.

³⁶ Erol İyibozkurt, Uluslararası İktisat Teorisi, üçüncü Basım, Bursa, 1995, s. 126.

oluşturmaktadır³⁷. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, iktisadî kalkınma ile genişleyen pazar potansiyelleri bu ülkeleri giderek daha cazip yatırım alanı haline getirmektedir³⁸.

b. Maliyeti Düşürme

(1) Hammaddeye Ulaşımı

Bazı işletmeler çok büyük miktarlarda hammadde kullanmak zorundadır. Ancak hammaddenin dünya üzerinde dengesiz dağılımı sonucunda bunların üretim tesislerine taşınarak mamul hale getirilmesi, üretilen mamullerin tekrar dünyanın diğer bölgelerine taşınması, yüksek taşıma maliyetlerini ortaya çıkarır³⁹. Eğer üretim için gerekli olan hammaddeler yabancı firmanın ana ülkesinde mevcut değil ya da uygun maliyetle taşınabilir değil ise, bu firma hammaddeye ulaşmak için bunların bulunduğu ülkeye yatırım yapmak zorundadır. Ana ülkenin hammadde veya gıda maddesi ihtiyacını karşılamak için bu kaynakların bol olarak bulunduğu bölgelere yapılan yatırımlar bu türdendir. Petrol, diğer madenler ve tarımsal ürünler buna örnektir. Bu gibi kaynaklar yatırımcının ülkesinde ya hiç bulunmamakta, ya da üretimleri çok yüksek bir maliyeti gerektirmektedir. O nedenle yatırımların söz konusu kaynaklara zengin olarak sahip bölgelerde yapılması gerekir⁴⁰.

(2) Ucuz İşgücü

Maliyetle ilgili diğer bir faktör de yabancı ülkelerdeki ucuz işgücünden yararlanmaktır. Ana ülkede ücretlerin yüksek olması yatırımcıyı, üretim tesislerini

³⁷ Abeldinova, a.g.t., s. 7.

³⁸ Seyidoğlu, a.g.e., s. 450.

³⁹ Rıza Aşıkoğlu, Uluslararası Yatırım Kararlarında Etkili Olan Faktörler, Eskişehir, 1991, s. 49.

⁴⁰ Seyidoğlu, a.g.e., s. 448.

emeğin ucuz olduğu bölgelere yapmaya yönelmektedir. Yurt dışındaki düşük işçi ücretlerinden yararlanmak isteği, özellikle emek yoğun sanayi dallarında kendini gösterir. Birçok Batılı şirketin Çin, Hindistan gibi ülkelerde araba üretimi, konfeksiyon, ayakkabı, gıda gibi endüstrilere yatırım yapmaları bu şekilde açıklanabilir⁴¹.

(3) Dış Pazarların Elde Edilmesi

Bazı yatırımlar ana ülkedeki şirketin satışlarını arttırmak, yabancı bir piyasayı ele geçirmek veya benzeri nedenlerle yurt dışında yapılmış olabilir. Uygulamaya bakıldığında çoğu şirketlerin yabancı piyasalara önce ihracat yoluyla girdikleri görülür. İkinci aşamada ise üretim tesisleri yurt dışında kurulur. Böylece ihracata son verilerek, üretim doğrudan doğruya yabancı ülkede gerçekleştirilir. Firmalar yurt dışına mal ihraç ettikçe o piyasalar hakkında bilgi sahibi olurlar. Başlangıçta müşteriye yakın olmak ve onlara daha iyi hizmet götürebilmek gibi nedenlerle dış piyasalarda satış ve servis acenteleri kurulur. Bir süre sonra ise şubeler açılarak mahalli piyasanın özelliklerine uygun mal üretimine geçilir. Dış piyasayı ele geçirmek bazen başlı başına bir neden olabilir⁴².

Konuyu açığa kavuşturmakta tekrar çok uluslu şirketlerin faaliyetine değinmekte yarar vardır. Çok uluslu şirketler, ev sahibi ülke firmalarına göre belirli avantajlara sahip ve o ülke pazarında tekelleşen yapı oluşturarak pazarın hakimi durumuna gelebilirler. Bu avantajlar ise: üstün teknoloji, pazarlara giriş, girişimcilik uzmanlığı ve deneyimi vb. içerir⁴³. Bunun yanı sıra, çok uluslu şirketler, faaliyet gösterdikleri ülkelerde, hükümetlerle olan ilişkilerinde çok büyük bir ekonomik güç sağlamaktadır. Çoğu kez bu piyasalarda monopolcu veya oligopolcü durumda bulunmaları da bu güçlerini sağlamlaştırmaktadır. Bunun sonucunda fiyatları ve kârları piyasaların kaldırabildiği ölçüde yükseltmekte, öteki firmalarla anlaşarak

41 Seyidoğlu, 1986, s. 449; İyibozkurt, a.g.e, s. 126.

42 Seyidoğlu, a.g.e, s. 450.

43 İyibozkurt, a.g.e, s. 126.

piyasaları bölüşmekte ve yeni firmaların piyasaya girişlerini engelleyerek rekabeti sınırlandırmaktadırlar⁴⁴.

2. Siyasal Nedenler

Siyasal istikrar, yatırım kararlarının temel boyutunu oluşturmaktadır. Siyasal istikrar ekonomik istikrarı da sağlayan bir unsur olduğundan yabancı sermaye yatırımlarını ayrıca etkilemektedir. Çünkü yabancı sermaye öncelikle emniyet ve güven beklemektedir⁴⁵. Eğer bir ülkede politik istikrarsızlık, savaş veya farklı siyasi görüşe sahip hükümetin işbaşına gelme olasılığı varsa, yabancı firmalar bu ülkeye yatırım yapmakta isteksiz davranacaklardır. Yabancı girişimciler açısından gerçekleştirilecek yatırımların genelde uzun vadeli projeler olması nedeniyle, ileride projenin uzun dönem yaşamasını risk edebilecek gelişmeler, yabancı firmaların yatırımlarını olumsuz yönde etkileyebilecek unsurlardır⁴⁶. Hatta Türkiye'nin de yabancı sermayedar açısından pek çekici olmamasının başta gelen sebeplerden birisi olarak siyasal istikrarsızlık gösterilmektedir⁴⁷. Buna karşı, ev sahibi ülkede siyasal istikrarın sağlanması, uzun döneme ilişkin ekonomik ve politik beklentilerin olumlu olması, yabancı firmaların bu ülkeye gelmelerini teşvik etmektedir.

3. Hukukî Nedenler

Doğrudan yabancı yatırımların ülkeye gelmesine neden olabilecek diğer bir etken, yabancı yatırımlarına ilişkin hükümet politikalarıdır. Sermaye

44 Seyidoğlu, a.g.e., s. 448.

45 Seyidoğlu, a.g.e., s. 448.

46 Abeldinova, a.g.t., s. 9.

47 YASED, Yabancı Sermaye Hakkında Görüşler, İstanbul 1992, s. 32; FIAS, Türkiye, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Ortamı Analizi ve Yatırımın Önündeki İdari Engeller Raporu, İstanbul 2001, s. 12.

hareketinin serbestliği ve hükümet politikası, belki dış yatırımların düzeyini ve yönünü etkileyen en önemli iki faktördür. Örneğin, yabancı yatırımcıya sağlanan kredi kolaylıkları, vergi teşvikleri, istihdam teşvikleri, devlet işletmelerinin satışı veya kiralanması, yenileme teşvikleri, kârların transferinde sağlanan kolaylıklarla ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması sermayeyi yatırıma yönelten faktörlerdir. Bunun yanında yabancı sermaye yatırımlarını güvence altına alan yasal düzenlemeler ile basitleştirilmiş bürokratik işlemler yatırımcılar açısından önem taşımaktadır. Devlet ekonomik faaliyetler üzerinde sıkı bir kontrol uygulamaya çalıştığı ve özel sektörün işi yürütmesi için gerekli özgürlüğü kısıtladığı ülkeler, potansiyel yatırımcılar için cazip değildir. Düzenleyici ortam, çok uluslu şirketlerin yerel şirketler ile eşit koşullarda rekabet edebilmesine imkân tanımalıdır⁴⁸.

D. Ülke Ekonomisi Üzerindeki Etkileri

Yabancı sermaye yatırımlarının ev sahibi ülke ekonomisi üzerinde yarattığı etkiler uzun yıllardan beri tartışma konusu olmaktadır. Yabancı sermaye yatırımları ülke ekonomisindeki sermaye birikimine, teknolojik gelişmeye, ödemeler dengesine, istihdam ve bölgesel kalkınmaya sağladığı ekonomik katkıları yanında, teknolojik bağımlılığın artması, kâr transferleri nedeniyle ödemeler bilançosunda dengesizlik yaratması, üretim sisteminde ikili bir yapı doğurması gibi olumsuz etkiler de yaratmaktadır. Bütün bu olumlu ve olumsuz etkilerin iyi değerlendirilerek, yabancı sermaye yatırımlarının bir ülke ekonomisi için faydalı olup olamayacağı söylenebilir⁴⁹.

⁴⁸ Abeldinova, a.g.t., s. 11.

⁴⁹ Abeldinova, a.g.t., s. 13.

1. Olumlu Etkileri

Yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkeye sağladığı yararlar; garanti olmamakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerin rekabetçi global ekonomi ile bütünleşmelerine yardımcı olmada hayatî önem taşımaktadır. Yabancı yatırımların ev sahibi ülke ekonomisine sağladığı ekonomik katkılar şu şekilde açıklanabilir:

a. Sermaye Birikimi Katkısı

Gelişmekte olan ülkeler kalkınmalarını gerçekleştirmek için yatırımlarını artırmak zorundadırlar⁵⁰. Ancak bu ülkelerde yatırımların artırılması için yurt içi tasarruf miktarı yeterli bulunmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma süreçlerinde karşı karşıya bulundukları bu tasarruf-yatırım darboğazı veya sermaye yetersizliği, bir ölçüde dışarıdan ülkeye yapılacak yatırımlar ile ortadan kaldırılabilir. Diğer bir deyişle yabancı sermaye, iç tasarruf darboğazını genişletmek için kullanılabilecek önemli bir kaynaktır⁵¹.

Yabancı sermaye, ev sahibi ülkenin sermaye birikimine dolaysız bir katkıda bulunur. Ayrıca, yabancı sermaye hem başlangıçtan getirdiği sermaye ile hem de sağladığı kârları yeniden yatırarak gittiği ülkenin üretim kapasitesini artırır⁵².

b. Teknoloji ve İşletmecilik Bilgisi Etkisi

Teknolojik ilerleme ve gelişme ekonomik kalkınma ve büyüme sürecinde önemli derecede rol oynamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğu yeni

50 İ. Sevindirici, *Az gelişmiş Ülkelerde Sermayenin Birikimi: Kalkınma Finansmanı*, Ankara 2000, s. 126.

51 Karluk, a.g.e, s. 209.

52 Seyidoğlu, a.g.e, s. 589.

teknolojileri ne üretebilmekte ne de kendi olanaklarıyla ithal edebilmektedir. Bu ülkeler teknolojileri sanayileşmiş ülkelerden teknik yardım veya doğrudan sermaye yatırımları biçiminde sağlamak zorundadır⁵³.

Çok uluslu şirketleri çekmekte başarılı olan ev sahibi ülkeler önemli bir avantaj ve firmanın işletmecilik bilgisini elde etmektedirler. Bu ise ülkenin endüstri temelini geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır. Çokuluslu şirketler ile ilişki kurabilen yerel firmalar bu işletmecilik bilgisini adapte edebilir ve uluslararası pazarlarda rekabet etme yöntemlerini öğrenebilirler. Çokuluslu şirketin yerel yöneticileri ve çalışanları da aynı bilgiden yararlanabilecektir⁵⁴.

c. Ödemeler Dengesi Etkisi

Yabancı sermaye yatırımları, gerçekleştiği ülke ekonomisindeki ödemeler dengesinin düzelmesine katkıda bulunur. Önce, fabrika kurmak için ülkeye gelen ilk kurucu yatırım sermayesi bir defaya mahsus olmak üzere ev sahibi ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu etki yapar. Doğrudan yatırım üretimine başladığı zaman, gerek ihracat yoluyla ve gerekse ithal ikamesi şeklinde ödemeler dengesine katkıda bulunmaya devam eder⁵⁵. Fakat daha sonra yurt dışına yapılan kâr transferleri yabancı sermaye yatırımının ödemeler dengesi üzerinde yarattığı olumlu etkileri azaltır.

d. İstihdam Etkisi

Çokuluslu şirketler ana ülke dışında bağlı şirketler kurup yeni iş imkânları yaratmasıyla gittikleri ülkelerin istihdamını arttıırırlar. Bu yönden,

53 E. Alkın, İktisat, İstanbul, 1992, s. 351.

54 Alkın, a.g.e, s. 351.

55 S. Rıdvan Karluk, Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, Ankara, 1998, s. 402.

özellikle bol ve ucuz işgücüne sahip olan azgelişmiş ülkeler büyük avantaj sağlarlar⁵⁶.

e. Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

Daha önce belirtildiği gibi, doğrudan yabancı yatırımlar ev sahibi ülke ekonomisindeki kalkınma sürecine önemli katkıda bulunmaktadır. Yabancı yatırımların teknoloji transferi, istihdam yaratma ve ülkenin üretim yapısını geliştirme gibi sağladığı ekonomik yararlar, dolaylı olarak, ülke içi bölgeler arasındaki ekonomik farklılığı azaltmaktadır. Ayrıca yabancı yatırımlar bölgesel kalkınma için gerekli finansmanı sağlamada yardımcı olmaktadır⁵⁷.

2. Olumsuz Etkiler

Yabancı sermaye yatırımın yapıldığı ülke ekonomisi üzerinde bazı olumsuz etkiler de yaratmaktadır. Yabancı sermayeye karşı yönelik eleştirileri haklı çıkaran bu etkiler şöyle açıklanabilir:

a. Teknolojik Bağımlılığın Artması

Çokuluslu şirketler araştırma ve geliştirme faaliyetlerini gittikleri ülkelerde değil, ana merkezlerinde gerçekleştirirler. Ev sahibi ülkelerin araştırma faaliyetlerine katılmamaları ve yeni teknikleri sürekli olarak yurt dışından ithal etmek zorunda bırakılmaları, teknolojik bağımlılığın artması demektir. Ayrıca bazı durumlarda, yabancı sermaye yoluyla ev sahibi ülkeye

⁵⁶ Abeldinova, a.g.t., s. 13.

⁵⁷ Abeldinova, a.g.t., s. 14.

kalkınma gereklerine ve ülke şartlarına uygun olmayan teknoloji getirilir, bu ise sanayileşmeyi ve ulusal teknolojinin gelişmesini ters yönde etkileyebilir⁵⁸.

b. Ödemeler Bilânçosunda Dengesizlik Yaratılması

Yabancı sermaye, beklenen şekilde ihracata yönelmeyebilir veya ithal ikamesi sağlamayabilir. Bu durum ülkenin ödemeler bilânçosunda dengesizlik yaratır. Ayrıca yabancı şirketler çoğu durumda hammaddeleri, yatırım ve ara malları gittikleri ülkelerden değil, ana merkezlerinden sağlarlar. Bu malların ithali ve yurtdışına yapılan kâr transferleri ev sahibi ülkenin ödemeler bilânçosu üzerindeki baskıyı büsbütün artırır⁵⁹.

c. Üretim Sisteminde İkili Bir Yapı Oluşması

Gelişmekte olan ülkelerde yabancı sermaye yatırımları, ekonominin bütünlüğünü de bozabilir⁶⁰. Örneğin, ana ülke sanayinin hammadde ihtiyacı için yurtdışına yapılan yatırımlar genellikle ev sahibi ülke ekonomisi ile bütünleşmezler, bunlar daha çok yabancı ekonomilerin bir uzantısı durumunda kalırlar. Yerel ekonomi, yabancıların elinde, ileri üretim tekniklerinin uygulandığı modern bir ihracat kesimi ile üretim tekniklerinin ilkel, işsizliğin yaygın olduğu yurtiçi kesimlerden oluşan “ikili bir yapı”ya dönüşür. Sektörler arası bağlantıların çok gevşek olduğu bu ekonomiler ise kalkınmanın gerektirdiği dinamizme çok güç kavuşabilirler⁶¹.

58 Seyidoğlu, a.g.e., s. 591.

59 Seyidoğlu, a.g.e., s. 590.

60 Seyidoğlu, a.g.e., s. 590.

61 Seyidoğlu, a.g.e., s. 581.

II. KAZAK HUKUKUNDA YABANCI SERMAYE HAREKETLERİNİN GELİŞİMİ

Dışa açılma sürecinin başlamasıyla birlikte Kazakistan'ın dış ekonomik faaliyetleri yoğunluk kazandı. Kazakistan'ın sahip olduğu zengin mineral kaynakları ve muazzam ekonomik potansiyel yabancı ülkeler için ekonomik ve diğer alanlarda işbirliği imkânları yarattı. Ülkeye yönelik yabancı sermaye akışı hızlandı. Ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırım miktarında önemli bir artış görülmektedir. Bu durum ülkenin piyasa ekonomisine geçiş sürecinde ihtiyaç duyduğu sermaye birikimini sağlayacak önemli bir faktördür.

Kazakistan'a gelen yabancı sermaye yatırımlarının gelişimi iki dönem halinde incelenecektir; bağımsızlık öncesi ve Kazakistan Cumhuriyeti kurulmasından sonraki dönem. Aşağıda açıklanacağı üzere Kazakistan Cumhuriyetinde, kısa bir süre içerisinde yeni koşullara ve ihtiyaçlara uygun düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

A. Bağımsızlık Öncesi Dönemi

Bağımsızlık öncesinde Kazakistan Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB-Sovyetler Birliği)⁶² dâhil idi ve Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını taşıyordu. Sovyet döneminin başlangıç yıllarında birliğe yönelik yabancı yatırım hiç yapılmadığını söylenebilir. Ancak zamanla kapalı ekonomi devrinde karşılaşılan zorluklar, Sovyetler Birliği'nde özellikle ortak girişimler türünde yatırımların gündeme gelmesini sağlamıştır. 1986 yılında “yeniden yapılanma” (“perestroyka”) sürecinin başlamasıyla dış ekonomik ilişkilere daha çok önem verilmeye başlanmıştır. Sistemde değişikliklerin yapılması ve yabancı yatırımlar ile ilgili mevzuatın basitleştirilmesi

62 Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Sovyetler Birliği olarak da bilinir, Rus Çarlığı'nın 1917'deki Sovyet Devrimi'yle yıkılmasından sonra aynı topraklar üzerinde kurulan ve 1991'e değin varlığını koruyan devlet. Avrupa'nın doğu kesimiyle, Asya'nın kuzey kesimi boyunca yayılan SSCB, son yıllarında 22.403.000 km²'lik yüzölçümüyle dünyanın en büyük ülkesiydi. Nüfus bakımından da 293.047.571 (Haziran1991) kişiyle 6. sırada yer alıyordu. (ww.tr.wikipedia.org/wiki/SSCB).

sonucu ortak girişimlerin sayısında hızlı bir artış meydana gelmiştir. Sovyetler Birliği'nde ortak girişimleri hızlandıran ev sahibi ülke politikalarının üç ana hedefi vardı. Birincisi, döviz girdilerini arttırmak, ikincisi, ileri teknoloji ve ekipmanlarda ilerlemeler kaydetmek ve üçüncüsü, başarılı yönetici uzmanlar transfer etmektir. Ortak girişimler, iki ayrı ekonomik sistemin, sosyalizm ve serbest pazar ekonomisinin bütünleşmesinde çok etkili roller oynayabilecek kurumlar olarak görülmekte idi⁶³.

Sovyetler Birliği'nde bütün ekonomik faaliyetlere ilişkin istatistikî veriler genel olarak Birlik bazında toplanmaktaydı. Ancak, Sovyetler Birliği'ne gelen yabancı sermaye, Birliğin Avrupa kısmındaki cumhuriyetlerde yoğunlaşmaktaydı. Türk cumhuriyetlerinde kurulan ortak yatırımların oranı % 2 gibi çok düşük bir seviyedeydi. Kazakistan'da 1989 yılında sadece 1, 1990 yılında ise, 10 ortak girişim bulunulmuştu⁶⁴.

1989 yılının sonbaharında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi (SBKP MK) tarafından ortak işletmelerin kurulmasına imkân tanıyan karar alınmıştır. Bu karar ile birlikte aslında yabancı yatırımlara devlet ekonomisinde yer alma olanağı tanınmıştı. Bu karar, SBKP MK'nin "dış ekonomik ilişkilerin yönetimini düzenleme" ve "sosyalist ülkeler ile ekonomik, bilim ve teknik alanlarda ilişkilerin yönetimini düzenleme" kararnameleri ile⁶⁵ bağlantılı bir şekilde alınmıştır. Bu kararnameler ile dış ekonomik faaliyetlerde ve milli sistemdeki yatırım mevzuatını şekillendirme reformlarını gerçekleştirmeye geçişin yapıldığı söylenebilir.

10 Aralık 1990 yılında SSCB Yüksek Konseyi tarafından "SSCB'deki Yatırım Faaliyeti Temelleri" Kanunu kabul edilmişti. Bu kanun, yatırım faaliyetinde bulunanlar arasındaki ilişkilerin hukukî olarak ana belirleyici anlaşmasıdır⁶⁶.

63 Yusuf Erbay, Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerinin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, Ankara 1996, s. 150-151.

64 Erbay, a.g.e, s. 151-152.

65 Moroz, a.g.e, s. 30-31.

66 Moroz, a.g.e, s. 31.

Bu dönemde Kazakistan'da SSCB'nin başka cumhuriyetlerinde olduğu gibi, yatırım faaliyeti ve yabancı yatırımlar ile ilgili kanunlar çıkarılmıştır. 5 Temmuz 1991 yılı kabul edilen "SSCB Yabancı Yatırımlar Kanunu" , SSB Cumhuriyetlerine anayasaya ve yürürlükte olan mevzuata aykırı olmamak şartıyla kendi yatırım mevzuatını uygulama hakkını tanımıştır. Aynı dönemde Kazakistan'da ilk yatırım anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmanın tarafları Sovyet Birliği ve Amerikan "Shevron" şirkettir⁶⁷. Bununla birlikte Sovyet yatırım mevzuatı uzun süre devam edememiş ve Birliğin çözülme sürecine girmesi, bağımsız ve egemen devletlerin oluşumunu başlatmıştır. "Shevron" şirketiyle yapılan anlaşma ise 1993 yılında Kazakistan Cumhuriyeti için daha elverişli şartlar ile yeniden düzenlenmiştir. Anlaşmaya göre, Ortak işletmedeki payları % 50 Kazakistan ve % 50 "Shevron" olmak üzere paylaştırılarak⁶⁸ şu anda da en büyük anlaşma olmaya devam etmektedir. Bu dönem, çok uzun olmasa da hem genel olarak Sovyet Cumhuriyetlerde hem de özel olarak Kazakistan Cumhuriyetinde Milli Yatırım Mevzuatı şekillenmesinde belli başlı, daha doğrusu kesin bir rol oynamıştı. Bu zamanın yatırım faaliyetini gerçekleştirme temelleri bu dönemde atılmıştı. Ortak girişimlerin temel faaliyet alanları bilgisayar ve program üretimi, danışmanlık ve aracılık servisleri ve diğer tüketim malları üretimidir. Sovyetler Birliği topraklarında en çok ortak girişimi bulunan ülkeler ise, Almanya, İtalya, Fransa ve Finlandiya idi. Son yıllarda bunlara Japonya, Güney Kore ve Kanada da eklenmişti⁶⁹.

B. Bağımsızlık Sonrası Dönem

SSCB, 1985 tarihinde "Glasnost ve Perestroyka"⁷⁰ (Açıklık ve Yeniden Kurma) fikir ve uygulamalarından sonra dağılma sürecine girmiştir. 1990 yılında Baltık Devletleri ve Ermenistan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra

⁶⁷ Moroz, a.g.e., s. 31.

⁶⁸ Nursultan Nazarbayev, Kazakistan Yolu, Karagandı 2006, s. 112.

⁶⁹ Erbay, a.g.e., s. 153.

⁷⁰ <http://tr.wikipedia.org/wiki/SSCB>

Haziran 1991’de Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti bağımsızlığını ilân etmiş ve Rusya Federasyonu olarak adını almıştır. Diğer SSCB devletleri de 1991 sonuna kadar bağımsızlıklarını kazanmışlardır. 16 Aralık 1991 tarihinde de Kazakistan bağımsızlığını kazanmış ve Kazakistan Cumhuriyeti adını almıştır. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra 21 Aralık 1991’de 12 devletten oluşan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. Üye ülkeler sırasıyla; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Rusya Federasyonu ve Ukrayna’dır. BDT üye devletler amacıyla özellikle ekonomik işbirliği sağlamaktadır.

Kazakistan Cumhuriyeti yüzölçümü olarak Türkiye’nin yaklaşık dört katı büyüklüğünde bir ülke olmasına rağmen nüfusu yalnızca 15 milyondur. Kazakistan, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)⁷¹ ülkeleri arasında son yıllarda en yüksek ekonomik performansı sergileyen ülke olduğu kadar Orta Asya’nın da en serbest ekonomisi olarak gösterilmektedir⁷². Kazakistan, büyük petrol rezervlerine ve diğer mineral ve metal kaynaklarına sahiptir. Ülkenin ayrıca tarım ve hayvancılık alanında da büyük potansiyeli mevcuttur⁷³.

Kazakistan’ın sanayisi, petrol ve diğer doğal kaynakların istihsalı ile makine imalatına dayalıdır. Sovyetler Birliği’nin Aralık 1991’de dağılmasından sonra Kazakistan’da geleneksel ağır sanayi ürünlerine olan talebin bir anda daralması nedeniyle ekonomi bir küçülme dönemine girmiş ve aynı yılda Kazakistan’da Özelleştirme Programı piyasa ekonomisine geçiş ve geliştirme reformlarla başlamıştır⁷⁴.

1992 yılında sanayinin GSYİH içindeki payı yüzde 31 iken, bu oran dört yıl içerisinde yüzde 21’e inmiş⁷⁵ olup 1997 yılında sermaye yatırımları 1996 yılına göre yüzde 20.2 oranında artmış ve bu dönemde Kazakistan’a yapılan

71 <http://tr.wikipedia.org/wiki/BDT>.

72 B. Jeksenbay, Novaya Veba Sotrudniçestva (İşbirliğin yeni alanı), Delovoi Mir Dergisi, 28/2003, s. 35.

73 G. Şakulikova, Rol i Mesto Gosudarstvennogo regulirovaniya v Sfere Neftnykh Investitsionnih Otnoşenii (Petrol yatırım alanında devlet düzenlemesinin rolü ve yeri), Evraziiskoye Soobşestvo, 1(53)/2006, s. 35.

74 Privatizatsiya v Kazakhstane, <http://referat.kulinski.net>

75 TİKA, Kazakistan Ülke Raporu, Eylül 1998, Ankara, s. 16.

doğrudan yabancı sermaye toplamı 6.7 milyar dolar düzeyinde olup BDT ülkeleri arasında, doğrudan yabancı yatırımların hacmi açısından Rusya'dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır⁷⁶.

1998 yılında patlak veren Rusya krizini takip eden dönemde Kazakistan, ulusal ekonomiyi güçlendirme amacıyla bir takım önlemlere başvurmuş olup, Kazakistan Cumhurbaşkanı 28.01.1998 tarih ve 3834 sayılı 2030 yılına kadar Kazakistan'ın Gelişme Stratejisinin Uygulanmasına İlişkin Tedbirler Hakkındaki Kararname ile Kazakistan'ın stratejik gelişme plânlarının hedeflerini ve önceliklerini onaylamış⁷⁷ ve bu süreç halen devam etmektedir. Yukarıdaki adı geçen Özelleştirme ve "Kazakistan-2030" programlarını ayrıntılı olarak aşağıda bahsedeceğiz. Bu iki program, Kazakistan Cumhuriyetinin gelişme yolundaki ekonomisine ve yabancı yatırımları çekmesine büyük rol oynamıştır. Ekonomi politikalarında müdahaleci stratejiler izleyen Kazak hükümetinin temel amacı, petrol gelirlerini kullanarak, ekonominin enerji dışındaki sektörlerini kalkındırmak, bu sayede ekonomide çeşitlilik sağlamak ve ekonominin petrole ve dolayısıyla dünya petrol fiyatlarına olan aşırı bağımlılığını kırmaktır⁷⁸.

Bunun yanısıra, Nurseitov⁷⁹, Kazakistan'daki doğrudan yabancı yatırımları (DYY) inceleyen bir çalışmasında şöyle bir hususu tespit etmektedir: Ülkedeki yatırım ortamını çekici kılmak için önemli faktör, özel sektörün güçlendirilmesinin gerekliliğidir. Çünkü yabancı yatırımcılar, genellikle özel şirket veya girişimcileri, ortak çalışma için tercih etmektedir.

Yabancı yatırımların bir ülkeye gelmesi için o ülke hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bunun için tanıtımın bizzat yatırımcı ülkelerde yapılması, böylece birincil kaynaktan bilgi sahibi olunması önemlidir. Bu, Kazakistan gibi yabancı sermayeye büyük ölçüde ihtiyaç duyan ülkelerin yatırım politikalarında yer alması gereken, olmazsa olmalardan biridir. Kazakistan, bu konuda yoğun bir

76 Y. Razumov, "V 1997 Godu Kazakhstan...", Ponorama, 20 Kasım 1998, s. 5.

77 Abeldinova, a.g.t., s. 32.

78 Şakulikova, a.g.e., s. 35.

79 A. Nurseitov, DYY Kak Faktor Razvitiya Kazakhstanskoi Ekonomiki, Integratsiya Kazakhstana v Mirovuyu Ekonomiku, Problemy i Perspektivy, Institut Ekonomiki 1999, s. 242.

şekilde çalışmalarını sürdürmüştür. Haziran 1997 yılında Almatı şehrinde “Kazakh Investment Summit” Kazakistan Yatırımcılar Toplantısı gerçekleşmiştir. Bu toplantıya 17 ülkeden 52 şirketin ve 2 uluslararası örgütün temsilci ve yöneticileri katılmıştır. Eylül 1997 yılında İngiltere’nin başkenti Londra’da “Kazakistan’da Yatırımlar” adlı konferans düzenlenmiştir. Bu konferansın ana amacı, yabancı yatırımcılara Kazakistan’da yatırım imkânlarının tanıtılmasıydı. 18-19 Kasım 1997 tarihinde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in ABD’ye yaptığı resmi ziyaret çerçevesinde Washington Gallodet Üniversitesi’nde Amerika’nın önde gelen şirket temsilci ve yöneticilerinin katılımıyla “Kazakistan’ın Ticari ve Yatırım İmkânları ve Kazakistan’ın Jeostratejik Önemi” adlı konferans düzenlenmiştir. 27 Kasım 1997 yılında Almanya’nın Frankfurt şehrinde “Kazakistan-Ticaret ve Yatırımlar” adlı konferans gerçekleşmiştir. 4 Haziran 1999 yılında Almatı’da Üçüncü Uluslararası “Almatı Investment Summit” adı altında 22 ülkeden 160 şirket temsilcisinin katılımıyla Forum organize edilmiştir. Haziran 1999 yılında Londra’da Kazakistan ve Institute of Telecommunication Engineers (İTE) Şirketler Grubu’nun ortaklaşa organize ettikleri “Kazakistan Yeni Binyılın Yeni Başkenti” adlı uluslararası konferans-summit düzenlenmiştir. Bu konferansa Amerika ve Avrupa’dan yaklaşık 250 delege katılmıştır⁸⁰.

Çıkarılan kanunlar, organize edilen tanıtım toplantılar Kazakistan ekonomisine yabancı yatırımcıların artışı sağlama katkıda bulunmaktadır. Kazakistan ekonomisine bugün itibarıyla 40 ülke yatırım yapmaktadır. Devlet, özellikle doğrudan yatırımlara odaklanmaktadır. 1998 yılında doğrudan yabancı yatırım hacmi 1.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen dış yatırımlar değerlendirilmesinde BDT ülkeleri arasında Kazakistan, Rusya’dan sonra ikinci sıradadır. 1990 yılından itibaren Kazakistan’da yerli ve yabancı sermaye, ortak girişimler (Joint Venture) ve tamamen yabancı sermayeli şirketlerin kurulmasında artış gözlemlenmiştir⁸¹.

80 Investitsionny Deyatelnost v Kazakhstane, www.president.kz

81 Investitsionny Deyatelnost v Kazakhstane, www.president.kz

Kazakistan'ın sosyo-ekonomik eğiliminin ana hatları çerçevesinde yatırım politikası aşağıdaki prensiplere dayalı olarak gerçekleştirilmektedir:

1. Özelleştirmeden elde edilen finansman doğrultusunda, üretici şirketlere devlet desteğinin geri dönüşü olmayan finansman türünden geri dönüşümlü “bedelli” kredileme usulüne kaydırılması. Geri dönüşümsüz, bütçeden sağlanan finansmanı tercihen sosyal önem taşıyan, ticarî olmayan (kâr gütmeyen) ve öz finansman kaynaklarına sahip olmayan birimlere yöneltilmesidir.

2. “Devlet-Özel Teşebbüs” ortaklığı şeklinde yatırım projelerinin finansman uygulamasının genişletilmesi ve özellikle yabancı sermaye katılımının sağlanmasıdır. Bu tip uygulamalar devlet yatırım programlarının gerçekleştirilmesi için yetersiz finansmanın karşılanmasını, bir kısım yatırım kredilerinin daha efektif ve kısa dönemde geri dönüşümü olan yatırım, küçük ölçekli işletmelerin kurulmasını sağlamaktadır.

3. Yerel ve yabancı sermayenin yatırım sektörüne çekilmesini kolaylaştıracak hukukî ve normatif zeminin geliştirilmesi.

4. Yatırım alanlarına devlet bütçesinden geri dönüşümsüz finansman ve kredileme şeklinde yapılacak harcamalara devlet kontrolünün artırılması.

Kazakistan Cumhuriyeti'nin banka ve işletmeler tarafından çekilecek yabancı kredi bir sınırlama bulunmamaktadır⁸².

1997 yılında Kazakistan, uluslararası finans kuruluşları tarafından Orta Asya ülkeleri arasında en çok doğrudan yabancı yatırımlarını çekmiş ülke olarak kabul edilmiştir. 1997 yılında Londra'da gerçekleşen “Orta Asya-Rusya-Çin: Avrasya'da Jeopolitikadan Jeoekonomiye” adlı konferansta belirtildiği gibi, Kazakistan, bu yıllarda eski sosyalist ülkeler içinde Macaristan'dan sonra fert başına düşen yabancı sermaye yatırımlar değerlendirilmesine göre ikinci sırada yer almaktadır⁸³.

“Philipp Petroleum” ve Japon “İnpex” şirketleri Hazar'ın en büyük ve dünyanın sayılı petrol yataklarından olan Kaşagan'ın 1/7 payı için 500 milyon ABD doları tutarında ön ödeme yapmışlardır. Çin Ulusal Petrol ve Gaz şirketinin Batı

82 Investitsionny Deyatelnost v Kazakhstane, www.president.kz

83 Investitsionny Deyatelnost v Kazakhstane, www.president.kz

Kazakistan (Uzen ve Aktobe) petrol yataklarının üç petrol proje çalışmaları için toplam tutarı yaklaşık 9.5 milyar dolar olan yatırım öngörülmektedir. 1998 Eylül ayında Kazakistan'ın Ulusal Petrol ve Gaz şirketi olan "Kazakhoyl", "Kazakhstan-Kaspiyshelf", "Inpex Nord Caspian, LTD", "Japon Ulusal Şirketi" ve "Philipp Petroleum" şirketleri ile yeni petrol yatakları keşfi konusunda 2 milyar dolar tutarında bir anlaşma imzalamıştır. 1998 yılında inşaat sektörünün dünya çapında lideri olan Japon şirketi "Taysay", Kazakistan'ın yeni başkenti Astana'nın yapı inşaatının ihalesini kazanan mimarlık şirketi "Kurugava" için danışmanlık yapmıştır⁸⁴.

1993–2007 yıllar arası, Kazakistan'a gelen toplam doğrudan yabancı sermaye yatırımları 67 milyar ABD dolar'ını aşmış vaziyettedir. 2007 yılında ülkeye gelen toplam DYY tutarı yaklaşık 17.5 milyar dolar'dır⁸⁵. Aynı yılda Kazakistan'da en fazla yatırım yapan ülke 3.1 milyar dolarla Hollanda olmuş, bu ülkeyi 2.4 milyar dolarla ABD ve 2.3 milyon dolarla Avustralya takip etmiştir. Diğer büyük yatırımcı ülkeler ise Verjinya adaları (İngiltere), Fransa, Rusya Federasyonu ve İngiltere'dir⁸⁶.

Yatırım ikliminin iyileştirilmesi, ülkeye yeni yatırımın çekilmesi ve yabancı yatırımlarının devlet tarafından desteklenmesinin geliştirilmesi, Kazakistan politikasının en önemli unsurlarıdır. Bu politika doğrultusunda Kazakistan'da yabancı sermaye yatırımlarını düzenleyen 8 Ocak 2003 tarihli yeni "Yatırımlar Kanunu" yürürlüğe konulmuştur. Yeni kanun, yabancı yatırımcılara ulusal yaklaşım, yerli yatırımcılarla aynı hukuki rejime tâbi tutulma ve bir takım ayrıcalıklar sunmaktadır.

Ayrıca, ülkeye yabancı yatırımcıların giriş-çıkışlarını kolaylaştırmak için, özel "yatırımcı vizesi" uygulanmaktadır. Bu vizenin sahiplerine, basit bir şekilde pasaport ve gümrük kontrolleri sağlanmaktadır⁸⁷.

Son olarak şu hususu belirtmekte yarar vardır. Devlet Yatırım Komitesi, Kazakistan Cumhuriyeti ekonomisine büyük ölçekli yatırımları çekme ve bu

⁸⁴ Investitsionnaya Deyatelnost v Kazakhstane, www.president.kz

⁸⁵ Kazakhstanga Şetelik Tikelei Investitsiyaların Elder Boyınşa Jyntık Ağını, <http://www.nationalbank.kz/index.cfm>

⁸⁶ <http://www.nationalbank.kz/index.cfm>

⁸⁷ Investitsionnaya Deyatelnost v Kazakhstane, www.president.kz

yatırımların rasyonel ve etkin kullanımı gereksinimleri göz önüne alan devletin tek yetkili organıdır. Devlet yatırım Komitesi (the State Investment Committee) yatırım alanında tek yetkili kurum olarak 8 Kasım 1996 tarihinde Cumhurbaşkanlığınca hazırlanan “Devlet Yatırım Komitesi Kuruluşu Hakkında Kararname” ile kurulmuştur⁸⁸.

1. Kazakistan’da Özelleştirme Programı

Kazakistan’da özelleştirme 1991 yılında piyasa ekonomisine geçiş ve geliştirme reformlarıyla aynı zamanda başlamıştır. Özelleştirmenin yasal temelini oluşturan kanunlar, “Devlet Mülkiyetinin Dağıtılması Kanunu” ve “Özelleştirme Hakkında Kanunu”dur. Bu kanunlar çerçevesinde Özelleştirme Programı kabul edilmiştir. Temel amacı ise devlet mülkiyetinin dağıtılması ve şahısların kamu işletmeleri hisselerine sahip olunmasını sağlamaktır⁸⁹.

Programın ilk etabı (1991–1992) genel olarak şu faaliyetlerin yapılmasını öngörmektedir: ticari ve hizmet alanındaki işletmelerin satışı ve devlet mülkiyetinin işletme çalışanlarına devredilmesi. Buna ek olarak orta ve büyük işletmelerin kamu mülkiyetinden çıkarılması, kolektif, anonim şirketlerin kurulması düşünülmüştür⁹⁰.

Özelleştirme ilk etapta düşük kâra sahip, zarar eden veya perspektifsiz şirketleri kapsamaktadır. Reformun ikinci evresi 1993–96 yılları arasında yapılmıştır. Bütün işletmeler çalıştırdığı işçi sayısına ve bulunduğu sektöre bağlı olarak dört gruba ayrılmıştır. Buna göre dört yönde özelleştirme programı hazırlanarak, küçük çaplı özelleştirme, toplu özelleştirme, özel proje kapsamında özelleştirme ve tarımsal özelleştirme olarak her biri için ayrı özelleştirme yöntemleri kullanılmıştır⁹¹.

88 Kazkhstan State Investment Committee: Where to Go, Oil Watch Dergisi, Cilt no: 1, Sayı no: 1 Haziran 1998, s. 3.

89 Privatizatsiya v Kazakhstane, <http://referat.kulinski.net>

90 A. Somuncuoğlu, “Kazakistan ve Özbekistan Ekonomileri”, Geçiş ve Büyüme Stratejileri, ASAM, 2001, s. 130, <http://referat.kulinski.net>

91 V.V. Paramonov, Ekonomika Kazakhstana; Ekonomika, Rınok, Finansı (1990-1998), Almatı, 2000, s. 74.

Küçük çaplı özelleştirme, 200 kişiye kadar işçi istihdam eden ticari, hizmet işletmelerinin satışını öngörmektedir. Bu çerçevede sayısı on bini bulan perakende satış noktaları, yemekhaneler, hizmet işletmeleri; sayısı dokuz bini bulan ulaşım araçları; 1394 eczane ve 993 benzin istasyonunun devlet hisseleri satışa sunulmuştur. Bu özelleştirme 1991'de başlatılıp, Ağustos 1997'de sona erdirilmiştir⁹².

Toplu özelleştirme, 1993 yılında başlatılmıştır. Halka özelleştirme yatırım kuponları dağıtılmış (ÖYK) ve Özelleştirme Yatırım Fonu kurulmuştur. Kuponların halka dağıtımı etkin bir şekilde ve kısa bir sürede Halk Tasarruf Bankalarının şubelerinden dağıtılmış ve halkın % 97'si bu kuponlara kavuşmuştur. 1997 yılında özelleştirme yatırım fonlarına halka dağıtılmış kuponların % 67'si geri dönmüştür⁹³.

Toplu özelleştirme beklenen neticeyi verememiştir. Bunun nedeni açık arttırmayla satışa sunulan şirketlerin satışa hazır olmayışı ve tamamen anonim şirket yapısına kavuşamamalarıdır. Sonuçta Özelleştirme Yatırım Fonu'nda ya iflas eden ya da iflas etmek üzere olan işletmeler kalmıştır. Özelleştirme kaymağı, kamu yönetim organlarında görev yapan bürokratlar ile onların yakınları tarafından toplanmıştır⁹⁴.

Özel proje kapsamındaki özelleştirme, temel sanayi dallarında bulunan ana işletmelerin özelleştirilmesinin özel bir şekliydi. Bu işletmeler milli ekonomide tekolci sayılan işletmeler idi. 1995'ten itibaren "güven yönetimi" adıyla büyük fabrika ve tesislerin yönetim ve işletme hakkı yabancı yatırımcılara verilmeye başlanmıştı. Bu işletmeler elektrik, metalürji, petrol, gaz, iletişim gibi stratejik sektörlerdeki büyük ölçekli işletmeler idi. Yönetimi devralacak yabancı firma seçiminde işletmenin, işçi ücretleri, elektrik-gaz borçları, demiryolları ve ulaşım sektörüne olan borçların ödenmesi ve hükümete bonus* ödemelerinin zamanında yapılması koşulları göz önünde bulundurulmaktadır. İşletmelerin yönetiminin devredilmesinde temel nedenler şunlardı:

92 M. Kenjeguzin, Reformirovaniye Ekonomiki Kazakhstana, Almaty 1997, s.

93 V.A. Ermakov, Inostranniy Investitsii v Respublike Kazakhstan, Kratkiy Obzor, Almaty, 2000, s. 74, Somuncuoğlu, 2001, a.g.e, s. 131.

94 Paramonov, a.g.e, s. 54.

* Bonus - verilen sorumluluk ve güven karşılığında hükümete yapılan ödeme.

- İşletme faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli finansal kaynakların sağlanması,
- Yabancı şirketlerin modern yönetim metotları kullanması,
- İşletmenin piyasa ekonomisi koşullarına adapte olmasını hızlandırma, personelin eğitilmesinin sağlanması.

1997 yılının başında, ülke sanayi üretiminin % 50'sini gerçekleştiren ve çeşitli sanayi dallarında bulunan 44 büyük işletmeyi kapsayan 24 anlaşma yürürlükte idi. Bu anlaşmalar Belçika, İsviçre, Japonya, Güney Kore şirketleriyle yapılmıştır⁹⁵.

Özel proje kapsamındaki özelleştirmede birçok aksaklık yaşanmıştır. Yönetimi devralan yabancı şirketlerin büyük bir kısmı anlaşma şartlarını yerine getirmemiş ve bu şirketler hiçbir şekilde kovuşturulmamıştır. Tarım alanında verimliliğin artırılması, girişimci ruhun geliştirilmesi ve rekabet ortamının yaratılması amacıyla özelleştirmeye başvurulmuştur. Tarımsal özelleştirmede, hükümet politikaları arazi kullanım hakkını üreticilere devredebilecek şekilde uzun dönemli kiralama şeklinde olmuştur⁹⁶.

Tarımdaki özelleştirme 1998 yılında sona ermiştir. Bu tarihe kadar kolhoz ve sovkhozlar (devlet tarım işletmeleri) kullanmakta olduğu toprakları ve onun mülkiyetini kolektiflerin üyeleri, emekliler, sosyo-kültürel alanlardaki işçiler için paylara bölmüştü. Şartlı pay sahipleri, halen yürürlükte olan "Toprak Hakkında Kanunu"na göre, kendi paylarını kolektiflerin fonlarına veya üretim kooperatiflerine pay veya aidat olarak verebilir; payına göre çiftçi organizasyonları için belirli bir toprak parçasını alabilir, toprak parçası hakkını birilerine satabilir, devredebilir veya kiraya verebilir. Fakat diğer alanlarda olduğu gibi tarımsal özelleştirmede de bir takım aksilikler ortaya çıkmıştır. Bunların başlıca nedenleri; çoğu çiftçinin kendi başına çalışmaya hazır olmayışı, mülkiyet için sorumluluk duygusunun gelişmemesi, devlet ve yerel bütçenin tarımla uğraşanlara yeterli zirai-teknik

⁹⁵ Ermakov, a.g.e, s. 75; Somuncuoğlu, 2001, a.g.e, s. 131-133.

⁹⁶ Kenjeguzin, s. 72; Somuncuoğlu, 2001, a.g.e, s. 132.

bilginin verilmemesi, toprağı işlemek için ekipmanın eski ve yetersiz olmasıdır⁹⁷.

Özelleştirmeyi genel olarak değerlendirecek olursak, şunu söyleyebiliriz: Kazakistan'da gerçekleştirilen özelleştirme programı ne yazık ki başarılı olmamıştır. Bu konuda Ayupova'nın⁹⁸ görüşüne de katılmaktayım. Şöyle ki, "topl u özelleştirmeden geniş bir orta sınıfın yaratılması planlanmıştır. Aynı şekilde tarımdaki özelleştirmenin amacı özel çiftçi kesimi yaratmaktır. Ama her ikisi de gerçekleşememiştir. Tarımda insanlar toprak sahibi olmuştu, fakat kaynak sıkıntısından dolayı üretim yapamamışlardır. Ayrıca, Kazakistan'da toprağın büyük bir kısmı yanlış kullanım, dinlendirmeme ve ekolojik nedenlerden dolayı erozyona ve tuzlanmaya maruz kalmaktadır".

Bunların yanında topl u özelleştirme ve işletmelerin yabancı sermayeye teslimi beklenen neticeyi vermemiştir, Kazakistan sanayisinin gelişmesine katkıda bulunmamıştır. 2000 verilerine göre Kazakistan'da 371 büyük işletme tamamen, 607 işletme ise kısmen faaliyetlerini durdurmuştu. Ayrıca, 261 işletme yarım gün çalışma düzenine geçmişti. 72 bin kişi zorunlu tatile çıkarılmıştı. Halen çalışan işletmelerin % 47'si ise "zararına" çalıştığı ifade edilmektedir⁹⁹.

2. Ülkenin Stratejik Gelişme Programı "Kazakistan-2030"

Bilindiğı gibi ülke ekonomisinin uzun vadeli istikrarı büyük oranda yatırımların ve tasarrufların artmasına bağlıdır. Bu sebepten Kazakistan'ın yatırım iklimini iyileşmesi için alınan tedbirlerin temelini 10 Ekim 1997 yılında Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev tarafından hazırlanan, Kazakistan siyasetinin

97 Paramonov, s. 66; Somuncuoğlu, 2001, a.g.e, s. 134.

98 A. Ayupova, Geçiş Ekonomilerinde Büyüme Stratejileri: Kazakistan ve Özbekistan Örneğı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 1999, s. 133.

99 V. Hlyupin, "Sovremenniy Kazakhstan", SNG, Ejegodnik, 2001, s. 5. http://ftr.eurasia.org.ru/2001/analitica/04_12_128.htm

ve geleceğinin eksenini “Kazakistan–2030” stratejik gelişme programına yerleştirmiştir¹⁰⁰.

Kazakistan’ın 2030 yılına kadar gelişme stratejisi, “Kazakistan–2030” yedi ana ilkeye dayanır.

Ulusal Güvenlik. Kazakistan’ın bağımsız egemen bir devlet olarak ve toprak bütünlüğünü koruyarak kalkınmasını sağlamak.

İç Siyasi İstikrarı ve Toplumun Konsolidasyonu. Kazakistan’ın içinde bulunduğumuz zamanda ve gelecek on yıllarda ulusal stratejisini yaşama geçirmesini sağlayacak şekilde iç siyasi istikrarı ve ulusal birliği muhafaza etmek ve güçlendirmek.

Yüksek Yabancı Yatırım ve İç Birikim Düzeyine Sahip Açık Pazar Ekonomisine Dayalı Ekonomik Büyüme. Gerçekçi, istikrarlı ve artan ekonomik büyüme tempolarına ulaşmak.

Kazakistan Vatandaşlarının Sağlık, Eğitim ve Refahı. Tüm Kazakistanlılarının yaşam, sağlık ve eğitim koşullarını ve olanaklarını ve ekolojik durumu sürekli olarak iyileştirmek.

Enerji Kaynakları. Kazakistan’ın enerji kaynaklarını, gaz ve petrolün istihsalinin ve ihracatının hızla artırılması, elde edilen gelirin sürdürülebilir kalkınma ve halkın yaşama koşullarının iyileştirilmesi için değerlendirilmesi amacıyla etkin olarak kullanmak.

Altyapı, Özellikle Ulaşım ve İletişim. Bu anahtar sektörleri milli güvenliği, siyasi istikrarı ve ekonomik büyümeyi güçlendirmeyi sağlayacak şekilde geliştirmek.

Profesyonel Devlet. İşine bağlı ve öncelikli amaçlarımıza ulaşmada halkın temsilcileri olarak hareket edecek devlet memurlarından oluşan etkin ve çağdaş bir Kazak devleti vücuda getirmek¹⁰¹.

Kazakistan halkına mesaj niteliğinde olan bu programda bağımsız Kazakistan’ın yeni tarihi analiz edilmiş ve gelecek 30 yıl içerisinde ülkenin temel gelişme yolları belirlenmiştir. Bu faktörlerin önemini dünyadaki örnekler

100 Nazarbayev, s. 32.

101 Kazakistan-2030, Almat, İurist Yayınevi, 2006, s. 14.

doğrular niteliktedir. Örneğin, savaş sonrası Almanya ekonomisinin kalkınması GSYH'sının yıllık % 9 oranında büyümesini sağlayan yabancı sermaye akımı sayesinde gerçekleşmişti¹⁰².

“Kazakistan–2030”ın Kalkınma Stratejisi’nde yer alan uzun vadeli planlarından biri, yabancı yatırımların ve milli hâsılat seviyesinin yükselmesi için piyasa ekonomisini esas almak ve geliştirmektir. Güçlü ekonomik büyüme stratejisi, güçlü piyasa ekonomisine, hükümetin aktif rolü ve yabancı yatırımların hacmine dayanmaktadır. Diğer bir deyişle, Kazakistan ekonomisinin büyüme stratejisi güçlü piyasa ekonomisi ve önemli miktarda yabancı yatırımların çekilmesi üzerinde kurulmaktadır¹⁰³.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev bu konudaki görüşünü şu cümleyle ifade etmektedir: “Bizim görevimiz: Kazakistan’ı dünya ülkelerine yatırımlar için çekici bir alan olarak göstermek ve dış yatırımcıları ekonomimizin önemli sektörlerine çekebilmektir”. Yabancı şirket temsilcileri, özel müteşebbisler Kazakistan’da dış yatırımcılar için sağlanan koşulları olumlu değerlendirmektedir. Bunda zengin yeraltı kaynakları, tarım ve sanayi potansiyeli, kalifiye eleman ve ucuz eğitilmiş işgücü potansiyeli, jeopolitik durumun avantajları, ülkedeki siyasi ve etnik istikrarın büyük önemi vardır¹⁰⁴.

Kazakistan’da yabancı sermaye akışını sağlamak, öncelikli hedefler arasında yer almış. Kazakistan, dünya ekonomisi entegrasyonuna ve serbest piyasa ekonomisine geçiş için uygar ve hukuki temellerin kurulmasında gereken adımları atmaktadır. Neticede, yatırım alanında “Yabancı Yatırımlar Kanunu”, “Doğrudan Yatırımlara Devlet Desteği Kanunu” gibi kararnameler ve kanunlar onaylanmıştı¹⁰⁵. Daha sonra, 8 Ocak 2003 tarihli yeni “Yatırımlar Kanunu”nun yürürlüğe girmesiyle, söz konusu kanunlar yürürlükten kaldırılmıştı.

102 N. K. Nurlanova, Vnutrenniye Sberejeniya i İnostranniye İnvetsitsii Kak İstočnik Ekonomičeskogo Rosta, Strategiya Razvitiya Kazakhstana i Reformirovaniya Natsionalnıh Proizvoditelıh Sil, Almatı 1998, s. 169.

103 Abeldinova, a.g.t., s. 73.

104 www.president.kz

105 www.president.kz

II. KAZAK YABANCILAR HUKUKUNUN DAYANDIĞI ESASLAR

Yatırımcıların çıkarlarını koruyan yasal çerçeve Kazakistan'da iyi bir yatırım atmosferinin oluşturacak şekilde düzenlenmeye çalışmıştır. Kazakistan Anayasası, özel mülkiyetin korunmasını ve özgür girişimciliği garanti altına almıştır. Kazakistan hukukunda yerli ve yabancı yatırımcı ayırımı yapılmamıştır. Tüm yatırımcılar aynı hak ve özgürlüklere sahiptir. Elbette ki yatırım kanunu ulusal güvenlik gerekçesiyle bazı bölgeler ve iş alanları sınırlamalara tabi tutulmuştur. Anlaşmalardaki şartları taşıması, Kazakistan'da yatırım yapılması kaydıyla yatırımcı haklarının transferi yasal olarak gerçekleşebilmektedir.

A. Yabancıların Hakları Konusunda Yabancılar Hukukunda Benimsenen Sistem

Kazakistan Cumhuriyeti "Yatırımlar Kanunu" madde 2'de: "Kazakistan Cumhuriyeti yatırım mevzuatının yasal *dayanağı Anayasadır*" diye ifade edilmektedir. 30 Ağustos 1995 tarihli Anayasa, 21 Mayıs 2007 yılında son değişiklik ve ilaveler yapılarak Kazakistan Cumhuriyetinin yatırım mevzuatının kurallarının da işleyişini teşkil etmektedir¹⁰⁶.

Öncelikle şu hususu belirtmekte yarar vardır. Kazakistan Anayasa'sı madde 4/3 ile milletlerarası sözleşmelerine¹⁰⁷ ülke kanunları karşısında üstünlük sağlamaktadır.

Kazak Hukuk Sisteminde de yabancılar bakımından kural olarak *eşitlik* sistemi kabul edilmiştir. "Herkes kanun ve mahkeme karşısında eşittir. Hiç kimse menşe, sosyal durum, mesleki ve mülk durumu, cinsiyet, ırk, milliyet, din, dil,

¹⁰⁶ Konstitutsiya Respubliki Kazakhstan, 30 Avgust 1995, (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 21.05.2007 goda) <http://www.constcouncil.kz/rus/norpb/constrk/>

¹⁰⁷ Bkz. Çok taraflı uluslararası anlaşmalar, yatırımcıları koruma ve teşvik etme anlaşmalarını, ikili vergi ödeneklerini iptal etme hakkındaki sözleşmeleri v.s. uluslararası anlaşmalara ilişkin meseleleri ayrıntılı olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın 12 Aralık 1995 yılındaki "Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası anlaşmalarının uygulayışı ve feshinin düzenli türde yapılması" Kararnamesiyle düzenlenmektedir, (Maulenov, s. 73-74).

görüŖüŖü, ikamet yeri ve baŖka gerekçelerle farklı muameleye tabi tutulamaz” (Kazakistan Anayasası, m. 14).

Benzer hüküm Anayasa madde 12/ 4’te yer almaktadır. Şöyle ki, “Yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler, Kazakistan Cumhuriyeti’nde bulundukları süre içinde, kanunla veya uluslararası sözleşmeler ile belirlenmiş baŖka bir durum söz konusu değılirse, Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşları ile aynı hak ve yükümlölüklerle sahiptir”. Ancak bu hüküm uyarınca, Kazakistan Cumhuriyeti topraklarında sürekli veya geçici olarak kalan yabancılara ve vatansızların, hak ve yükümlölükleri yalnız uluslararası hukuk kuralları ve Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarına uygun, belli durumlarda, sınırlandırılabilir.

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası genel olarak temel haklardan herkesin, vatandaş-yabancı ayırımı gözetmeden yararlanması esasını kabul etmiştir ve yabancıların yararlanamayacağı hakları düzenlerken, yalnız “Kazakistan Cumhuriyeti vatandaşları” terimini kullanmıştır (Anayasa, m. 33).

Anayasada çeşitli hak ve özgürlükler düzenlenirken, hakkın özüne dokunulmadan bazı sınırlamaların yapılabileceğı de kabul edilmiştir. Kamu düzeni ve kamu güvenliğı, kamu ahlâkı gibi nedenlerle vatandaşlar açısından getirilen sınırlamalar şüphesiz yabancılar için de söz konusudur (Anayasa, m. 39).

Ayrıca, yabancı yatırımcılar açısından Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa’sı madde 26/ 4 önem taşımaktadır. Bu madde hükmüne göre: “Herkes dilediğı alanda çalışma hürriyetine sahiptir. Özel teşebbüs kurmak serbesttir*. Tekel niteliğinde faaliyetler kanunla düzenlenmekte ve sınırlandırılmaktadır. Haksız rekabet yasaklanmaktadır”. Dolayısıyla, Kazakistan’da yabancı yatırımcıların faaliyette bulunması bakımından anayasal bir engel yoktur¹⁰⁸.

* Bkz. 27 Nisan 1998 yılında Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kararnamesiyle “Serbest İş Girişimci Faaliyetindeki Vatandaşlar, Şahısların Hukukun Koruma Hakkında”, 6 Mart 1997 yılı “Ufak İş Girişimciliğinin Gelişimine Devlet Desteğinin ve Aktivitesin Güçlendirme Çareleri”, 14 Haziran 1996 yılı “Özgür İş Girişimcilik Faaliyetin Devlet Kefaletin Gerçekleştirmesindeki Çarelerin İlaveleri Hakkında” özel mevzuatlar kabul edilmiştir. . Bununla birlikte, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının Kararnamesiyle 27 Nisan 1998 yılında “Kazakistan Cumhuriyetinin ufak işi destekleme bürosu hakkındaki” yukarıda gösterilen merkezi yürütme organı gibi büro kuruldu. Kazakistan Cumhuriyetinin ufak işi destekleme bürosunun temel hedefleri: 1) ufak iş girişimciliğinin gelişmesi için, buna dahil mali teknik ve öteki yardım türlerinde elverişli şartların kurulmasına çarelerin kabulü ve önerilerin yapımı, 2) merkezi ve yerel yürütme organlar eylemlerinin ufak iş girişimciliğı destekleme koordinasyonu. 3) Kazakistan Cumhuriyetinin ve bölgelerindeki ufak iş girişimciliğinin geliştirilmesinin eğilim tahlilleri. Ufak iş girişimciliğinin gelişmesine engel olan faktörlerin tespit edilmesi, 4) ufak iş girişimciliğı korumaya, yönelik mevzuatın uyulması için kontrolün gerçekleştirilmesi, 5) kredi, yatırım, ticari siyasetlerin ve ufak iş girişimci súbjektiflerine ilişkin özelleştirme politikalarının oluşumundaki katılımı, (Maulenov, s. 78-79).

108 Maulenov, s. 78.

B. Yabancıların Haklarının Sınırlandırılması

Dünya devletlerinin tümünde olduğu gibi, Kazakistan'da da yabancıların hakları konusunda mutlak eşitlik kabul edilmemiştir. Yabancıların bazı hakları sınırlandırılırken, bazı haklardan yararlanmaları ise yasaklanmıştır. Ancak söz konusu kısıtlama ya da yasaklamaların keyfi olmayacağı, belli ilkelere göre yapılabileceği gibi Kazakistan Anayasasının 39. maddesi 1. fıkrasına göre, "İnsan ve vatandaş hak ve özgürlükleri, sadece anayasal düzen, kamu düzeni, insan hakları ve özgürlükleri, halkın sağlığı ve ahlaki değerleri korumanın gerektirdiği derecede ve sadece kanunlarla sınırlanabilir"¹⁰⁹. Ayrıca Anayasada belirttiği gibi, herkes serbest girişimcilik hakkına sahiptir, fakat tekel faaliyetler kanunlarla düzenlenerek sınırlandırılabilir. Açıkça belirtilen durumlar dışında, Kazakistan'da yatırımcıların ticari faaliyetlerinin bütün türlerine ve sahasına yatırım yapma hakkı vardır. (KC YK m. 3/1). K.C. hukuki düzenlemeleri, milli güvenliğin sağlanması için, bazı faaliyet türleri için yatırım faaliyet türlerini sınırlandırma ve bazı bölgelerde yasaklama getirebilir. (KC YK m. 3/2). Örneğin, Kazakistan Cumhuriyeti 1998 "Ulusal Güvenlik Kanunu" ve 2001 "Medya Kanunu" gereği, kişisel medya veya telekomünikasyon şirketlerinde, yabancı yatırımcıların %20'den fazla hisseye sahip olmaları yasaklanmıştır.

¹⁰⁹ A. Eren, A. Aleskerli, a.g.e, s. 250.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA İLİŞKİN MEVZUATTAN

YARARLANABİLMESİNİN GEREKLİ ŞARTLARI

I. YATIRIMLARA İLİŞKİN HUKUKİ DÜZENLEME

Yabancı sermayedarın kendi ülkesinin dışında bir başka ülkede yatırıma karar vermesinde öncelikle ekonomik nedenlerin payı büyüktür. Yabancı sermayenin gideceği ülkede aradığı ekonomik faktörlerin başında daha fazla kar elde etmek güdüsünün geldiğini söylenebilir. Buna bağlı olarak ev sahibi ülkede yeterli potansiyel talebin varlığı, hammaddeye ulaşma ve üretimin etkin bir şekilde yapılma imkânı ve rekabet üstünlüğü yabancı sermayenin kârını artıran en önemli unsurlardır¹¹⁰.

Doğrudan yabancı yatırımların ülkeye gelmesine neden olabilecek diğer bir etken hükümet politikalarıdır. Sermaye hareketinin serbestliği ve hükümet politikası, belki dış yatırımların düzeyini ve yönünü etkileyen en önemli iki faktördür¹¹¹. Örneğin, yabancı yatırımcıya sağlanan kredi kolaylıkları, vergi teşvikleri, istihdam teşvikleri, devlet işletmelerinin satışı veya kiralanması, yenileme teşvikleri, kârların transferinde sağlanan kolaylıklarla ilgili hukuksal düzenlemelerin yapılması yabancı sermayeyi yatırıma yönelten faktörlerdir. Bunun yanında yabancı sermaye yatırımlarını güvence altına alan yasal düzenlemeler ve basitleştirilmiş bürokratik işlemler yatırımcılar açısından önem taşımaktadır¹¹².

¹¹⁰ Abeldinova, a.g.t., s. 6.

¹¹¹ S. J. Aidarbayev, Kazakistan Respublikasındaki Şeteldik Investitsiyalardı Huhuktık Retteu, Almatı 2000, s. 95.

¹¹² Abeldinova, a.g.t., s. 10-11.

A. KC Yatırımlar Kanunu

8 Ocak 2003 tarihinde Kazakistan Parlamentosu tarafından kabul edilen “Yatırımlar Kanunu”¹¹³, daha önce yürürlükte olan 27 Aralık 1994 tarihli “Yabancı Yatırımlar Kanunu” ve 28 Şubat 1997 tarihli “Doğrudan Yatırımlara Devlet Desteği Kanunu”nun yerine geçmiştir. Bu kanun, Kazakistan Cumhuriyeti’nin ekonomisine yatırımları (yerli veya yabancı yatırımlar ayrımı yapmadan) çekebilmek için temel yasal ve ekonomik kuruluşları belirler, yatırımların korunmasının devlet garantisini sağlar, onların uygulamalarının düzenleme şekillerini ve yatırımcıların (yerli-yabancı) katılımı ile anlaşmazlıkların çözümü için gereken prosedürü belirler¹¹⁴.

Yeni kanunun en önemli özellikleri, yatırımlara ilişkin hukuk kurallarının bir araya getirilmesi¹¹⁵ ile yabancı ve yerli yatırımcı arasındaki ayrımın kaldırılması¹¹⁶ ve her ikisinin de “yatırımcı” olarak ifade edilmeye başlamasıdır. Bununla birlikte, yabancı yatırımlara ilişkin bazı hukuki düzenlemeler geçerliliğini korumaktadır; “yatırımcı haklarının başka şahısa geçmesi”, (m. 10)¹¹⁷, “Kazakistan Cumhuriyeti’nin onayladığı uluslararası sözleşmeler hükümlerine bu kanun hükümleri karşısında üstünlük sağlanması” gibi (m. 2/ 4).

Yeni “Yatırımlar Kanunu”nun olumlu yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Kazakistan Cumhuriyeti sınırlarında yatırımcı faaliyetinin hukuki yönden korunmasının garantisi. Şöyle ki: Yatırımcıların hakları ve menfaatleri tam ve mutlak¹¹⁸ olarak Anayasa, “Yatırımlar Kanunu”, Kazakistan Cumhuriyeti’nin diğer kanunları ve Kazakistan Cumhuriyeti’nin onayladığı uluslararası sözleşmelerle korunmaktadır (m. 4/1).

113 Kanun metni “Kazakhstanskaya Pravda” No: 9-11(23948-23950) gazetesinde 11 Ocak 2003 tarihinde yayımlanmıştır.

114 Moroz, a.g.e, s. 44.

115 Yeni kanunun kabulünden önce yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin hükümler 4 kanun metninde mevcuttu. Bunlar: 1. “Yabancı Yatırımlar Kanunu”; 2. “Doğrudan Yatırımlar Kanunu”; 3. “Doğrudan yatırımlara Devlet Desteği Kanunu”; 4. “Kıymetli Evraklar Piyasası Kanunu”.

116 Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”, öncelikle yabancı yatırımcıların menfaatleri ile yabancı yatırımlar için en çok elverişli rejimin oluşturulmasına tabi olmaktadır. Bu durum da, yerli yatırımcı yanı sıra, devletin de menfaatlerini zedelemekteydi. Şöyle ki, “ne pahayla olursa olsun yabancı sermaye yatırımları ülkeye çekilmeli” prensibine uyularak, yabancı yatırımcılara birçok avantaj sağlanmaktaydı; Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”, m. 4 md.; Kazakistan Mevzuatı, TİKA, Ankara 1996.

117 Bundan sonra parantez içinde verilen maddeler “8 Ocak 2003 tarihli “Yatırımlar Kanunu”na aittir.

118 Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”nda yabancı yatırımcı haklarının “tam ve mutlak” olarak korunmasına dair hüküm bulunmamaktaydı.

2. Yatırımcının, medeni hukuk mevzuatı doğrultusunda zararlarının tazmin hakkı. Şöyle ki: Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarına aykırı olarak, devlet kurumları tarafından alınan kararname sonucunda ve bu kurumlar yetkililerinin kanun dışı hareketleri (hareketsizliği) sonucunda, oluşacak zararların, Kazakistan Cumhuriyeti medeni hukuku mevzuatı hükümlerine göre, tazmin hakkına sahiptir¹¹⁹ (m. 4/ 2).

3. Yatırımcının, gelir kullanma garantisi. “Yatırımcılar, Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarına göre, vergi ve bütçeye ilişkin olanlarla diğer gerekli ödemeleri yaptıktan sonra, kendi faaliyeti neticesinde elde edilen geliri, kendi isteğine göre kullanma hakkına sahiptir” (m. 5)¹²⁰.

4. Devletleştirme ve istimlâk durumunda yatırımcı haklarının korunması. Yeni “Yatırımlar Kanunu” madde 8 gereğince:

a. Kamu ihtiyaçları gereğince, Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarında belirtilen istisnai durumlarda, yatırımcının malvarlığı devletleştirilebilir ve istimlâk edilebilir.

b. Devletleştirme durumunda, yatırımcının ülke kanunlarına göre bütün zararları tazmin edilir.

c. Yatırımcının mallarının istimlâk edilmesi, malın piyasa değerinin ödenmesi şeklinde yapılır.

d. İstimlâk edilen mal için ödenen bedelle ilgili, mülk sahibi mahkemede dava açma hakkına sahiptir.

e. İstimlâk neticesinde taahhütlerin durdurulması durumunda, yatırımcı malların fiyatının düşmesinden ortaya çıkan zararı dikkate alarak, tazminatı için ödenen bedel iade etmek şartıyla kalan mallarının geri verilmesini talep etme hakkına sahiptir” (m. 8/5)¹²¹.

119 Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”nda da yabancı yatırımcının bahsettiğimiz durumdan kaynaklanan zararlarının tazminini talep hakkı mevcuttu (m. 9), ancak yatırımcının bu hakkının medeni hukuku mevzuatına uygun olarak kullanılması yeni “Yatırımlar Kanunu” ile yürürlüğe konmuştur.

120 Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”ndaki benzer hüküm şu şekilde idi: “Yabancı yatırımcılar, faaliyetlerinden elde ettikleri geliri Kazakistan Cumhuriyeti topraklarında yeni bir yatırım için, mal alımı için ve mevzuat tarafından yasaklanmayan herhangi bir amaç için kullanma hakkına sahiptirler” (m. 10). Görüldüğü üzere, eski kanun hükmünde, yabancı yatırımcının, gelirini Kazakistan Cumhuriyeti toprakları dahilinde kullanması hükmüne bağlanmış bulunmaktaydı. Oysaki yeni kanun hükmü doğrultusunda, gerekli ödemeler yapıldıktan sonra, yatırımcının, gelirini istediği şekilde kullanabileceği hükmüne bağlanmış bulunmaktadır.

121 Yeni “Yatırımlar Kanunu” 5’inci maddesinde yer alan hükümlere benzer hükümler eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu” madde 7’de yer almaktaydı. Yalnız, eski kanunda, 5’inci maddenin 4 ve 5. bentlerindeki hükümler bulunmamaktaydı. Yani, yabancı yatırımcının, istimlâk edilen mal için ödenen bedelle ilgili mahkemede dava açmaya ilişkin hakkından madde 7’de söz edilmemekteydi. Ayrıca, istimlâkin sona ermesi durumunda geri kalan malını isteme hakkı da

f. Ekonominin “öncelikli” sektörlerine yapılacak yatırımlar için yeni vergi ve gümrük muafiyetleri getirilmiştir (m. 16,17).

Yeni “Yatırımlar Kanunu”nu kısaca özetleyecek olursak, yeni kanun, yabancı yatırımcılara ulusal yaklaşım ve fark gözetilmemesi konularında garanti sağlamakta, mevcut sözleşmelerin istikrarını garantilemekle birlikte, yeni yapılacak olan sözleşmeleri uluslararası anlaşmalar, ulusal, ekolojik güvenlik ve sağlık süzgecinden geçirerek ele almakta, hükümet tarafından belirlenen öncelikli sektörlerde yatırım teşvikleri, gümrük vergi muafiyetleri ve yatırım vergi ayrıcalıkları içermekte, bazı sektörlerdeki sınırlamalar hariç bütün dallarda yatırım yapılmasına izin vermektedir¹²².

B. Yatırımcı

Türkiye Cumhuriyeti’nin “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”^{*}nda sermayeye yabancılık vasfı verirken, Kazakistan’da bu niteliği yerli ve yabancı olarak ayırım yapmadan ortak “yatırımcı” tanımını vermiştir. KC “Yatırımlar Kanunu”nda, “Yatırımcı, Kazakistan Cumhuriyeti’nde yatırım yapan özel ve tüzel şahıslar” olarak tanımlamıştır (m. 1/6).

4 Temmuz, 2003 tarih ve 225 no’lu Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası Yönetim Kurulu’nun “Sermaye hareketi ile ilgili para işlemlerinin kaydı ve yurtdışında hesap açtırma kurallarının onaylanması hakkındaki” kararına göre ise “doğrudan yatırımcı – yatırım hedefine doğrudan yatırım yapmakta olan (yapan) tüzel veya özel şahıs”¹²³ olarak ifade edilmektedir.

hükme bağlanmamıştı. Kısacası, yeni kanunla getirilen 5’inci madde 4 ve 5. bentleri hükümlerin, devletleştirme ve istimlak açısından, yatırımcının lehine hükümler getirdiğini, bahsettiğimiz durumlarda yatırımcının haklarının tam koruma altına alındığını söyleyebiliriz.

122 Kazakistan Ülke Profili, Avrasya Dosyası, Ankara, 2004; s. 4; <http://www.katiad.kz>

* TR DYYK’un 2’nci maddesine göre Yabancı yatırımcı: “Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapan, 1)Yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarını, 2)Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları”nı ifade eder.

123 Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Bankası Yönetim Kurulu’nun “Sermaye hareketi ile ilgili para işlemlerinin kaydı ve yurtdışında hesap açtırma Kurallarının onaylanması hakkında”, 4 Temmuz, 2003 tarih ve 225 no’lu Kararı.

Bu yüzden her hangi memleketten gelen yabancı yatırımcı, ayrımcılık görmeden K.C. hukuki kanunlarında belirtilen durumlar dışında, yatırımcıların ticari faaliyetlerinin bütün türlerine ve sahasına yatırım yapabilmektedir.

C. Yatırım

8 Ocak 2003 tarihli “Yatırımlar Kanunu”, yatırımlarla ve yatırımcılarla ilgili değişiklikler yanısıra, doğrudan yatırımların tanımına, yani yatırım olarak nitelendirilecek değerlere de değişiklik getirmektedir. Yeni “Yatırımlar Kanunu”na göre, “yatırım”: Yatırımcının¹²⁴, sermaye olarak getirdiği tüm mülkiyet türleri (şahsi tüketim malları hariç) ile leasing anlaşması yapıldığı andan itibaren leasing araçları ve yetki haklarının yatırım olarak tüzel kişinin esas sermayesine yatırılan veya işletme faaliyeti için kullanılan kaydedilmiş aktiflerin arttırılması”dır (m. 1/1). Tanımdan da görüldüğü gibi, kanun koyucu “yatırımı” sadece mülkiyet hakları üzerinden tanımlamaktadır, yani sınaî ve fikri mülkiyet haklarını “yatırım” kapsamına almamaktadır¹²⁵. Bu konudaki Moroz’un görüşünün doğru olduğu kanaatindeyim, yani sınaî ve fikri mülkiyet hakları¹²⁶ kanun kapsamına alınmalıydı¹²⁷. Çünkü “azgelişmiş ya da gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarını tamamlayabilmelerinde, teknoloji transferinin etkisi inkâr edilemez. Teknoloji transferi (lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmaları)¹²⁸ gelişmiş ülkelere uygulanmakta olan çağdaş teknik ve idari bilgi, yöntem ve metotların ithali ve uygulamada kullanılmasıdır”¹²⁹.

Kazakistan’ın yeni “Yatırımlar Kanunu”ndaki “yatırım” tanımına ilişkin madde hükmünü Türkiye Cumhuriyeti’nin “Doğrudan Yabancı Yatırımlar

124 Yeni “Yatırımlar Kanunu”nda “yatırımcı” tabiri yabancı yatırımcının yanısıra yerli yatırımcıyı da kapsamaktadır. Böylece “yabancı yatırımcı” ile “yerli yatırımcı” arasında ayırım gözetmeksizin sadece “yatırımcı” dan söz edilmektedir.

125 Oysaki eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”nda, “yatıran” tabiri sınaî ve fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktaydı (“Yabancı Yatırımlar Kanunu”, m. 1/1).

126 Kanun koyucu yatıran tanımından sınaî ve fikri mülkiyet haklarını çıkartırken, belli bir gerekçe göstermemektedir. Ancak, yatırım tanımındaki bu değişikliğin nedeninin korumacı nitelikten kaynaklanmış olduğunun kanısındayım.

127 Moroz, a.g.e, s. 48.

128 Başka bir deyimle sınaî ve fikri mülkiyet hakları.

129 Uludağ, a.g.e, s. 68.

Kanunu” benzer madde hükmüyle karşılaştırdığımızda, sınaî ve fikri mülkiyet haklarının Türk hukukunda “yabancı yatırım” olarak değerlendirildiğini görmekteyiz (“DYYK”, m. 2/1).

D. Yatırımın Şekli

Yabancı sermaye yatırımları Kazakistan’a a) Yabancı girişim; b) Yabancı yatırımcının Kazakistan’da bir Kazak ortaklığı kurarak faaliyette bulunması; c) Yabancı yatırımcının bir Kazak ortaklığının hisse senetlerini alarak yatırım yapması; d) Ortak girişim; e) Bağlı işletmeler; f) Devlet işletmelerinin özelleştirilmesi; g) Kuruluşların yönetim hakkının devredilmesi yoluyla gelmektedir. Ayrıca, yabancı yatırımlar ülkeye şube açma veya temsilcilik kurma yoluyla da gelmektedir¹³⁰.

Kazakistan’a gelen yabancı sermaye yatırımlarının şeklini ayrı ayrı incelemeye gayret göstereceğiz.

1. Yabancı Girişim

Kazakistan Cumhuriyeti eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun madde 1’de yabancı girişim şöyle tanımlanmaktaydı: “tamamı yabancı yatırımcılara ait olan, Kazakistan Cumhuriyeti sınırları dâhilinde, Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatına uygun olarak kurulmuş yabancı şirket”.

Bu tanım, Türk yabancı yatırımlar mevzuatındaki “yabancı sermayeli şirketler” tanımıyla aynı anlam taşımaktadır¹³¹.

1 Ocak 2003 itibarıyla Kazakistan Adalet Bakanlığı’nda %100 yabancı girişim olarak 986 yabancı firma tescil olunmuştur. Bunların arasında büyük ölçekli şirketler yanısıra küçük ölçekli şirketler de yer almaktadır. Örneğin,

¹³⁰ M. K. Suleymenov, Ş. J. Tasmagambetova, Pravo i İnostranne Investitsii v Respublike Kazakhstan, Almatı 1997, s. 36; Maulenov, 2001, s. 13.

¹³¹ Bkz. “Türk Hukukunda Yabancı Sermayeli Şirketlerin Tanımı” başlık altında “yabancı sermayeli şirketler” tanımlanmıştır.

Kazakistan'da faaliyette bulunan büyük ölçekli yabancı şirketler: Hollanda'ya ait "KLM" uçak şirketi, "BMW Company", "İspat Karmet" firması. Küçük ölçekli şirketler arasında "Santral Asya Maceraları", "Pakistan ütiliter mağazalar corporation" gibi v.s.¹³².

2. Yabancı Yatırımcının Kazakistan'da bir Kazak Ortaklığı Kurarak Faaliyette Bulunması

Kazakistan'da yabancı yatırımcı, bir Kazak ortaklığı kurarak da yatırım faaliyette bulunabilir. Ortakların vatandaşlığı için de kanunla özel bir sınırlama öngörülmemiştir.

Kazakistan'da yabancı girişim yolu ile yatırım yapmak en pahalı, en zahmetli ve de en riskli bir girişimdir, çünkü yabancı yatırımcı tanımadık bir ortamda hareket etmek zorundadır. Bu nedenle, yabancı yatırımcı işlemlerini kolay yürütebilmek açısından, bu işi Kazak ortaklarla birlikte yapmaya gayret göstermektedir¹³³.

Yabancı girişime nazaran, bu hukuki yöntemin şu avantajlarını örnek verebiliriz: a) Zararın meydana geldiği durumda, ortakların sorumluluğu, getirdiği sermaye payı ile sınırlıdır; b) Yerli ortağın mevcudiyeti bazı ayrıcalıklara yol açmaktadır (ev sahibi ülke tarafından arsa, kredi verilmesi gibi)¹³⁴.

Yabancı yatırımcıların Kazakistan'da kurduğu Kazak ortaklıkları genelde anonim ve limitet şirket şeklindedir.

Ülkeye bu yöntemle yabancı sermaye girişi 1991'de başlamıştır. Bu hususta en çok yabancı yatırım yapan ülkeler ise sırayla Rusya Federasyonu, Türkiye, Almanya, ABD, Çin, İngiltere, İran, Güney Kore, İsviçre ve İtalya'dır¹³⁵.

Konuyla ilgili şu hususu belirtmekte yarar vardır: 15 Temmuz 1993 tarihli 609 nolu Hükümet Kararnamesi uyarınca, yabancı ve yerli ortaklar için, azami ortaklık payı belirlenmekteydi: yabancı ortak için- 50. 000 ABD Dolar'ı, yerli ortak

¹³² Materialı Agentstva po Registratsii Nedvijimosti i Yuridiceskih Lits Ministerstva Yustitsii Respubliki Kazakistan, Almatı, Arhiv 2003, s. 7.

¹³³ Mırgul Taimova, Garantii İnostrannıı İnvestoram po Zakonodatelstvu Respubliki Kazakistan, Almatı, 1999, s. 38.

¹³⁴ Taimova, a.g.e, s. 45.

¹³⁵ Maulenov, a.g.e, 2001, s. 27.

için de, 20. 000 Tenge idi. Ancak, daha sonra 670 nolu 17 Haziran 1994 tarihli Hükümet Kararı ile bu sınırlama ortadan kaldırılmıştır¹³⁶. Kanımca, bu sınırlamanın kaldırılmasındaki amaç; Yabancı sermayedar için daha çekici koşullar sağlayarak, yatırım miktarının yatırımcı tarafından serbestçe belirlenmesi gibi, ülkeye daha çok yabancı yatırımcının çekilmesidir.

3. Yabancı Yatırımcının Bir Kazak Ortaklığının Hisse Senetlerini Alarak Yatırım Yapması

Yabancı yatırımcı, bir Kazak ortaklığının hisse senetlerini satın alarak da Kazakistan'da yatırım yapabilir.

Kazakistan'daki gelenekselleşmiş şirket biçimleri Limitet Şirket ya da Anonim Şirkettir¹³⁷. Fakat Kazak Hukukunda Anonim Şirketin dışında, şirketler hisse senedi çıkarma hakkına sahip değildir¹³⁸. Anonim Şirketin asgari esas sermayesi 50,000 aylık asgari ücrettir ki, bu da yaklaşık 373,000 USD' ye tekabül etmektedir¹³⁹.

1 Ağustos 2003 tarihi ve 2436 sayılı Merkez Bankası Yönetim Kurulu'nun Kazakistan Cumhuriyeti "Sermaye hareketi ile ilgili para işlemlerinin kaydı ve yurtdışında hesap açtırma kuralları" getirmiştir. Dolayısıyla yukarıda adı geçen kurallara göre, devlet kıymetli kâğıtlarının, tahvillerinin, ticari kuruluşların ve diğer kıymetli kâğıtlarının satın alınması. Ayrıca tüzel şahısın oylamaya katılan hisse senetlerinin en az yüzde onuna (katılımcıların en az yüzde onluk oyu) sahip olacak ve bunun gibi işlem yapan (yatırım yapan) kişinin hisse senet satın alması senetli yatırımlar olarak belirtilmiştir. Depozit tutanağının satın alınması da senetli yatırımlar sayılır.

¹³⁶ Türk hukukunda da, eski yabancı sermaye mevzuatı uyarınca, yabancı ortak için 50.000 ABD Dolar'ı olarak kabul edilen ortaklık payı (YSÇK, m. 3/ c), Doğrudan Yatırımlar Kanunu ile geçersiz kılınmıştır.

¹³⁷ Kazakistan'da Şirket Kurma, http://www.ongoren.av.tr/tr_about_kz.php

¹³⁸ KC Medeni Kanunu, m. 58/9.

¹³⁹ Kazakistan Cumhuriyeti Girişimcilik, "KC Anonim Şirketi Kanunu", 13 Mayıs 2003, No:415-II, m. 10, Almatı 2005, s. 93.

4. Ortak Girişim (Joint Venture)

Doğrudan yatırımlar Kazakistan'a esasen ortak girişim şeklinde gelmektedir. Hâlihazırda Kazakistan'da 70'i aşkın ülkeden yabancıyı ortak eden yaklaşık 2 bin şirket çalışmaktadır. Kazakistan'ın en büyük ve etkili ortaklarının başında Chevron, British Gas, Agip, Mobil ve Samsung gelmektedir¹⁴⁰.

Ortak girişim olarak ülkede yabancı ortaklarla kurulan firmalar ve işletmeler kastedilmektedir. Kazakistan'da ortak girişim tüzel ve gerçek kişilerle kurulmaktadır. Ülkede ilk ortak girişimler 1980'lerin sonlarında kurulmaya başlamıştır. Fakat tescil edilmiş ortak girişim sayısı artmasına rağmen, bunların birçoğu o zamanlarda pek elverişli olmayan ekonomik koşullar ve mevzuattaki belirsizliklerden dolayı faaliyetine başlayamamıştır¹⁴¹.

1996 yılında Kazakistan'daki yabancı yatırımcılar ile ilgili yapılan bir araştırmaya göre, yabancı yatırımcıların en çok tercih ettiği organizasyon şekli kamu işletmeleriyle oluşturulan ortak girişimlerdir¹⁴². Ortak girişimler halen en çok tercih edilen yabancı yatırım şekli olmaya da devam etmektedir.

1990'lı yılların başında sayısı 15'e ulaşan ortak girişimlerin yarısı Almatı şehrinde faaliyette bulunmuştur. Ortak girişimlerin ülkede kuruluşu 1995 yılının sonuna doğru çok yoğunlaşmıştır. Fakat bu şirketler tescil edilmesine rağmen, faaliyetlerine başlayamamış, faaliyet gösteren ortak girişimler ise ne üretime ne de hizmet sektörüne bir katkıda bulunmuşlardır. Bu işletmelerin çoğu Avrupa, Asya ve Amerika şirketleriyle kurulan ortak girişimlerdir. Bu yıllarda faaliyette bulunan ortak girişimlerin analiz edilmesi sonucu, onların hizmet sektöründe çok büyük yatırım gerektirmeyen, fakat çabuk kâr ettiren alanlarda faaliyet gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Bunların oluşturulması reel anlamda sanayi üretimine katkıda bulunmamıştır. Bununla birlikte 1996 yılından itibaren ortak girişimlerin ülke ihracatındaki payında artmış bulunmaktadır. Bu yıllarda

140 Kazakistan Cumhuriyeti Türkiye Büyükelçiliği, Türkiye Cumhuriyeti İşadamları için Tanıtım Kılavuzu, Ankara, 1999, s. 21.

141 S. Smagulova, J. Sayakova, Sovmestnie Predpriyatiya kak Efektivnaya Forma Mejdunarodnogo Sotrudničestva, Almatı 1998, s. 2.

142 Karlıgaş Omurbayeva, Ortak Girişimler ve Kazakistan Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2001, s. 71.

ortak girişimler ülkeden petrol, krom, bakır ve diğer hammadde türlerini ihraç ederek karşılığında gıda ürünleri, mobilya, ses ve video cihazları, oto cihazları ithal edilmiştir¹⁴³.

Yatırımcıların çoğunun dış yatırım yöntemi olarak ortak girişim kurmayı tercih etmelerinin temel nedenleri şöyle sıralanabilir:

Yatırımcılar, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olan ülke ortamında faaliyette bulundukları için çeşitli risklerle karşılaşabilirler. Başta ekonomik ve politik olmak üzere, bu riskleri azaltmak için bazı yatırımcılar ortak girişim yöntemini seçmektedirler.

Sermaye, personel ve ekipman konusunda yetersizlikler de yatırımcı firmaları ortak girişim kurmaya yöneltebilir.

Uluslararası ortamda, yönetim, pazarlama gibi içsel; ekonomik ve sosyal değişimlere uyum gibi dışsal alanlarda zayıf olan işletmelerin uygulayacakları en uygun strateji ortak girişimlerde bulunmaktadır¹⁴⁴.

5. Bağlı işletmeler

Yabancı sermaye yatırımları Kazakistan ekonomisine bağlı işletmeler yoluyla da yapılmaktadır. Modern ekonomilerde işletmelerin merkezleşmesi en önemli bir karakter olarak göze çarpmaktadır¹⁴⁵. Bu yüzyılın başından beri, ulusal ve uluslararası alanında işletmelerin merkezleşmesi yönünde hızlı bir artış görülmektedir¹⁴⁶. Bütün işletmeler gerek ekonomik ve gerekse hukuki bağımsızlıklarını kaybederek bir tek işletme altında toplanabilirler. Fakat şirketlerin tasfiyesi ve birleşmesinde gerekli çoğunluk nispetleri ile büyük harcamalar, sermaye ve diğer bazı nedenlerle şirketlerin bu yolla birleşmesi istenilmeyip, hiç olmazsa katılan işletmelerin (ortaklıkların) hukuken

143 Omurbayeva, a.g.e, s. 71-72.

144 Erbay, a.g.e, s. 166.

145 İ. Yılmaz Aslan, Rekabet Hukuku, Bursa 1997, s. 41; Tekinalp (Poroy/Çamoğlu), s. 1018; Z. Aytac, "Bağlı İşletmeler Hukuku ve Türk Hukukundaki Görünüm", Batider, Aralık 1976, C.: 8, Sayı: 4, s. 97.

146 Zühtü Aytac, "Bağlı İşletmeler Hukuku ve Türk Hukukundaki Görünüm", BATIDER, Aralık, 1976, Cilt: 8, S: 4, s. 97.

bağımsız¹⁴⁷ bırakılmaları istenilebilir. Yani, bağlı işletmeler genellikle hukuken bağımsız olmakla birlikte ekonomik olarak ya birbirlerine ya da ortak bir ana şirkete bağlı işletmelerdir¹⁴⁸. Bağlı işletmelerin (geniş anlamda konzerenlerin¹⁴⁹) unsurları şu şekilde sıralanabilir: 1. Birden fazla işletmenin (teşebbüsün) birleşmesi. 2. Bağlanan işletmelerin hukuki bağımsızlıklarını devam ettirmeleri. 3. Birleşmenin ekonomik amaçla olması. 4. Birlikte sevk ve idare edilmesi¹⁵⁰.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bazı şirketler bağlı işletmeler aracılığıyla Kazakistan'da yatırım faaliyetlerinde bulunmaktadır. 1999 yılında Kazakistan'da yabancı yatırımcılara ait 187 bağlı işletme faaliyette bulunmuştur¹⁵¹.

6. Kuruluşların Yönetim Hakkının Devredilmesi

Kazakistan'a gelen yabancı sermaye yatırımlarının bir diğer hukuki yönü de kuruluşların yönetim hakkının devredilmesidir.

Kazakistan'daki bazı işletmeler ileride özelleştirilmek üzere yabancı yatırımcıların idaresine bırakılmaktadır. Ülkedeki tüm üretimin % 72.8'i özelleştirilmiş ve idaresi yabancılara bırakılmış tesislerin payıdır. İngiltere, Belçika, İsviçre, Japonya ve Güney Kore'de kayıtlı olan şirketlerle bu tür anlaşmalar imzalanmıştır¹⁵². 1997'de yönetim hakkı yabancılara devredilmiş olan işletmelere, "Tekeli Kurşun-Çinko" anonim şirketi, "Pavlodar Petrol İşletme Fabrikası", "CCL",

147 Böylece ekonomik merkezleşmelerde, katılan işletmelerin hukuken bağımsız olmakla beraber, müşterek sevk ve idare edilmelerini ifade eden ve "Konzernierung" kavramı ile adlandırılan "İşletmelerin Bağlılığı" türü karşımıza çıkar. Konzernde, bağlı teşebbüs, dışarıya karşı hukuki bağımsızlığını muhafaza eder, ancak Konzern ilişkisinde iktisadi bağımsızlığını yitirmiş olur. Özsunay, E.: Kartel Hukuku, İstanbul 1985, s. 7; Aytaç, s. 98.

148 Tekinalp (Poroy/Çamoğlu), s. 1018; Aytaç, s. 98.

149 Konzernleri benzer birleşme türlerinden ayırt etmek gerekir. Konzern, birleşmeden katılan teşebbüslerin (işletmelerin) hukuki bağımsızlıklarını muhafaza etmeleri ile ayrılmaktadır. Konzerni kartelden ayırt eden fark ise, kartellerin rekabeti sınırlama amacı ile faaliyette bulunması yanı sıra, kartele dâhil işletmeler hukuken ve ekonomik yönden de bağımsızdırlar. Bir de Konzernlerin tröstlerden farkı, tröstlerin, piyasada veya bazı mallar üzerinde tekel yaratmak maksadıyla, işletmelerin ekonomik ve hukuki bağımsızlıklarını kaybederek, bir tek işletme altında birleşmeleri ile doğmasıdır. Özsunay, s. 6-8; Aytaç, s. 98-99.

150 Aytaç, a.g.e, s. 98; Taimova, a.g.e, s. 38.

151 Maulenov, a.g.e, 2001, s. 17.

152 TİKA, Avrasya..., s. 5.

“Karajanbasmunay” örnek gösterilebilir. Yönetim hakkı devredilmiş işletmelerin Kazakistan ekonomisine olan katkısı da inkâr edilemez¹⁵³.

Kazakistan’da kuruluşların yabancı yatırımcıların yönetimine devri 1994 yılından beri devam etmektedir. Bu tür yatırımın nedenleri şu unsurlarla açıklanabilir:

- Devredilen işletmelerin mali güç durumu (büyük borç, öz kaynakların yetersizliği, üretimin ve verimliliğin düşüşü).
- Kredi kaynaklarının çekilme imkânının olmaması.
- Kötü yönetim (kriz şartlarında mevcut olan sistemin işletmelerin yönetimi konusunda kabiliyetsiz kalması).

Kuruluşların yönetim hakkının yabancılara devredilmesi sonucunda yukarıda belirtilen sorunlar büyük ölçüde çözülmüştür. Yerel işletmeler borçları ödemek, öz kaynakları tamamlamak, eski ekipmanı değiştirmek ve üretim hacmini arttırmak için yeteri kadar kredi kaynağı almıştır¹⁵⁴.

Ancak doktrinde, kuruluşların yönetim hakkının devredilmesiyle ilgili olumsuz görüşler de bulunmaktadır. Sebep olarak da şu hususlar belirtilmektedir:

- a. Yönetim hakkı devredilen kuruluşların sorunu yönetim tecrübesi eksikliği değil, bilakis yanlış yönetimdir (yöneticiler arasında rüşvet ve yozlaşma vakaları gibi);
- b. Yönetim hakkını elde ettikten sonra, yabancı yatırımcılar genelde kuruluşun özelleştirilmesi yoluna gitmektedirler;
- c. Yönetim hakları devredilen kuruluşların büyük kısmı rekabet gücüne sahip, Kazakistan ekonomisinde büyük payı olan şirketlerdir. Böylece, ülkenin yabancı firmalara karşı bağımlılığı artmaktadır;
- d. Kuruluşların yönetim hakkının devredilmesi, kamuoyunun ihmal edilmesi ile ayrıca kuruluşların yönetim hakkının devredilmesiyle ilgili belli başlı kanunun yokluğunda gerçekleştirilmektedir. Bu da doğal olarak toplumun tepkilerine yol açmaktadır¹⁵⁵.

¹⁵³ Maulenov, 2001, a.g.e, s. 17.

¹⁵⁴ Kazakistan İstatistik Komitesi, Kazakhstan s Novoy Stolitsey k Novim Rubejam, Almatı, 1998, s. 35-36.

¹⁵⁵ M. T. Ospanov, T. İ. Muhambetov, İnostranny Kapital i Investitsii, Almatı, 1997, s. 273-274.

Kazakistan'da kuruluşların yönetim hakkının devredilmesi sonucu zaman zaman olumsuz neticeler de ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, yabancı yatırımcılar tarafından çoğu zaman anlaşma taahhütleri yerine getirilmemiştir. Örneğin, Yargıtay'ca 2000 yılında konuyla ilgili 142 dosya incelenmiştir, yani 142 davada taraflardan biri; yönetim hakkını devralan yabancı yatırımcıdır. Davaların nedeni ise, yabancı yatırımcı tarafından anlaşma taahhütlerinin ihmal edilmesi idi. Meselâ, Aktobe şehrinin İstinaf Mahkemesi'nce görülen davada, "Ferrokrom" anonim şirketinin "Amin-Amin" limited şirketi lehine anlaşma taahhüdünü yerine getirmeme sebebiyle 972. 200 Tenge tahsil edilmiştir. "Ferrokrom" anonim şirketinin yönetim hakkı Japon "Japan Krom Korporation" şirketi tarafından devralınmıştır¹⁵⁶. Bunun gibi birçok örnek bulunmaktadır.

Kuruluşların yönetim hakkının devredilmesinin yasal düzenlemesi: Kazakistan Cumhuriyeti Medeni Kanun'u; Kazakistan Cumhuriyeti 23.12.1995 tarihli "Özelleştirme Yasa"sı ve Kuruluşların yönetim hakkının devredilmesine ilişkin 23.05.1996 tarihli 831 nolu Devlet Mülkiyet Komitesi'nin Kararnamesidir¹⁵⁷.

7. Yabancı Yatırımcının Kazakistan'da Şube Açarak Veya Temsilcilik Kurarak Faaliyette Bulunması

Kazakistan doktrinde yabancı yatırımcının ülkede şube açarak veya temsilcilik kurarak faaliyette bulunmasına büyük ilgi gösterilmiştir, çünkü yabancı sermayedar tarafından en çok tercih edilen hukuki yollardan biridir¹⁵⁸.

Ülkede teşkil edilen bir temsilcilik ofisi veya şube bir Kazak tüzel kişilik olmayıp, ülkedeki yabancı bir tüzel kişiliğin hak ve menfaatlerini temsil eden kuruluşlardır. Buna göre,

¹⁵⁶ 2000 tarihli Yargıtay Kararları Arşivi.

¹⁵⁷ Maulenov, 2001, a.g.e., s. 18.

¹⁵⁸ Suleymenov, Tasmagambetova, s. 36; Maulenov, 2001, s. 13. Yabancı yatırımcının Kazakistan topraklarında şube veya temsilcilik açarak faaliyette bulunması, eski "Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun m. 19'da düzenlenmekteydi.

1. Yabancı tüzel kişilerin Kazakistan Cumhuriyeti'nde bulunan tescil edilmiş ve tüzel kişinin işlevlerinin tümü veya bir alt bölümünü üstlenen birim, Kazakistan Cumhuriyeti sınırları dışında bulunan yabancı tüzel kişinin bir şubesi olacaktır.

2. Kazakistan Cumhuriyeti'nde bulunan ve tescil edilmiş olan ve de yabancı tüzel kişinin menfaatlerini koruyan ve temsil eden, işlemleri ve diğer her türlü kanuni faaliyetleri onun adına yapan, yabancı tüzel kişiye ait her bir alt bölüm, Kazakistan Cumhuriyeti sınırları dışında bulunan yabancı tüzel kişinin temsilcisi olacaktır.

3. Şubeler ve temsilcilikler tüzel kişi değildirler. Bunlar tüzel kişi tarafından oluşturulan ve yine tüzel kişi tarafından onaylanan statülerin ışığında işlemlerde bulunacak ve yabancı tüzel kişinin kaynaklarıyla garanti altına alınmış olacaktır.

4. Şube ve temsilciliklerin yöneticileri, yabancı tüzel kişi tarafından görevlendirilecek ve bunlar kendilerine verilmiş olan vekâletname yetkileri dâhilinde çalışacaklardır¹⁵⁹.

Konuyla ilgili şu detayı tekrarlamakta yarar vardır: Kazakistan mevzuatında, Türk mevzuatından farklı olarak, yabancı yatırımcıların esas faaliyetini Kazakistan toprakları dâhilinde açtığı şubede toplaması halinde, şubenin, Kazak şirketi haline gelmesi veya kapatılması söz konusu değildir. Oysaki Türk mevzuatında, "Ecnebilerin Hak ve Vazifeleri Hakkında Kanunu"nın (EHVHK) 15 maddesi böyle bir hükme yer vermektedir¹⁶⁰.

1 Ocak 2000 yılı itibarıyla Kazakistan'da yabancı tüzel kişilere ait 416 şube ve temsilcilikler tescil olunmuştur. Bunlardan birkaçını belirtmekte yarar vardır: İran havayollarına ait "İran AIR" Almatı Şubesi, "ADJIP Karaçaganak B.V." LTD şirketine ait şube, Kazakistan'ın birçok şehrinde açılmış (Almatı, Karaganda, Kostanay v.s.) Alman LTD şirketi "Luftbruck GMBH"ne ait şubeler, Amerikan LTD şirketi "Artur Andersen"e ait şubeler v.d. Temsilcilikler olarak da

¹⁵⁹ Kazakistan'da İşyeri Açma ve Yatırım İmkânları, <http://www.dtm.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/kaz/kaz-vathtm>.

¹⁶⁰ Bkz. "Yabancı Yatırımcının Türkiye'de Yeni Şirket Kurarak veya Şube Açarak Yatırım Yapması" başlığını.

“Mitsubishi Korporation”e , “Chevron Overseas Company”a, Türk Anonim şirketi “Değere International Trading A.Ş.”e ait temsilcilikler örnek olarak gösterilebilir¹⁶¹.

II. YATIRIM AYRICALIĞI VE SÖZLEŞMESİ

A. Yatırım Ayrıcalığı

Kazak Yatırımlar Kanununa göre devlet yatırımları, olumlu yatırım ortamı yaratmak, çağdaş teknolojiyi kullanan yeni işletmeler kurmak ve canlandırmak ve çevreyi korumak amacıyla teşvik etmektedir. Devletin yatırımcılara sağladığı teşvik, “yatırım ayrıcalığı” vererek sağlanmaktadır (m. 11).

Yatırım Kanununda “yatırım ayrıcalığı”, “KC kanunlarına dayanılarak yatırım projesini gerçekleştirmek için tüzel kişilere tanınan ayrıcalık” olarak tanımlanmıştır (m. 1/3).

Bu konuda yetkili olan kurum, Kazakistan Hükümeti tarafından belirlenen bir aracı kurumdur. Aracı kurum, yatırım ayrıcalığı verme konusunda yetkisini, KC Hükümetinin belirlediği usul çerçevesinde kullanacaktır (m. 12). Yetkili aracı kurum yatırımcı ile yatırım ayrıcalığı sözleşmesi yaptığı takdirde yatırımcı kanunda belirtilen ayrıcalıklardan yararlanabilir. Yatırımlar Kanununa göre yatırımcıya yatırım vergisi ayrıcalığı, gümrük vergisinden muafiyet ve aynı yardım şeklinde ayrıcalıklar tanınır (m. 13).

¹⁶¹ Maulenov, 2001, a.g.e, s. 14-15.

B. Yatırım Ayrıcalığının Sağlanması Şartları

Yatırımlar Kanununa göre bir yatırım projesini gerçekleştirmek isteyen tüzel kişi yatırımcının yatırım ayrıcalığı sözleşmesi yaparak, ayrıcalıklarda yararlanabilmesi için bazı şartların mevcudiyeti gerekir (m. 15):

1. Yatırım, üstün nitelikli faaliyetler listesine giren alanlarda yapılacak olmalıdır. Yatırımların istenilen belli alanlara çekilebilmesi amacıyla KC Hükümeti tarafından üstün nitelikli faaliyetlerin listesini hazırlanması öngörülmüştür (m. 14/1). Nitekim, bu liste Hükümeti tarafından 8. Mayıs 2003 tarihinde 436 sayı kararla tespit edilmiştir.

2. Çağdaş teknoloji kullanarak yeni bir iş kurma veya çalışmakta olan işletmeleri büyütme ve canlandırma amacıyla yatırım yapılmalıdır.

3. Ayrıca yatırımcının faaliyet alanı ile ilgili yeterliliğinin tespit edilmesi gerekir. Yatırımlar Kanununun 19. maddesinde yatırımın mali, teknik ve organizasyon imkânlarının durumuna ilişkin bazı belgelerin yetkili kuruma verilmesi öngörülmektedir.

Hükümet her bir faaliyet türüne göre, yatırımın ölçüsünü ve yatırım vergi ayrıcalığını kullanma süresini belirler (m. 14/2).

C. Yatırım Ayrıcalığı Sözleşmesi

Yatırım ayrıcalığından yararlanması için öncelikle yatırımcının bu yönde talebinin olması gerekir. Talep, yetkili kuruma yapılır. Yatırımlar Kanunu 20. maddesine göre, talep 30 iş günü içinde karara bağlamalıdır. Yetkili makamın bu konudaki kararı, yatırımcıya yazılı olarak bildirilir.

Yetkili makam, yatırımcının yatırım ayrıcalığı talebini kabul ederse, kabul tarihinden itibaren 15 iş günü içerisinde örnek sözleşmeye göre hazırlanan sözleşme taraflar anında imzalanır (m. 21/1). İmzalanan bu sözleşme, yetkili kurum tarafından kaydolunmasından itibaren yürürlüğe girer (m. 21/2).

Yatırım Ayrıcalığı sözleşmesi yürürlüğe girdikten sonra, yatırımcının faaliyetleri yetkili kurum tarafından takip edilir (m. 21). Yatırımcının Sözleşme koşullarına uygun olarak faaliyetine başlaması ve çalışma programına uyması gibi hususlar bakımından bir denetim söz konusudur. Yatırımcı, yatırım ayrıcalığı sözleşmesi hükümlerine uymazsa, sözleşme feshedilebilir (m. 22).

III. YATIRIMCIYA SAĞLANAN KOLAYLIKLAR

A. Yatırım Vergi Muafiyeti

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Kazakistan'ın öncelikli sektörlerine yapılacak yatırımlar için, yeni vergi muafiyetleri belirtilmiştir. Buna göre:

1. Yatırımın vergi muafiyeti kaydedilen aktife yapılan yatırım miktarına bağlı olarak belirlenen süreye göre sağlanır. Fakat bu süre beş yıldan fazla olmamalıdır.
2. Yatırım vergi muafiyetinin kullanılmasının başlangıç süresi, K.C. vergi kanununa göre tespit edilip, sözleşmede belirtilir.
3. Tüzel kişilerce gerçekleştirilen, özel vergi kullanılan faaliyetlere ve toprak kullanma ile ilgili sözleşmelerle yapılan faaliyetlere yatırım vergi muafiyeti uygulanmaz.
4. K.C.'nin tüzel kişilerine devletin aynı yardımı türünde verilen ve işletmeye kaydedilen aktiflerle ilgili yatırıma vergi muafiyeti sağlanmaz (m. 16).

B. Gümrük Vergisinden Muaf Tutulmak

Yatırım faaliyeti için gereken teçhizatlar ile parçalarının ithali, Kanun'la aşağıdaki durumlarda Gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır:

1. Gümrük vergisinden, yatırım projesini gerçekleştirmek için getirilen teçhizatlar ve parçalarının ithali sırasında, K.C.'de benzer teçhizatların yapımının ve işletmesinin mevcut olmadığı durumlarda muaf tutulabilir.

2. Gümrük vergisinden bir yıl süre ile muafiyet verilir. Fakat sözleşme yapıldıktan sonra bu süre beş yıldan fazla olmamalıdır.

3. Gümrük vergisinden muaf tutma hakkında, kararı ve süresini yetkili kurum belirler.

4. Bu maddenin ikinci paragrafına göre, alınan karar hakkında bildiriye yetkili kurum gümrük işi ile ilgili yetkili kuruma gönderir (m. 17).

Ayrıca Kazakistan, Rusya, Kırgızistan, Beyaz Rusya ve Tacikistan ile birlikte Avrasya Ekonomik Topluluğu'na üye olan ülkeler arasında ticaret genellikle gümrük vergisinden muaf bir şekilde yürütülmektedir. Avrasya Ekonomik Topluluğu üye ülkeler arasında kurulan bir Gümrük Birliği Anlaşması ile kurulmuş olmakla birlikte, üye ülkelerin üçüncü ülkelerle ticaretinde henüz ortak gümrük tarifesi uygulanmamaktadır. Söz konusu Gümrük Birliği Anlaşması, BDT Gümrük Birliği Anlaşması olarak anılmaktadır. Aynı zamanda Kazakistan, 54 az gelişmiş ülkeye tarife tercihleri sağlamaktadır. Bu ülkelere ithal edilen mallar ülkeye gümrük vergisinden muaf bir şekilde girebilmektedir. Ayrıca 104 gelişmekte olan ülkeden ithalatta da %25 oranında gümrük vergisi indirimi uygulanmaktadır¹⁶².

Böylece anlaşma ile bir ülkenin diğer bir ülkede gerçekleştirdiği yatırımlara kamulaştırma, millileştirme, savaş, devrim, halk ayaklanması veya benzeri durumlara da karşı garantiler getirilmektedir. Bu durumlar ile bağlantılı olarak yatırımları zarara uğramış olan tarafa tazminat ödenecektir. Yatırımlarla ilgili bütün gelir transferleri, ülke içinde veya dışına, gecikmeksizin, serbestçe yapılabilecektir. Gelir transferleri, yatırımın yapıldığı döviz cinsinden veya diğer herhangi bir döviz cinsinden yapılabilecektir. Bunun dışında, bu Anlaşma bir ülke diğer bir ülke yatırımcıları arasında

162 T.C. ALMATA BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET Müşavirliği, Kazakistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2006, s. 84. (<http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=8&dil=TR&ulke=KAZ>).

ortaya çıkan anlaşmazlıklara ilişkin çözüm yolları ve kuralları getirilmektedir¹⁶³.

C. Taşınmaz Tahsisi

Devlet ayni tahsislerini, bu kanunda belirlenen usullerle, K.C. Hükümeti veya yetkili kurumu, devlet mülkünü veya toprak kaynaklarını yöneten ilgili devlet kurumları ile birlikte, K.C.'nin kanunlarına göre, mülkiyetini yada toprak kullanma hakkını verir. Devletin ayni tahsislerinin verilmesi istek yapıldıktan sonraki on beş gün içinde gerçekleşir. Mülkiyet yada toprak kullanma hakkının verilme sebebi yetkili kurum tarafından belirlenir. Yetkili kurumun kararı "Yatırım Kanun"un 21–1. Maddesinin 2. fıkrasının 3. bölümünde belirttiği denetime dayanır¹⁶⁴.

K.C. Devlet ayni tahsislerinin fiyatı, K.C. kanunlarında belirlenen usullerle piyasa değerine göre belirlenir.

Devlet ayni tahsislerinin en büyük miktarı, K.C. tüzel kişinin kayıtlı sermayesine yatırılan yatırım miktarının %30'unu aşmayacaktır. İstenilen devlet ayni tahsisinin fiyatı, sözü edilen miktardan fazla olursa, K.C. tüzel kişinin istenilen mülkü onun fiyatı ve devlet ayni tahsisinin en büyük miktarı arasındaki fark için ödeme yapma yoluyla alma hakkı vardır (m. 18).

Kazakistan aynı zamanda Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ECO üyesi bir ülkedir. ECO üyesi ülkeler aralarındaki hububat ve bazı diğer ürünlerin ticaretinde %10 oranında tarife indirimini uygulamaktadır. ECO, 10 ülkeden oluşmaktadır. Bunlar; Pakistan, Türkiye, İran, Afganistan, Özbekistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Türkmenistan'dır¹⁶⁵.

¹⁶³ Abeldinova, a.g.t, s. 92.

¹⁶⁴ Çalışma programının bitmesinden itibaren bir ay içinde hazırlanmış ve denetim raporuyla onaylanmış çalışma programının bitirilmesini gösteren rapor, yatırım faaliyetlerin gelir ve masraflarını gösteren rapor ve çalışma programı çerçevesinde satın alınmış duran varlıkların faaliyetini gösteren belge. Denetim raporu çalışma programının içinde yapılmış tüm faaliyetlerin kapsanması gerekiyor, (KC YK, md. 21-1, 2. fıkrasının 3. bölümü).

¹⁶⁵ <http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=8&dil=TR&ulke=KAZ>, s. 84.

D. Gelir Kullanma Garantisi

Yatırımcılar; K.C. kanunlarına göre, vergi ve bütçeye ödenecek ve daha başka gerekli ödemeleri yaptıktan sonra, kendi faaliyeti neticesinde elde edilen geliri kendi isteğine göre kullanma,

K.C. sınırları içerisindeki bankalarda milli para birimi yada K.C. döviz kanunları esasına göre yabancı döviz bazında banka hesabı açma hakkına sahiptir (m. 5).

E. Devletleştirme Ve İstimlâk Halinde Korunması

Kamu ihtiyaçları için, K.C. kanunlarında belirtilen istisnai durumlarda yatırımcının malvarlığı devletleştirilebilir.

Devletleştirme durumunda yatırımcıya K.C. devletleştirme kanununa göre oluşan bütün zararı ödenir.

Yatırımcı mallarının istimlâk edilmesi, malın piyasa değerinin ödenmesi şeklinde yapılır. Malın piyasa değeri K.C. kanunlarına göre belirlenir.

Mülkiyet sahibine istimlâk edilen mal için ödenen ücretle ilgili olarak, mülk sahibi mahkeme kararına karşı dava açabilir.

İstimlâk neticesinde taahhütlerin durdurulması durumunda, yatırımcı, malların fiyatının düşmesinden dolayı ortaya çıkan zararı dikkate alarak tazminatı için ödenen ücreti geri vermek şartıyla kalan mallarının geri verilmesini talep edebilir (m. 8).

F. Açıklık

Yatırımcıların menfaati ile ilgili K.C. devlet organları, resmi bildirileri ve hukuki norm mevzuatları; K.C. kanunları ile belirlenen şekle göre yayımlanır.

Yatırımcıya gizli ticari bilgiler ve gizlilik hakkında kanunen korunan bilgiler dışında, tüzel kişilerin kaydolması, onların tüzükleri, gayrimenkul işlemleri ile ilgili kayıtlar, verilen lisanslar hakkında bilgilere serbest ulaşma imkânı sağlar (m.6).

G. Uyuşmazlıkların Halli

Yatırım uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin hükümler “Yatırımlar Kanunu”nun 9’uncu maddesinde yer almaktadır. Bu maddeye göre:

1. “Yatırım uyuşmazlıkları, görüşmelerle ve gerektiği durumlarda uzman katılımı ile veya tarafların önceden belirlemiş olduğu prosedüre uyarak çözümlenmektedir.

2. Yatırım uyuşmazlıklarının, 9’uncu maddenin 1 fıkrasına göre çözümü mümkün olmadığı durumlarda, uluslararası sözleşmeler ile Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarına uygun olarak, Kazakistan Cumhuriyeti mahkemeleri yanısıra tarafların anlaşması ile belirlenen uluslararası tahkim¹⁶⁶ mahkemelerinde çözüm yollarına başvurulabilir.

3. Yatırımla ilgili olmayan uyuşmazlıklar, Kazakistan Cumhuriyeti mevzuatına göre çözümlenmektedir”¹⁶⁷.

Bu maddeye göre, uyuşmazlıklar iki gruba ayrılmaktadır:

- 1) Yatırım uyuşmazlıkları;
- 2) Yatırımla ilgili olmayan uyuşmazlıklar.

Yatırım uyuşmazlıklarının tanımı “Yatırımlar Kanunu”nun 1’inci maddesi 5’inci fıkrasında yer almaktadır. Bu tanıma göre, yatırım uyuşmazlıkları:

¹⁶⁶ Yatırımlar Kanunu’nun madde 9’da, kanun koyucu yatırım uyuşmazlıklarının çözümü için net bir şekilde uluslararası tahkim mahkemelerinden bahsetmektedir. Ancak madde 9/1’de tarafların önceden belirlenmiş prosedür”den bahsederken, kanımca yatırım uyuşmazlıklarının çözümü için milli tahkim’e de gidilebilir.

Kazakistan mevzuatında milli tahkim 28 Aralık 2004 tarihli ve 22-III sayılı “Tahkim Hakkında Kanun” ile düzenlenmektedir.

¹⁶⁷ Bu madde hükmünü TC DYYK’un benzer madde 3/e hükmüyle kıyasladığımızda, iki ülke kanunlarında yatırım uyuşmazlıklarına ilişkin çözüm yollarının genel anlamda farklı olmadığını görebiliriz.

“Yatırım faaliyeti ile ilgili olarak yatırımcı ve devlet kurumları arasında sözleşme taahhüdünden dolayı ortaya çıkan uyuşmazlıklar”dır¹⁶⁸.

Madde metninde ikinci grup uyuşmazlıklar, yani yatırımla ilgili olmayan uyuşmazlıklar, açıklığa kavuşturulmamıştır¹⁶⁹. Bu durumda, Moroz'un¹⁷⁰ da tespiti doğrultusunda, yatırım uyuşmazlıklarının tanımından yola çıkılırsa, bu tanımın dışında kalan uyuşmazlıkların yatırımla ilgili olmayan uyuşmazlıklar¹⁷¹ olarak değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz.

Görüldüğü gibi, “Yatırımlar Kanunu”nun 9’uncu maddesinde de yatırım uyuşmazlıklarına yer verilirken, “yabancı yatırımcı” veya “yabancı yatırıma ilişkin yatırım uyuşmazlıkları” tabiri kullanılmamaktadır. Dolayısıyla, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, yeni kanun, yabancı ve yerli yatırımcı arasındaki ayrımı kaldırarak, iki yatırımcıya karşı aynı hukuki rejimi uygulamaktadır. Yani, yeni “Yatırımlar Kanunu”nun 9’uncu maddesi, yerli-yabancı yatırımcı ayrımı gözetmeksizin, her iki yatırımcının yatırım uyuşmazlıklarına ilişkin aynı hükümler içermektedir. Ancak, madde 9 hükümlerinin yabancı yatırımcı açısından ne derecede olumlu olduğu tartışılabilir. Çünkü, eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu” madde 27’de, yabancı yatırımcının yatırım uyuşmazlıklarına ilişkin çözüm yolları daha kapsamlı¹⁷² olmakla birlikte, yabancı yatırımcının menfaatleri ön plâna çıkarılmaktaydı. Bununla birlikte yatırım uyuşmazlıklarına ilişkin prosedüre de yer verilmekteydi¹⁷³.

Ayrıca, Kazakistan Cumhuriyeti, ev sahibi ülke olarak, eski ulusal yatırım mevzuatında yabancı yatırımcılara yatırım uyuşmazlıkları konusunda

168 İki madde metnini toparlayacak olursak, şöyle bir sonuca varabiliriz: yabancı yatırımcılar, uluslararası tahkim müesseselerine ancak devlet ile olan anlaşmazlıkları için ve yine devletin rızasıyla gidebileceklerdir.

169 Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”nu yatırımla ilgili olmayan uyuşmazlıklara 27’nci maddenin 7. fıkrasında yer vererek, şöyle tanımlamaktaydı: “Yabancı yatırımcı ile Kazakistan Cumhuriyeti gerçek, tüzel kişiler ve devlet kurumları arasında çıkan fakat yatırımla ilgili olmayan uyuşmazlıklar”.

170 Moroz, s. 46.

171 Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu” m. 27/7’de tanımlandığı gibi.

172 Eski “Yabancı Yatırımlar Kanunu”nda, yabancı yatırımcının yatırım uyuşmazlıklarına ilişkin hükümler m. 27’de yer alarak, 7. fıkradan oluşmaktaydı, tük 6 fıkra yatırım uyuşmazlıklarını düzenlerken, 7’inci fıkra ise yabancı yatırımcının yatırımla ilgili olmayan uyuşmazlıklarının çözüm yollarını düzenlemekteydi.

173 Bazı hukukçuların da belirttiği gibi, yeni kanunda yatırımlarla ilgili uyuşmazlıkların çözümü basitleştirilmiş olmakla birlikte, ayrıca uyuşmazlıkların çözüm prosedüründen söz edilmemektedir. Yalnızca genel hatlarıyla çözüm mercilerinden bahsedilmektedir. S. P. Moroz, “Investitsionniye Spor: Problemi Pravovogo Regulirovaniy”, Yurist, 2003, Kasım, no: 11, s. 77; B. Babayeva, M. Kızırova, “Stanovleniye i Razvitiye Investitsionnogo Zakonodatelstva Respubliki Kazakhstan”, Yurist, 2003, Nisan, no: 4, s. 24.

ICSID ve diğer tahkim usullerini¹⁷⁴ çözüm merci olarak kabul ettiğini önermekteydi¹⁷⁵.

Moroz'a¹⁷⁶ göre, yeni “Yatırımlar Kanunu”, yerli yatırımcının hukuki statüsünü yabancı yatırımcının eski yatırım mevzuatında öngörülen statüsüyle eşleştirmek yerine, yabancı yatırımcının hukuki statüsünü yerli yatırımcının hukuki statüsüyle eşleştirmektedir. Ancak, böyle bir yaklaşım, ne yabancı ne de yerli yatırımcı için avantaj sağlamaktadır. Yabancı yatırımcı açısından; hukuki statüsünün kötüleştiği için, yerli yatırımcının hukuki statüsünde ise hiçbir olumlu değişiklik olmadığı için.

Buna göre, yabancı-yerli yatırımcıya ilişkin hukuki statü konusu her iki yatırımcı açısından ele alınmalıydı. Yabancı yatırımcı açısından bakılırsa, tabii ki, gelişmekte olan ülke olarak, Kazakistan, yabancı sermayeye büyük ihtiyaç duymaktadır. Ülkeye de yabancı sermaye çekebilmek için, Kazakistan, yatırım mevzuatını çekici kılmamanın yanısıra, yabancı yatırımcılar için daha da avantajlı şartlar sağlamalıdır. Ancak, kanımca, yerli yatırımcının menfaatleri de göz ardı edilmemeli, yerli yatırımlar da teşvik edilmelidir. Aksi takdirde, yerli yatırımcı yatırım faaliyetlerini ülke dışında gerçekleştirecektir. Bu durum da ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etki yaratacaktır (sermaye transferi gibi). Dolayısıyla, kanun koyucu, yatırımcıların (yabancı-yerli) hukuki statülerini eşleştirmekle birlikte, her iki yatırımcı açısından konuya yaklaşarak, söz konusu esasların daha da iyileştirme yoluna gitmeliydi.

174 Mülga Kazakistan Cumhuriyeti “Yabancı Yatırımlar Kanunu”nun madde 27’ne göre, yatırım uyumsuzluğuna taraf olanlardan herhangi biri, şayet yabancı yatırımcının yazılı onayı bulunduğu durumlarda, uyumsuzluğun çözümünü UNCITRAL, (Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu), SCC (Stokholm Ticaret Odası bünyesinde), ICC (Uluslararası Ticaret Odası bünyesinde) ve ICSID (Uluslararası Yatırım Uyumsuzluklarının Çözümü Merkezi) tahkimine götürebilirdi. Burada ev sahibi devletin yapmış olduğu bu icabı, yabancı yatırımcı yazılı olarak onaylamış olsaydı, tahkim açısından onay gerçekleşmiş olacaktı.

175 İlhan Yılmaz, Uluslararası Yatırım Uyumsuzluklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID, 1 Bası, İstanbul, 2004, s. 53.

176 Moroz, a.g.e, s. 46-47.

H. İntikal

Eğer yabancı ülke veya yetki verilen devlet kurumu, K.C.'de gerçekleştirdiği yatırımla ilgili verilen garantiye (Sigorta Anlaşması) göre, yatırımcı lehine ödeme yaparsa ve söz edilen yatırımlara yatırımcı hakları bu yabancı ülkeye veya onun yetki verdiği devlet kurumuna geçerse, (talepler geçerse) K.C.'de hakların bu şekilde değişmesi (taleplerin geçmesi), yatırımcının, K.C.'de yatırımı gerçekleştirdiği veya belli bir antlaşma taahhütlerini yerine getirdiği durumlarda, kanunen kabul edilir (m. 10).

IV. KAZAKİSTAN'A GELEN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İÇİNDE TÜRK SERMAYE YATIRIMLARI

A. Türk Sermaye Yatırımlarının Kazakistan Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Kazakistan'a gelen yabancı sermaye yatırımları içinde Türk yatırımları büyük öneme sahiptir. Bağımsızlığın ilan edilmesiyle birlikte Kazakistan'a ilk yatırım yapan ve kredi açan ülke Türkiye olmuştur. Kazakistan İstatistik Ajansı verilerine göre, Kazakistan'daki yabancı hissesi bulunan şirketler toplamında sayı olarak, Türkiye Kazakistan'da Rusya ve Çin'den sonra en fazla yabancı hisseli şirkete sahip üçüncü ülkedir. Son mevcut resmi rakamlara göre Türk sermaye payı olan şirket sayısı 839 adettir¹⁷⁷.

Kazakistan Ulusal Bankası verilerine göre, Kazakistan'a doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapan ülkeler arasında, Türkiye, on dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'nin Kazakistan'a olan doğrudan sermaye yatırımı, 2006 yılı sonu itibariyle 999,7 milyon dolardır¹⁷⁸.

177 T.C. ALMATI BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET Müşavirliği, Kazakistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2006, s. 78. <http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=8&dil=TR&ulke=KAZ>,

178 T.C. ALMATI BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET Müşavirliği, Kazakistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2006, s. 78. <http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=8&dil=TR&ulke=KAZ>,

K.C. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

ULKELELER	2004	2005	2006	93-06	% Pay
ABD	2,971.2	1,131.5	1,694.5	13,535.8	26.43%
Hollanda	1,768.2	1,549.2	2,877.6	7,817.7	15.26%
İngiltere	924.6	-61.1	851.1	5,231.1	10.21%
İtalya	313.0	306.6	374.8	2,843.0	5.55%
Fransa	275.7	774.7	801.6	2,351.4	4.59%
G. Kore	72.5	57.6	249.3	2,130.3	4.16%
İsviçre	235.6	103.4	108.8	2,130.3	4.16%
Çin	387.8	216.1	359.5	2,040.1	3.98%
Kanada	169.0	247.0	443.0	1,925.4	3.76%
Diger	122.5	338.4	744.1	1,841.4	3.59%
Rusya	200.6	223.5	487.5	1,698.8	3.32%
V. Adası (İng)	135.8	268.8	501.6	1,383.3	2.70%
Japonya	178.5	335.0	338.6	1,343.7	2.62%
Türkiye	92.1	72.7	92.9	999.7	1.95%
Liberya	128.1	335.9	338.8	911.9	1.78%
Endonezya	0.0	0.0	216.0	510.3	1.00%
TOPLAM YATIRIMLAR	8,317.3	6,618.6	10,437.1	51,222.6	100%

Kaynak: Kazakistan Ulusal Bankası, www.nationalbank.kz

Türkiye'nin Kazakistan'a olan doğrudan sermaye yatırımlarının yıllar itibariyle durumu aşağıda verilmiştir.

Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Kazakistan'a Doğrudan Yatırımları
(Milyon \$)

Yıllar	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Top.
DS Yatırımı	55,3	78,9	79,3	75,6	65,0	88,8	30,9	30,2	58,1	70,8	109,5	92,1	72,7	92,9	9329,2	1328,9

Kaynak: Kazakistan Ulusal Bankası, www.nationalbank.kz

Rusya'da 1998 yılında yaşanan mali kriz, yatırımları olumsuz etkilemiş olsa da, daha sonraki yıllarda Kazakistan Türk yatırımcıları için cazibesini devam ettirmiştir. Türk firmalarının Kazakistan'da yaratmış oldukları katma değer ve öz varlıklarından yapılan yatırımlar dışında, Türkiye Kazakistan'a, 14 yıllık süreçte, her yıl ortalama 70 milyon Dolar doğrudan sermaye yatırımında bulunmuştur¹⁷⁹.

179 T.C. ALMATA BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET Müşavirliği, Kazakistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2006, s. 104. <http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=8&dil=TR&ulke=KAZ>,

ABD ve İngiltere gibi ülkelerin Kazakistan'daki büyük çaplı yatırımlarına bakıldığında bu ülkelerin daha çok petrol ve gaz endüstrisi, elektrik ve madencilik gibi sektörlerde yoğunlaştığı görülürken, Türk işadamlarınca gerçekleştirilen 1 milyon dolar ve üzeri yatırımlar daha çok ticaret, telekomünikasyon, otel işletmeciliği, süpermarket işletmeciliği, müteahhitlik, petrol ürünleri ve gıda imalatında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum kuşkusuz, Kazakistan'ın sürdürülebilir ekonomik kalkınmasında petrol ve maden dışı alternatif sektörlerinin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır.

Türkiye Dış Ekonomik İşler Kurulu (DEİK) verilerine göre, Kazakistan'daki bazı büyük Türk yatırımcılarının Kazak ortaklığına hisse senetlerini alarak Katılması şu şekilde özetlenebilir:

T.P.A.O. Kazakoil ile ortaklaşa oluşturulan Kazakturkmunay (KTM) şirketinin çoğunluk hissesine sahip olup, 1994-1999 yılları arasında 272,9 milyon dolar tutarında yatırım yapmıştır. Bu şirkette günde 5000 varil ham petrol üretilmektedir¹⁸⁰.

Okan Holding Kazakistan'da otel işletmeciliği (Astana Oteli), gıda üretimi, pazarlama, inşaat ve finans alanlarında faaliyet göstermekte olup; 1996 yılından bu yana, Sultan Makarna fabrikasında ayda 3400 tonluk kapasiteyle, ülke paketli makarna ihtiyacının yaklaşık % 85'ini karşılamakta; Tacikistan, Kırgızistan, Rusya ve Ukrayna'ya ihracat yapmaktadır. Telekomünikasyon alanında Türkcell, K'cell ile Rumeli Holding K-Mobile ile ortaklık oluşturmuş olup bu iki firma Kazakistan'ın iki önemli GSM operatörleri arasındadır. Ahşel İnşaat Almatı Ankara Otelini ve Astana'da iş ve alışveriş kompleksini tamamlamış ve bunların işletmeciliğini sürdürmektedir. Koç grubu ortağı Butya ile üçü Almatı'da biri Astana'da olmak üzere dört büyük alışveriş merkezi açmıştır. Anadolu grubu iki bira fabrikası ve bir Coca-Cola fabrikası ile Kazakistan'da 2000 kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. Türkuaz şirketler grubu Kazakistan'ın 10 bölgesinde bulunan ofis, depo ve bayilikleriyle Kazakistan'ın en büyük dağıtım zincirini oluşturmakta 2500 çalışanı ile istihdama önemli katkı sağlamaktadır. Bünyesindeki 11 şirket ile

180 Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), www.deik.org.tr, s. 13.

gıda, temizlik, inşaat malzemeleri ve kozmetik alanlarında faaliyet göstermektedir¹⁸¹.

B. Türk Şirketleri Açısından Kazakistan'da Verimli Yatırım Alanları

Yabancı yatırımcılara ihtiyaç duyduğu ürün ile hizmet bolluğu ve gittikçe artan gelir düzeyi ile Kazakistan, girişimciler için büyük fırsatlar barındırmaktadır. Ayrıca Orta Asya'nın siyasi ve ekonomik açıdan en istikrarlı ülkelerinden birisi olan Kazakistan, sahip olduğu coğrafi konumun avantajıyla da yatırımcılar için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Kazak Hükümeti'nin amacı, hâlihazırda Kazakistan'da geri kalmış teknolojik yöntemlerle verimsiz üretim yapan ve düşük kaliteli ürünler sunan tesislere yabancı yatırım çekmek suretiyle bunların ileri teknoloji ile modernizasyonu ve böylece yabancı ürünlerle fiyat ve kalite olarak rekabet edebilecek yerel üretimin artırılmasıdır¹⁸².

Söz konusu yabancı yatırımların bir bölümü ise Kazakistan'da daha önce üretimi yapılmayan ve uygulanan ithal ikameci politikalar çerçevesinde talebinin ithalat yerine ülke içinde üretimle karşılanması düşünülen ürünlerin üretimine yöneliktir. Bu nedenle, Kazakistan pazarına dışardan mal satmak yerine ülke içinde yatırım yapmak daha caziptir. Bu şekilde, ithal ikamesi politikasının bir sonucu olan yüksek gümrük duvarları aşılmış olacağı gibi aynı zamanda Kazakistan üretim üssü seçilmek suretiyle Kazakistan'ın gümrük birliği içerisinde olduğu komşu pazarlara ihracat da mümkün olacaktır¹⁸³.

Kazakistan hükümeti tarafından açıklanan, yatırım için öncelikli alanlar şunlardır:

¹⁸¹ DEİK, a.g.r, s. 13.

¹⁸² Kazakhstan – 2030 (stratejisi), Almatı 2006, s. 22.

¹⁸³ Kazakhstan – 2030 (stratejisi), s. 98.

1. Altyapı: Demiryolları, karayolları, havaalanları, deniz ve nehir limanları, köprüler ve geçitler, termal elektrik santralleri, elektrik hatları ve telekomünikasyon ağları.

2. İmalat: Tekstil ve konfeksiyon, mobilya, tarım ürünleri işleme, gübre, balıkçılık, çocuk gıdası, şekerleme, içecek, şarap, yüksek teknoloji ekipmanlar, otomotiv, elektrikli aletler, ev aletleri, ilaç, veteriner malzemeleri, parfüm ve kozmetik, yüksek teknoloji ile demir ve alüminyum işleme, yapı malzemeleri, atık yönetimi¹⁸⁴.

3. Sosyal sektör: Sağlık, eğitim, spor, turizm, kültür ve konut yapımı alanlarında yatırımlar. Astana'nın imarı ile ilgili faaliyetler¹⁸⁵.

Ayrıca Kazakistan'a yatırım yapmak isteyenleri bilgilendirmek amacıyla bazı çalışmalar da yapılmakta, örneğin, www.kazinvest.kz sitesi bu amaçla hazırlanmıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Kazakistan'daki Türk yatırımlarının büyük bir kısmı petrol, telekomünikasyon, eğitim, otelcilik ve bankacılık sektörlerinde toplanmaktadır. Oysa hem geleceği parlak olan hem de Türk firmalarının önemli rekabet gücüne sahip oldukları gıda, kimyasal maddeler, inşaat malzemeleri, plastik malzemeler, tekstil, deri, ilaç, elektrikli ev aletleri, temizlik malzemeleri gibi, tüketimi yaygın söz konusu olan malların üretimi konusunda Türk yatırımcıların önünde büyük fırsatlar mevcuttur.

Konuyu kısaca özetleyecek olursak, Türk yatırımcıların bu fırsatlardan yararlanarak, özellikle tekstil, gıda, kimya ve inşaat sektörlerinde Kazakistan ekonomisine önemli katkılarda bulunmasının her iki taraf açısından da faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

¹⁸⁴ <http://www.foreigntrade.gov.tr/pazaragiris/ulkeler/Kaz/kaz-yat-yab.htm>

¹⁸⁵ DEİK, Türk-Kazak İş Konseyi, www.deik.org.tr, s. 17-18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

I. GENEL OLARAK

Yabancı sermayeye duyulan ihtiyacın gerisinde, yeterli büyüme hızına ulaşabilmek için gereksinim duyulan milli sermayenin yetersizliği yatmaktadır. Büyüme her zaman yatırımlarla doğru orantılı olduğuna göre, yatırımların finansmanında tasarrufa dayalı öz kaynakların kullanılması arzu edilmektedir. Ancak, gerekli sermaye birikimine ulaşamamış ülkelerin öz kaynak yanında dış kaynak kullandıkları bilinmektedir. Dış kaynaklar, ya borçlanma suretiyle ya da yabancı yatırımlar yoluyla sağlanır. Yeterli kaynaklarla beslenen bir yatırımla, üretim, istihdam, ihracat ve dolayısıyla ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenmektedir. Ancak, yabancı sermayenin ihtiyaç duyulan ülke tarafından çıkarılan davete, işine gelmediği zaman icabet etmediği bilinen bir gerçek olduğuna göre, istenilen güvencelere duyarlı olunması zorunludur. Yabancı sermaye bir taraftan milletlerarası anlaşmalara uyma taahhüdü isterken, öte yandan ikili anlaşmalara da dayanmak istemektedir¹⁸⁶.

II. ÇOK TARAFLI SÖZLEŞMELER

Çok taraflı sözleşmeler uluslararası hukukun bir kaynağıdır¹⁸⁷. Son yıllarda sermayenin hareket kabiliyetinin artması bu konuda uluslararası alanda bir düzenlemenin gerekliliği üzerinde durulmasına yol açmıştır¹⁸⁸. Bugün Türkiye ve Kazakistan'ın da taraf olduğu yatırımların uluslararası hukuk alanında belirli boyutlarıyla da olsa korunmasını sağlamaya çalışan iki uluslararası sözleşme vardır. Bunlardan biri ICSID sözleşmesi diye bilinen

¹⁸⁶ Uludağ, a.g.e, s. 201-202.

¹⁸⁷ Tiryakioğlu, a.g.e, s. 51.

¹⁸⁸ C. Güneş, Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkileri, (Yayınlanmamış Tez), Kars 2006, s. 53.

Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkındaki Washington sözleşmesidir. İkincisi ise, yatırımları ticari olmayan risklere karşı korumak amacıyla yapılmış olan ve MIGA kısaltmasıyla anılan Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesidir. Bu sözleşmeler Dünya Bankası nezdinde gerçekleştirilen çalışmaların sonucunda ortaya çıkmış ve sözleşmeler ile verilen yetkiler kapsamında faaliyetlerini halen yürütmektedirler¹⁸⁹.

A. ICSID

Kamulaştırma ve tazminata ilişkin geleneksel uluslararası hukuk kurallarının 1960'ların başlarında sürekli egemenlik teorisi tarafından tehdit edilmesi, gelişmekte olan ülkelere doğrudan yatırım akışının durması tehlikesini ortaya çıkarmıştı¹⁹⁰.

Dünya Bankası, Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi -International Centre for the Settlement of Investment Disputes (ICSID) aracılığı ile bir uzlaştırma ve tahkim sistemini uygulamaya koyma kararı vermiş ve 18 Mart 1965'te Washington'da "ICSID" bir sözleşme ile kurulmuştur. İşte bu Sözleşme, "Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşme"¹⁹¹dir; "ICSID Sözleşmesi"¹⁹² olarak da adlandırılır. Uluslararası tüzel kişiliğe sahip olan Merkez'in yerleşim yeri Dünya Bankası'nın merkezi, yani Washington'dur¹⁹³.

¹⁸⁹ Erten, a.g.e., s. 13.

¹⁹⁰ Tiryakioğlu, a.g.e., s. 148.

¹⁹¹ Sözleşme metni için bkz. RG: 06. 12. 1988 Sayı: 20011.

¹⁹² Bkz. Tiryakioğlu, s. 148; Metinde bundan sonra kısaca "ICSID Sözleşmesi" olarak anılacaktır.

¹⁹³ Uludağ, R., s. 206; Ergin Nomer, Cemal Şanlı, Devletler Hususi Hukuku, 13. Bası, İstanbul 2005, s. 74; Cemal Şanlı, Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, 2 Bası, İstanbul, 2002, s. 384; Akıncı, Z., Milletlerarası Ticari Hakem Kararları ve Tenfizi, Ankara, 1994, s.

102; Kasım Sarıbayevich Maulenov, Pravovoye Regulirovaniye İnostrannih Investitsiy v Respublike Kazakhstan, Almatı, 1998, s. 17; G. Tekinalp, s. 177; Taimova, s. 116; ICSID Annual Report 2007, Conferences, s. 8, <http://www.worldbank.org/icsid>.

Çok taraflı bir anlaşma olan ICSID sözleşmesi ile oluşturulan Merkez ve bu kapsamdaki tahkim, daha özel ve uzman bir tahkim olarak daha çok tercih edilen bir usul olmuştur¹⁹⁴.

Merkezin amacı, sözleşmede yer alan hükümler doğrultusunda taraf devletler ile diğer taraf devletlerin vatandaşları arasında yatırımlardan kaynaklanan uyuşmazlıkların uzlaştırma ve tahkim yolu ile çözümü için çalışmaktır (m. 1/2)¹⁹⁵.

ICSID Sözleşmesi, yabancı yatırımlarla ilgili olarak akit devletlerle diğer akit devlet vatandaşları arasındaki uyuşmazlıkların ulusal yasal işlemlere konu olmalarına rağmen, bazı durumlarda bunların uluslararası yöntemlerle çözümünün uygun olacağı düşüncesi ile hazırlanmıştır. Bir uyuşmazlığın ICSID tahkimine sunulabilmesi için gerek kişiler gerek konu bakımından belli şartların gerçekleşmesi zorunludur. Öncelikle, bu tahkime sözleşme tarafı ev sahibi devlet ile yine sözleşme tarafı diğer bir devletin vatandaşı olan yatırımcı arasındaki uyuşmazlıklarda başvurulabilir. İlaveten, bu uyuşmazlık, bir “yatırım”la doğrudan ilişkili bir “hukuki uyuşmazlık” olmalıdır. Devletin, sözleşmeye taraf olması, tahkimde davalı ya da davacı olabilmesi için yeterli olmamaktadır. İlgili devletin söz konusu uyuşmazlığın tahkim yolu ile çözümüne onay vermiş olması da gereklidir¹⁹⁶.

ICSID ile ulusal hakem mahkemeleri arasındaki fark, ICSID’in düzeni ve usulü milletlerarası sözleşme hükümleriyle belirlenmektedir. Ayrıca, ulusal adli ve idari organlar ICSID’in faaliyetlerine müdahale etmekte yetkisizdirler¹⁹⁷.

Fakat ICSID’i diğer hakem mahkemelerinden ayırt eden en önemli fark ise, ICSID’in kendi adında saklıdır. Şöyle ki, ICSID sadece yatırım anlaşmazlıklarının çözümü için kurulmuştur¹⁹⁸.

194 Yılmaz, s.31.

195 Parantez içinde verilen maddeler ICSID Sözleşmesi’ne aittir.

196 Tiryakioğlu, s. 183; Erten, s. 205-206; M. Perova, *Mejdunarodnaya Forma Regulirovaniya İnostrannih Investitsiy*”, *Hozayastvo i Pravo*, 1999, no: 2, s. 100.

197 S. Krupko, *Mejdunarodny Tsentr po Uregulirovaniyu Investitsionnih Sporov*, *Hozayastvo i Pravo*, no: 6, 2002, s. 106; Sattarova, s. 94.

198 Tekinalp, s. 177; Maulenov, 1998, a.g.e. s. 20.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, ICSID Sözleşmesi Türkiye¹⁹⁹ ile Kazakistan²⁰⁰ tarafından da onaylanmış bulunmaktadır.

Son güncelleme, 30. 06. 2007 tarihi itibarıyla, ICSID Sözleşmesi'ne 156 devlet taraftır. Bunların 144'ü gerekli usul işlemleri ikmal ederek Sözleşme'yi yürürlüğe koymuştur²⁰¹.

B. MIGA

Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi (Multilateral Investment Guarantee Agency-MIGA) 11 Ekim 1985'te Seul'da imzalanmıştır²⁰². Kısaca MIGA olarak da anılan Sözleşmede öngörülen hukuki işlemleri yapmak üzere, Çok Taraflı Yatırım Kuruluşu olarak adlandırılan bir kuruluş tesis edilmiştir. Dünya Bankası Grubunun bir üyesi olan, tüzel kişiliğe sahip uluslararası bir kuruluş olarak, sözleşme yapmaya, taşınır ve taşınmaz mal alıp satmaya ve hukuki işlemleri yapmaya yetkili kılınmıştır. Bu Sözleşme, Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası)'na üye olan Devletlerin ve İsviçre'nin üyeliğine açıktır. Kuruluşun merkezi Washington'dadır²⁰³.

199 Bkz. RG., 06.12.1988, Sayı: 20011.

200 Bkz. Zakon Respubliki Kazakistan ot 06.12.2001 tarihli, No: 264-II.

201 Bu devletler: Afganistan, Arnavutluk, Arjantin, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bangladeş, Barbados, Belarusya, Belçika, Belize, Benin, Bolivya, Botsvana, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Çin, Kolombiya, Comoros, Kongo, Kosta Rika, Cote d'Ivoire, Kıbrıs (Rum kesimi), Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ekvator, Mısır, El Salvador, Estonya, Etyopya, Fiji, Finlandiya, Fransa, Gabon, Gambia, Gürcistan, Almanya, Gana, Yunanistan, Grenada, Guatemala, Gine, Gine-Bisseu, Guyana, Haiti, Honduras, Macaristan, İrlanda, Endonezya, İzlanda, İsrail, İtalya, Jamaika, Japonya, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Kore Cumhuriyeti, Kuveyt, Lesoto, Liberya, Litvanya, Lüksemburg, Lübnan, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Mısır, Moritanya, Mauritius, Micronesia, Moldova, Moğolistan, Fas, Nepal, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Nijerya, Norveç, Nepal, Nijer, Pakistan, Papua Yeni Gine, Paraguay, Peru, Filipinler, Portekiz, Romanya, Ruanda, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, Senegal, Serbia, Seychelles, Sierra Leone, Singapur, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya Solomon Adaları, Somali, İspanya, Sri Lanka, St. Kitts-Nevis, St. Lucia, Sudan, Swaziland, Syria, İsveç, İsviçre, Tanzanya, Tayland, Timor-Leste, Togo, Tonga, Trinidad-Tobago, Tunus, Türkmenistan, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Kuzey İrlanda, ABD, Uruguay, Özbekistan, Venezüella, Batı Samoa, Yugoslavya, Zaire, Zambiya, Zimbabve, Cezayir, Bahama, Bahreyn, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Makedonya, Mozambik, Namibiya, Oman Sultanlığı, Panama, San Tome-Principe, St. Vincent-the Grenadire, Yemen, Ukrayna. Bu ülkeler listesi için bkz. ICSID Annual Report 2007, s. 11-14, <http://www.worldbank.org/icsid>.

202 K. M. Sarsenbayev, A. M. Sarsenbayev, Investitsionnoye Pravo, Sbornik Normativnih Dokumentov, C. II, Almatı 2000, s. 253.

203 Tekinalp, 2003, s. 176; G. Sattarova, Pravo i İnostrannıye Investitsii v Respublike Kazakhstan, 1997, s. 103; N.G. Doronina, N.G. Semilyutina, "Mnogostoronniye Mejdunarodnyye Konventsii v Oblasti Zaşıti İnostranrı İvestitsiy i Rossiyskoye Zakonodatelstvo", Gosudarstvo i Pravo, 1992, no. 10, s. 90; E.E. Veselkova, "Nekotonye Pravovıye Aspektı Soglaşeniy po Zaşıte İvestitsiy", Zakon i Pravo, no: 10, 2002, s. 53.

MIGA'nın kuruluş amacı, Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesi'nin²⁰⁴ (MIGA Sözleşmesi) 2'nci maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre Kuruluşun amacı, kalkınmakta olanlar başta olmak üzere, üye ülkelere verimli amaçlara yönelik yatırımların akışını sağlamaktır. MIGA yatırım fırsatları konusunda araştırmalar yapar ve onların sonuçlarını bilgi olarak yayınlar. Bu amaçla MIGA gelişmekte olan ülkelerde konferanslar düzenleyerek bu ülkelerdeki yerel yatırım fırsatı ve imkânlarını uluslararası iş dünyasına tanıtır²⁰⁵. Gelişmekte olan ülkeler, madde 3/c atfıyla A listesinin ikinci kategorisinde sayılan ülkelerdir. Türkiye²⁰⁶ ile Kazakistan²⁰⁷, bu listede gelişmekte olan ülkeler arasında yer almaktadır.

Bunun için MIGA, yatırımcılara, bir üye ülkedeki yatırımları nedeniyle maruz kalabilecekleri ticari olmayan risklere karşı teminat sağlamak ve böylece yatırımcılardaki, kalkınmakta olan ülkelere yatırım yapmaya ilişkin tereddütleri gidermek amacını taşımaktadır²⁰⁸.

Kuruluş bu amaca ulaşmak için yine aynı maddede belirtilen şu faaliyetleri yürütür:

-Diğer üye ülkelere, bir ülkedeki yatırımları nedeniyle maruz kalabilecekleri ticari olmayan risklere karşı, mükerrer ve ortak sigortalamalar da dahil olmak üzere garanti verme;

-Yatırımların kalkınmakta olan üye ülkelere yöneltmek ve bunlar arasında akışını geliştirmek için tamamlayıcı uygun çalışmaları yapabilir;

-Hedefine ulaşmada gerekli olabilecek veya istenebilecek diğer benzer yetkileri kullanma.

Bu madde, MIGA'nın faaliyet konusunun sınırlarını belirlemektedir. MIGA vereceği kararlarda ve yapacağı faaliyetlerde, bu sınırları gözetmek durumundadır.

204 Sözleşme metni için bkz. (RG. 6. 12. 1988-20011); Özden, B.: Türkiye'nin Taraf Olduğu Milletlerarası Özel Hukuk Sözleşmeleri, İstanbul, 1991, s. 438.

205 Tiryakioğlu, a.g.e, s. 183

206 R.G. 6. 12. 1988, Sayı: 20011, Milletlerarası Sözleşme, s. 25.

207 Bkz. Zakon Respubliki Kazakistan ot 06.12.2001 tarihli, No: 264-II.

208 A. A. Akbıyık, "Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu", Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul 2003, s. 158-159.

Son olarak da şu hususu belirtmekte yarar vardır. 28.04.2008 tarihi itibarıyla Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu Sözleşmesine (MIGA) taraf olan ülke sayısı ise 172²⁰⁹ olmuştur.

III. İKİ TARAFLI SÖZLEŞMELER

Günümüzde devletlerin birbirleriyle yapmış olduğu yüzlerce iki taraflı sözleşmeler vardır. Şüphesiz bu sözleşmeler, iki tarafın hukuki çerçevesini çizme ve tabi olacağı hukuki muamelenin belirlenmesinde çok önemlidir.

Bunlar, yabancı yatırımlara ilişkin bazı hükümler içeren ve ülkemizin değişik isimler altında imzaladığı “dostluk, ticaret ve denizcilik sözleşmeleri” ile esas itibarıyla bu alana ilişkin hükümler sevk eden “yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşmaları”dır²¹⁰.

A. Kazakistan Cumhuriyeti ile Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Hakkında Anlaşma Yapan Ülkeler

Yatırımların Karşılıklı Korunması Ve Teşviki Hakkında Anlaşmalar			
Ülke	İmza Tarihi	Onay tarihi	Yürürlük Tarihi
1-Azerbaycan	16.09.1996	05.12.1997	30.04.1998
2-Belçika	16.04.1998	30.12.1999	06.02.2001

209 Bu devletler şunlardır: Afganistan, Arnavutluk, Cezayir, Angola, Arjantin, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bahamalar, Bahreyn, Bangladeş, Barbados, Belarusya, Belçika, Belize, Benin, Bolivya, Bosna-Hersek, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Cape Verde, Orta Afrika Cumhuriyeti, Cad, Şili, Çin, Kolombiya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kongo Cumhuriyeti, Kosta Rika, Fildişi Kıyısı, Hırvatistan, Kıbrıs, Côte d'Ivoire, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Dominika, Dominikan Cumhuriyeti, Doğu Timor, Ekvator, Mısır, El Salvador, Ekvator, Djibouti, Gambiya, Gabon, Guinea-Bissau, Gürcistan, Liberia, Rwanda, Maldivler, Solomon Islands, İran, Oman, Croatia (Republic of), Montenegro, Serbia, Antigua and Barbuda, Suriname, Ginesi, Eritre, Estonya, Etiyopya, Fiji, Finlandiya, Fransa, Almanya, Gana, Yunanistan, Grenada, Guatemala, Gine, Guyana, Haiti, Honduras, Macaristan, İzlanda, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Jamaika, Japonya, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Kore Cumhuriyeti, Kuveyt, Kırgızistan, Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti, Letonya, Lübnan, Lesoto, Libya, Litvanya, Lüksemburg, Makedonya, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Meksiko, Moritanya, Moritus, Mikronezya, Moldavya, Moğolistan, Fas, Mozambik, Namibiya, Nepal, Hollanda, Nikaragua, Nijerya, Norveç, Umman, Pakistan, Palau, Panama, Papua Yeni Gine, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Portekiz, Katar, Romanya, Rusya, Samoa, Suudi Arabistan, Senegal, Seycheller, Sierra Leone, Singapur, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, Güney Afrika, İspanya, Sri Lanka, St. Kitts ve Nevis, Santa Lucia, St Vincent ve Grenadin, Sudan, Svaziland, İsveç, İsviçre, Irak, Suriye, Tacikistan, Tanzanya, Tayland, Togo, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Uruguay, Özbekistan, Vanuatu, Venezuela, Vietnam, Yemen, Yeni Zelandiya, Yugoslavya, Zambiya, Zimbabve; http://www.miga.org/quickref/index_sv.cfm?stid=1577 MIGA Üyeleri, Son Güncelleme, 28.04.2008.

210 Erten, a.g.e, s. 155.

3-B. Britanya ve K.İrlanda	23.11.1995	22.11.1996	09.01.1997
4-Macaristan	07.12.1994	12.05.1995	03.03.1996
5-Almanya	22.09.1992	29.01.1993	10.05.1995
6-Gürcistan	17.09.1996	05.12.1997	24.04.1998
7-Mısır	14.02.1993	15.09.1995	28.03.1997
8-İsrail	27.12.1995	12.07.1996	19.02.1997
9-Hindistan	09.12.1996	08.05.1998	26.07.2001
10-İran	16.01.1996	02.07.1996	03.04.1999
11-İspanya	23.02.1994	26.04.1995	22.06.1995
12-İtalya	22.09.1994	22.05.1995	18.06.1996
13-Çin	10.08.1992	08.06.1994	18.08.1994
14-Kore	20.03.1996	22.11.1996	26.12.1996
15-Kuveyt	31.08.1997	22.02.2000	01.05.2000
16-Kırgızistan	08.04.1997	28.10.1997	
17-Litvanya	15.09.1994	20.02.1995	25.05.1995
18-Malezya	27.05.1996	11.06.1997	03.08.1997
19-Moğolistan	02.12.1994	29.04.1995	13.05.1995
20-Polonya	21.09.1994	12.05.1995	25.05.1995
21-Rusya	06.07.1998	11.12.1998	11.02.2000
22-Romanya	25.04.1996	22.11.1996	05.04.1997
23-ABD	19.05.1992	18.12.1992	12.01.1994
24-Türkiye	01.05.1992	29.01.1993	10.08.1995
25-Özbekistan	02.02.1997	29.08.1997	08.09.1997
26-Ukrayna	17.09.1994	20.04.1995	04.08.1995
27-Finlandiya	29.09.1992	30.10.1997	15.02.1998
28-Fransa	03.02.1998	05.07.2000	21.08.2000
29-Çek C.	08.10.1996	11.06.1997	02.04.1998
30-İsviçre	12.05.1994	08.05.1998	13.05.1998
31-Bulgaristan	15.09.1999	15.05.2001	20.08.2001
32-Tacikistan	12.17.1999	17.10.2001	20.11.2001
33-Hollanda	27.10.2002		
34-Yunanistan	26.06.2002		

B. Kazakistan ve Türkiye Arasında Yapılan Ekonomik Anlaşmalar

Türkiye ile Kazakistan arasında da önemli ölçüde işbirliği gerçekleştirilmiş ve hemen hemen her alanda çeşitli anlaşma, sözleşme ve

protokoller imzalanmıştır. Bu belgeler içinde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik 10 anlaşma ve protokol bulunmaktadır.

Bunlar aşağıda sıralanmaktadır;

1. Türkiye Cumhuriyeti ile Kazak SSC Arasında Ticaret ve Ekonomik İşbirliğine Dair Protokol (Almatı, 15 Mart 1991) (RG: 12.06.1991-20899), (Karar: 91/1791).

2. Türkiye Cumhuriyeti ile Kazak SSC Arasında Ticari, Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İşbirliğine Anlaşması (Ankara, 26 Eylül 1991), (Karar No: 91/2450, RG: 25 Kasım 1991-21062).

3. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Teknik İşbirliği Protokolü (Almatı, 30 Nisan 1992).

4. Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 22.09.1994 tarih, 22059 sayı).

5. Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Ekonomik İşbirliği için Hükümetler arası bir Komisyonun Kurulmasına İlişkin Protokol (Ankara, 2 Eylül 1993), Protokol 10.08.1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

6. TİKA ile Kazakistan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı Dış Yatırımlar Ulusal Ajansı Arasında İşbirliği Yapılmasına İlişkin Memorandum (Ankara, 17 Ekim 1994).

7. Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması ve Eki Protokol'ün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 31.07.1996 tarihli ve 22713 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Anlaşma nota teatisi ile 18 Kasım 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

8. Kazakistan ile Türkiye Arasında Ticaret ve Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 02.06.1998 tarih, 23360 sayı).

9. Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan'a Exımbank Kredisi Verilmesine İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanması Hakkında Karar (Resmi Gazete: 01.08.1993).

10. Kazakistan ile Türkiye Arasında İmzalanan Ticaret ve Ekonomik Teknik İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar (Resmi Gazete: 10.05.2000)²¹¹.

Adı geçen anlaşmalar ve protokollerden, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirmede Teknik İşbirliği Protokolü ve Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, Türk işletmelerinin Kazakistan'daki faaliyetleri açısından önem arz etmektedir. Protokol'e göre, her iki ülkede girişimcilik ve girişimcilerin yönetim, iş idaresi ve teknoloji alanındaki becerileri, özellikle dış pazara yönelik olarak geliştirilecektir. İki ülke arasında ortak yatırım ve imalat, bilgi ve teknoloji üretimi ve yaygınlaştırılması, ürün geliştirilmesi, kalite kontrolü, pazarlama, yönetim ve benzeri konularda işbirliği yapılacaktır²¹².

Yukarıdaki Anlaşma ile, bir ülkenin diğer bir ülkede gerçekleştirdiği yatırımlara kamulaştırma, millileştirme, savaş, devrim, halk ayaklanması veya benzeri durumlara karşı garantiler getirilmektedir. Bu durumlar ile bağlantılı olarak yatırımları zarara uğramış olan tarafa tazminat ödenecektir. Yatırımlarla ilgili bütün gelir transferleri, ülke içinde veya ülke dışına, gecikmeksizin, serbestçe yapılabilecektir. Gelir transferleri, yatırımın yapıldığı döviz cinsinden yapılabilecektir. Bunun dışında, bu Anlaşma tarafından bir ülke ve diğer bir ülke yatırımcıları arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklara ilişkin çözüm yolları ve kuralları getirilmektedir²¹³.

Kazakistan'daki Türk yatırımlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen diğer belgeler, enerji, tarım, ulaştırma ve haberleşme, madencilik, inşaat ve bankacılık alanlarında imzalanan çeşitli anlaşmalardır. Bu anlaşmalar sayesinde önemli projeler uygulamaya konulmuştur²¹⁴.

211 <http://www.bilgicik.com/yazi/kazakistan-cumhuriyeti-turan-illeri/>; TİKA, Kazakistan Ülke Raporu, s. 94-96, 98, 100, 102.

212 Erbay, s. 177; J. K. Tuymebayev, Kazakistan-Türkiye: 5 Let Drujbi i Sotrudnicestva, Bilig, Ankara 1996, s. 162-163.

213 Tuymebayev, a.g.e, s. 171-174.

214 Abeldinova, a.g.e, s.92.

IV. TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ ARASINDA YATIRIMLARIN KARŞILIKLI TEŞVİKİ VE KORUNMASI ANLAŞMASI

Türkiye ile Kazakistan'ın yatırım ilişkilerinin yoğun olduğu veya bu yönde potansiyel görülen ve ilişkilerin güçlendirilmesinde yarar görülen diğer ülkelerle imzalanmakta olan Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) anlaşmalarının²¹⁵ temel amacı, taraf ülkeler arasında sermaye ve teknoloji akımını artırmak ve yatırımların ilgili ülkenin hukuk düzeni içinde nasıl korunduğunu tespit etmektir. YKTK anlaşmaları, uluslararası yatırımcılar açısından yatırım yaptıkları ülkede tabi olacakları muamele ile hak ve yükümlülüklerinin açıkça belirtilerek uluslararası bir akde bağlanmasını sağlayarak, ülkenin güvenli bir yatırım yeri olarak cazibesini artırmaktadır. Uluslararası doğrudan yatırım çekme politikası bakımından önemli bir araç olan YKTK anlaşmaları Türk ve Kazak girişimcilerin haklarının korunması bakımından da önemli bir işleve sahiptir.

A. Tanımlar

Yabancı yatırımları uluslararası hukuk ile düzenleme, genel hukuki düzenlemenin de bir parçası olarak görülmüştür. Kazakistan Anayasasının 4. maddesindeki 3. fıkrasında Cumhuriyet ile tasdik edilmiş uluslararası anlaşmalarının ağırlıklı olduğunu gösteren kanunlar önem kazanmaktadır.

Yatırımları uluslararası düzenlemek, aslında iki taraflı ve çok taraflı düzeyde gerçekleştirilir. Buna ilaveten uluslararası düzenlemede uluslararası örgütlerle kabul edilen evraklar da büyük önem taşımaktadır.

215 Türkiye Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşma, (TC ve KC YKTK), T.C. Resmi Gazete 11 Şubat 1995 tarihli (Kodu: 110295), (Karar Sayısı: 95/6460).

1. Yatırım

Çoğu yatırım anlaşmalarında olduğu gibi “yatırım” terimi, ev sahibi tarafın ülkesindeki yasalara ve diğer mevzuata uygun olarak, bunlarla kısıtlı olmamak koşuluyla, aşağıda belirtilen kıymetleri ifade eder:

Hisse senetleri, tahviller ya da şirketlere katılımın diğer şekilleri;

Yeniden yatırımda kullanılan gelirler, para alacakları veya bir yatırımla ilgili, mali değeri olan ve yasalara uygun olarak edinilen diğer haklar;

Taşınır ve taşınmaz mallar, aynı zamanda ipotek, haciz, rehin gibi aynı haklar ve benzeri değer haklar;

Telif hakları; patentler, lisanslar, sınaî tasarımlar, teknik prosesler gibi sınaî ve fikri mülkiyet hakları; aynı zamanda ticari markalar, peşte maliye, know-how ve benzeri diğer haklar;

Tarafların ülkelerinde doğal kaynakların aranması, istihracı, işlenmesi ve kullanılması gibi konularda, yasalar ve yasalara uygun olarak akdedilmiş bir sözleşme uyarınca sağlanan iş imtiyazları²¹⁶ (YKTK m. I/2).

Yapılan son anlaşmalarda artık, fiziksel değerler yanında gayri maddi değerler de yatırım kavramı içine alınmaya başlamıştır. Bu gelişmeyi normal karşılamak gerekir, zira öyle gayri maddi değerler vardır ki, değer olarak önemli ciddi meblağlar ifade etmektedir²¹⁷. Örneğin, KC Medeni Kanunu m. 135 Evraklaşmamış değerli kâğıtlardır (bilgisayar vasıtası ile).

Yatırım anlaşmalarında genellikle, anlaşma yürürlüğe girmeden önce yapılan yatırımların da anlaşma kapsamı içinde olduğu hükme bağlanır. Ancak, çıkmış olan ihtilaflar bu hükümden istisna tutulur. M.M. Boguslavski'ye göre bu anlaşmalar öncelikle yatırım kavramının tanımını, buna ülke yatırımlarının devlet belgilerindeki hizmeti ile ilgili devletlerin dört ana yükümlülüğünü içermektedir. Örneğin, anlaşacak olan taraflar yatırımcıların sermaye yatırmalarına ve bununla ilgili hizmete kolaylık sağlama,

²¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşma, (TC ve KC YKTK), T.C. Resmi Gazete (Kodu: 110295), (Karar Sayısı: 95/6460).

²¹⁷ Erten, a.g.e, s. 163.

yabancı sermayeyi korumaya, yatırımcı gelirlerini problemsiz yurtdışına aktarması için imkân sağlanması yükümlülük olarak belirlenmelidir²¹⁸.

2. Yatırımcı

Yatırım anlaşmaları yatırımcı olarak ilk sırada gerçek kişileri göstermekte ve gerçek kişiler bakımından genellikle tek bir tanım yapılmaktadır²¹⁹: “Taraflardan herhangi birinin yürürlükteki yasalarına göre vatandaşı sayılan gerçek kişilerin” (YKTK m. I/1) yatırımcı kapsamına girdiği belirtilmektedir. Gerçek kişilerden sonra “yatırımcı” olarak şirketleri ve toplulukları şu şekilde belirlemektedir: “Taraflardan herhangi birinin yürürlükteki yasalarına uygun olarak kurulmuş ve genel idare merkezi o tarafın ülkesinde bulunan şirketler, firmalar ya da iş ortaklıkları gibi tüzel kişileri ifade eder” (YKTK m. I/2).

3. Gelir

Yatırım anlaşmalarında kullanılan “Gelirler” terimi, bir yatırımdan elde edilen, bunlarla kısıtlı olmamak kaydıyla, kar, faiz ve temettüleri ifade eder²²⁰.

4. Ülke

“Ülke” terimi, taraflar arasında kabul edildiği şekliyle kara sınırları, karasuları ve kıta sahanlığını kapsamak üzere, yatırıma ev sahipliği yapan

218 M. M. Boguslovski, *Mejdunarodnoe Çastnoye Pravo* (Devletler Özel Hukuk), Moskova 2005, s. 229.

219 Tiryakioğlu, a.g.e., s. 169

220 TC ve KC YKTK, md. I/3.

tarafın uluslararası hukuk çerçevesinde egemenlik veya yargı hakkının bulunduğunu sınırlar içinde kalan ülke anlamına gelmektedir²²¹.

B. İki Taraflı Sözleşmelerin Amacı

Bu anlaşmaların temel kuralları uluslararası deneyimlere uygundur, diğer devletlerin deneyimlerini ve yatırımları koruma ve onlara yardım gerekliliğini göz önünde bulunduran normların belli bir listesi içermekte ve manası şunlardır:

1. Böyle bir anlaşma yapan ülkeler kendi vatanlarının haklarını başka ülkede korunmasına imkân sağlamaktadır;
2. Belli bir tehlikede olan yatırımcı için yatırım yaptığı devletin, yatırımların korunmasının sağlanması önemlidir. Böyle bir güvencelerin sadece milli kanunlarda değil, uluslararası anlaşmalarda da olması yatırım yapılan devletin yabancı sermayenin güvenliğinin sağlanmasını ve onu zorunlu hale getirmek için harekete geçmeme niyeti olarak görülür;
3. Anlaşmanın düzenlemesi yürürlüğe koyulması yatırımlar için anlaşmada gelecekte herhangi bir değişiklik olmasına rağmen anlaşmada belirlenen rejimin uygulanılmasına güvence verirler²²².

C. Akit Devlet Yatırımlarına Yapılacak Muamelenin Standartlar

Yatırım anlaşmaları, akit devletlerden birisinin yatırımcısının, diğer akit devletin ülkesinde yatırım yapmasını teşvik etmeyi ve yapılan yatırımları, kapsamı dahilinde korumayı amaçlamakta²²³ ve iki taraflı yatırım anlaşması ile yatırımlara sağlanan muamele ev sahibi devlet ile kaynak devlet arasında

221 TC ve KC YKTK, md. 1/4.

222 Moroz, a.g.e, 176.

223 Erten, a.g.e, s. 164.

anlaşma borcu haline gelir ve anlaşmanın ihlali halinde de ev sahibi devletin sorumluluğunu doğurur²²⁴.

İki taraflı yatırım anlaşmalarında, yatırımlara yapılacak muamele konusunda üç ayrı ilke kullanıldığı görülmektedir. Adil ve eşit muamele, eşit muamele ve en çok gözetilen ulus kaydı²²⁵. Bunlar alternatif olarak kullanılabileceği gibi, aynı yatırım anlaşmasında bir arada da kullanılmaktadır.

Bazı anlaşmalar, akit tarafların vatandaşlarına adil ve eşit muamele yapılmasını öngörmektedir. Zaten adaletin sağlanması hukukun esas amacı ve görevidir. Milletlerarası, özel hukukta adalet, ilişkinin niteliğine göre taraflar ve olay için objektif olan bir kuralın seçilmesiyle sağlanır. Örneğin, akdi bir ilişkiden doğan ihtilafta, taraflardan birinin hâkimin vatandaşlığına olması nazara alınarak konulmuş bir kural akdi ilişkinin niteliğine uygun objektif bir kural değildir²²⁶. Eşitlik ise tarafların menfaati olan ilişkilerde, her iki taraf için objektif olan ve eşitlik esasına dayalı kuralların kabulü, milletlerarası özel hukukta adalet sağlanması için gereklidir.

Böylece yatırım anlaşmalarındaki adil ve eşit muamele hükümleri genel olarak şu şekilde belirtilmektedir: “Yatırımlar uluslararası hukuka uygun olarak, hakkaniyete ve ayırım gözetmeyen bir muameleye tabi tutulacak, koruma ve güvencelerden yararlanacaktır. Yatırımcının faaliyetlerine keyfi ve ayırımcı uygulamalarla engel olunmayacak ve sınırlama getirilmeyecektir”²²⁷.

Yatırım anlaşmalarının hemen hepsinde ortak olan bir diğer husus da eşit işlem (ulusal muamele-national treatment) koşuludur. Zaten eşit işlem koşulu çoğu ülkenin yatırım mevzuatında da yer almaktadır²²⁸. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti’nin DYYK 3. maddesinde doğrudan yabancı yatırımcıların yerli yatırımcılara eşit muamele göreceği aynen Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (YSTK), md.10’da yerli yatırımcı ile yabancı

224 Tiryakioğlu, a.g.e, s. 173.

225 Erten, a.g.e, s. 164-165.

226 A. Çelikel, Milletlerarası Özel Hukuk, 1997 İstanbul, s. 29.

227 Erten, a.g.e, s. 164-165.

228 Bilgin Tiryakioğlu, Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler, Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye, <http://www.ceterisparibus.net/uluslararası/makaleler.htm>, s. 176.

yatırımcının eşit işlem göreceğini kabul etmiş bulunmaktadır. Zaten yatırım serbestîsinin tanınması bir anlamda aynı şeyi ifade etmektedir²²⁹.

Kazakistan Cumhuriyetinin yürürlükte olan kanununa göre ise tek Kazakistan kurucular tarafından kurulan tüzel kişiler ve yabancı kurucular tarafından kurulan bağımsız veya Kazakistan kurucularla birlikte kurulan tüzel kişiler, Kazakistan tüzel kişileri olarak sayılırlar (çünkü kayıttan sonra bunların hepsi bu hukuki statüsüne tabi olacaktır). Öyleyse, kanun milli ve yabancı yatırımcıların arasında hakların eşitliğini sağlar, bir de yatırımcıya pekiştiren yatırımcı statüsünü verebilir, buna göre yatırımcıya muafiyet ve imtiyazlar sağlanır (yatırım vergi muafiyeti, gümrük vergisinden muaf tutulmak, devletin aynı tahsisi). Yatırım imtiyazları yatırımcı ile kontrat akdetmesi yoluyla şartlara göre sağlanır. Bunlar: ön görülen yatırım faaliyetinin öncelik iş türlerin listeye uyması; modern teknolojiyi kullanarak yeni tesisleri kurması, var olan tesisleri genişletmesi ve yenilenmesi; yatırım projesini gerçekleştirmesi için yatırımcının maddi teknik ve düzenleme imkânların var olmasını tasdik eden gerekli evrakların sunması²³⁰.

En çok gözetilen ulus (most favored nation treatment) kaydı da, yatırım anlaşmalarının tamamında yer alan ortak özelliklerden biridir. Yatırım anlaşmalarındaki en çok gözetilen ulus kaydı, bu anlaşmaların tarafı olan devletlerden birinin, gelecekte “Her bir Taraf, gerçekleştirmiş olan yatırımlara; kendi yatırımcılarının da her hangi bir üçüncü ülkenin yatırımcılarının yatırımlarına, benzer durumda, uygulanandan hangisi daha elverişli ise daha az elverişli olmayan bir muamele uygulanmasını sağlayacaktır”. (YKTK Anlaşmaları md. 3/2). Örneğin, Kazakistan Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti²³¹ ve Gürcistan Cumhuriyeti²³² hükümetlerinin arasında yapılan yatırımların karşılıklı teşviki ve koruması anlaşmasını gösterebiliriz. Bu anlaşmaya göre her anlaşılan taraf kendi sınırlarında öbür tarafın

229 Gülören Tekinalp, Türk Yabancılar Hukuku, İstanbul 2003, s. 153.

230 Moroz, a.g.e, s. 91.

231 K. M. Sarsembayev, A. M. Sarsembayev, Yatırım Hukuku Mevzuatı, Kazakistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, (05.12.1997, No: 198-1), C. II, Almatı 2000, s. 21-29.

232 K. M. Sarsembayev, A. M. Sarsembayev, Yatırım Hukuku Mevzuatı, Kazakistan Cumhuriyeti ile Gürcistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, (05.12.1997, No: 199-1), C. II, Almatı 2000, s. 56-63.

yatırımcılarına anlaşma dışı olan devletlerinin yatırımcılarına ve kendi yatırımcılarına ne kadar adil ve eşit davransa bunlara aynı derece davranmalı. Her anlaşılan taraf kendi sınırlarının içinde karşı tarafın yatırımcılarına kendi yatırımlarıyla yönetme destekleme ve kullanma hakkı tanımalı. Bu hak o devletin kendi ve anlaşma dışı olan devletlerin yatırımcılarının haklarıyla eşit olmalıdır²³³. İstisnai durumlarda bu rejim içinde olan yatırımcılar gümrük birliği ya da herhangi ekonomik birliğin içine giren devletlerin yatırımcılarıyla aynı hakkı kullanmayacaklardır. Aynı zamanda gümrük anlaşmasıyla yada başka özel anlaşmayla yapılan indirimler istisna olarak sayılır.

Kısaca belirtmek gerekirse, akit taraflardan birinin yatırımcısının tabi olduğu muamele her hal ve karda en çok gözetilen ülkenin tabi olduğu işlemle aynı olacaktır. Böylece yatırımcılar sadece kendi ülkeleriyle ev sahibi ülke arasında yapılan yatırım anlaşmasına dayanmakla kalmayacaklardır. Aynı zamanda yine ev sahibi ülke ile bir üçüncü ülke arasında akdedilmiş olan herhangi bir yatırım anlaşmasına dayanabileceklerdir. Zira ev sahibi devlet yabancı yatırımcılar arasında ayrımcı olmayan bir işlem yapmayı taahhüt etmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu kayıt, aynı zamanda yabancı yatırımcılar arasında eşitliği sağlamaya yöneliktir²³⁴.

D. Kazakistan'da Yatırımcılara Tanınan Haklar

Yatırımcıların çıkarlarını koruyan yasal çerçeve Kazakistan'da iyi bir yatırım atmosferinin oluşumu için hayati öneme sahiptir. Kazakistan Anayasası, özel mülkiyetin korunmasını ve özgür girişimciliği garanti altına almıştır. Yerli ve yabancı yatırımcı ayırımı yapılmamıştır. Tüm yatırımcılar aynı hak ve özgürlüklere sahiptir.

233 Moroz, a.g.e, s. 175.

234 Tiryakioğlu, <http://www.ceterisparibus.net/uluslararasi/makaleler.htm>, s. 177.

1. Faaliyet Alanı

Kazakistan Cumhuriyeti kanunlarında belirtilen durumlar dışında, yatırımcıların ticari faaliyetlerinin bütün türlerine ve sahasına yatırım yapma hakkı vardır ve hukuki düzenlemeleri, milli güvenliğin sağlanması için, bazı faaliyet türleri için yatırım faaliyet türlerini sınırlandırma ve bazı bölgelerde yasaklama getirebilir²³⁵.

2. Ülkeye Giriş ve İkamet

Taraflardan her biri, kendi ülkesindeki bir yatırımın faaliyete geçmesi ile ilgili olarak önemli düzeyde sermaye veya diğer şekillerde kaynak aktarmayı taahhüt eden veya taahhüt etme araştırmasında olan diğer taraf vatandaşları veya onların istihdam ettikleri kişilerin; kuruluş, geliştirme idare ve danışmanlık maksadıyla, ülkesine girme ve ikamet etmelerine izin verecektir.

Yabancılar Kazakistan'a yapacakları seyahate, yürürlükte bulunan yabancıların giriş, ikamet (geçici, sürekli) ve çalışma veya meslek edinmelerine ilişkin kanun ve yönetmeliklerine uymakla yükümlüdürler.

Yabancı uyruklu vatandaşlar ve vatandaşlığı olmayan kişilerin Kazakistan Cumhuriyeti'ne giriş yapması için, uluslararası sözleşmelerde başka türlü belirtilmedi ise, ülkeye çalışma, meslek icrası ve öğrenim amacıyla gelecek olanlar ile bir aydan daha uzun sürelerle seyahat edecekler önceden vize almak zorundadırlar²³⁶. Fakat Avustralya, Avusturya, Andora, Arjantin, Belçika, Bulgaristan, Brezilya, Vatikan, İngiltere, Macaristan, Yunanistan, Danimarka, İsrail, İrlanda, İzlanda, İtalya, Kanada, Güney Kıbrıs, Kore Cumhuriyeti, Kosta-Rika, Küba, Letonya, Lituanya, Liechtenstein, Lüksemburg, Malta, Meksika, Monako, Nauru, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, San-Marino, Singapur, Slovakya,

²³⁵ Moroz, a.g.e, s. 91.

²³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Almatı Büyükelçiliği, http://www.turkbe.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=98&Itemid=62

Slovenya, ABD, Türkiye, Uruguay, Çekoslovakya, Şili, İsviçre, İsveç, Finlandiya, Fransa, Almanya, Estonya, Güney Afrika, Jamaika, Japonya vatandaşları için iş veya turist olarak geldiklerinde İç İşleri organlarının iznini gerektirmiyor, davet eden kurumların daveti doğrudan Kazakistan Cumhuriyeti Dış İşler Bakanlığı Konsoloslukuna sunulması yeterlidir. (Astana, Almatı)²³⁷. Özel işleri için Kazakistan Cumhuriyeti'ne giriş yapan yabancı uyruklu vatandaşlar için vize, Kazakistan Cumhuriyeti İç İşler organlarınca verilir. Yatırımcı vizeleri ise, Kazakistan ekonomisine yatırım yapan ve Kazakistan hükümetiyle 50 milyon USD ya da daha fazla miktarlara ilişkin yatırım sözleşmeleri akdeden yabancı şirketlerin başkanları ve yönetimlerinde bulunan memurlar için verilir²³⁸. Kazakistan Cumhuriyeti vizesi pasaporta veya Kazakistan Cumhuriyetinde tanınan kimliğe yapıştırılır ve Kazakistan Cumhuriyeti giriş-çıkış, çıkış-giriş veya Kazakistan Cumhuriyeti sınırlarından transit olarak geçmesi hakkını verir²³⁹.

Kazakistan'a 30 günden az bir süre için gelen kişiler ise pasaportlarını ikamet ettikleri mahalli makamlarının kayıt birimlerine 5 gün içinde kayıt ettirmek zorundadırlar. Bu sürenin hesaplanmasına hafta sonları ve resmi tatiller de dahil edilmektedir. 30 günden fazla süreyle Kazakistan'da kalmak üzere gelen kişiler yine 5 gün içinde İçişleri Bakanlığı'nın Eyaletlerdeki temsilciliklerine veya İçişleri Departmanı'na kayıt olmak zorundadırlar²⁴⁰. Yabancıların Kazakistan'da uyması gereken hususlardan bir diğeri ise, Kazak makamlarınca yapılacak denetimlerde sorunla karşılaşılması için Kazakistan'da yabancılara uygulanan prosedür gereği yabancıların ilgili belgeleri (Oturma izni, çalışma izni, pasaport v.b.) zamanında ve eksiksiz olarak yaptırmaları ve kesinlikle pasaportsuz dolaşmamaları önem arz etmektedir.

237 VİZE VE GÜMRÜK, s. 2. <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/V%C4%B0ZE.doc>

238 Kazakistan'da Şirket Kurma, http://www.ongoren.av.tr/tr_about_kz.php

239 VİZE VE GÜMRÜK, s. 1. <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/V%C4%B0ZE.doc>

240 Türkiye Cumhuriyeti Almatı Büyükelçiliği, http://www.turkbe.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=98&Itemid=62

3. Yabancı Personel Çalıştırma

Her bir taraf, kendi ülkesinde yürürlükteki yasaları ve diğer mevzuatı çerçevesinde, diğer taraf yatırımcılarının yatırımı için kurulmuş şirketlere, kendi seçtikleri idari ve teknik personeli, milliyetleri ne olursa olsun istihdam etme izni verecektir. Kazakistan Cumhuriyetinde “çalıştırma” sınıfı vizesi için esas evraklar dışında işverenin yabancı işçi çalıştırma izni ve işverenle yapılan sözleşme olmalıdır. Eğer Kazakistan Cumhuriyeti kanununda ve uluslararası sözleşmesinde başka türlü belirtilmedi ise yabancı işçilerin Kazakistan sınırları içerisinde yasal olarak çalışabilmeleri için çalışma izni almaları şarttır²⁴¹. Çalışma izni ve kota sistemi, Kazakistan Cumhuriyeti tarafından 1 Mart 2004 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan “Yabancı İşgücü Kotası Kanunu”nda belirlenmiştir. Bu sistem çerçevesinde, yetkili organ izni, iş yeri mevcut olduğunda ve iş gücü talebini iş piyasası karşılayamadığında yetkili organınca ayrılan kota sınırında, verilir. Yetkili organ izin verirken ülke iş piyasasındaki tekliflere göre yabancı istihdamını sınırlayabilir²⁴².

Yetkili organlar, merkezi icra organının belirlediği şekilde her yıl 1. Ekim tarihine kadar işverenlerin personel taleplerini merkezi icra organına işverenin gelecek yıl için teyit ettiği yabancı istihdamını, sunar. İlgili merkezi icra organları yabancı istihdamı için kota belirleme ile ilgili tekliflerini merkezi icra organlarına sunabilir. Merkezi icra organı, yetkili organlar ve ilgili merkezi icra organları teklifleri esasında her yıl 1 Aralık tarihine kadar gelecek yıl için kota belirleme ile ilgili kararname projesini Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetine sunar²⁴³. Örneğin, 2007 yılında 720 yabancı işçi için teklifte bulunulmuştu, bu sene bu sayı ikiye katlandı²⁴⁴.

241 Maulenov, a.g.e, s. 160.

242 Kazakistan Cumhuriyeti tarafından 1 Mart 2004 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan “Yabancı İşgücü Kotası Kanunu”, [http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/Yabanci%20Isigucu%20Kotasi%2001.03.2004%20%20%20\(G\)%20YENI.doc](http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/Yabanci%20Isigucu%20Kotasi%2001.03.2004%20%20%20(G)%20YENI.doc)

243 Kazakistan Cumhuriyeti tarafından 1 Mart 2004 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan “Yabancı İşgücü Kotası Kanunu”, [http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/Yabanci%20Isigucu%20Kotasi%2001.03.2004%20%20%20\(G\)%20YENI.doc](http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/Yabanci%20Isigucu%20Kotasi%2001.03.2004%20%20%20(G)%20YENI.doc)

244 1 Haziran 2008 yılı “Kazakistan Cumhuriyeti’ne Yabancı İş Gücünü Çekmek İsteyen İşverenlere Verilen Ruhsatın Düzeni ve Şartlarının, Kotasının Belirlenmesine Dair Kanun”, <http://www.katiad.kz/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=1553&mode=thread&order=0&thold=0>

Merkezi icra organı ise, Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti kota bölünmesi hakkında karar aldıktan sonra, on beş gün içerisinde iller, Astana ve Almatı şehirlerinin arasında, iş piyasası durumu, sanayi geliştirme ve yatırım projeleri, özellikle yabancı sermaye ileri yabancı teknolojisini kullanarak gerçekleştirme amaçla ve ilgili il, Astana ve Almatı şehirleri ekonomisinin iş gücü ihtiyacını dikkate alarak, ülkenin ekonomik aktif oranına böler. Örneğin, hükümetin 2003 yılı için belirlediği yabancı işçi çalışma izin kotası, aktif iş gücünün % 14'ü olarak belirlenmiştir²⁴⁵. Aksi halde Merkezi icra organı belirlenen kotayı illerin, Astana ve Almatı şehirlerinin arasında Kazakistan Cumhuriyetinin Hükümeti belirleyen kota sınırında yeniden tevzi edebilir²⁴⁶.

E. Uyuşmazlıkların Çözümü

Yatırımların karşılıklı korunması ve teşvikine dair ikili anlaşmalarda, yatırımcı ile ev sahibi devlet arasında yatırımın bizzat kendisinden kaynaklanan veya taraf devletlerarasında çıkan İTY anlaşmasının yorumu ve/veya uygulanması ile ilgili uyuşmazlıkların çözüm yolları da öngörülmektedir. İki taraflı anlaşmaların çoğu uyuşmazlıkların çözümü konusunda aynı içeriğe sahiptir.

İTY anlaşmasının bazılarında “yatırım uyuşmazlığı” tanımı, genel ifadelerle yer alırken bazılarında ayrıntılı tanımlanmıştır. Ev sahibi devlet ile diğer tarafın bir yatırımcısı arasında, yatırımdan kaynaklanan uyuşmazlıklar, yatırımcı tarafından ev sahibi tarafa ayrıntılı bilgi içerecek şekilde yazılı olarak bildirilecektir. Yatırımcı ve ilgili taraf, uyuşmazlıkları, mümkün olduğunca iyi niyetle, karşılıklı görüşme müzakereler yoluyla çözümlemeye çalışacaklardır. Eğer uyuşmazlıklar, yazılı bildirim tarihinden itibaren altı ay

²⁴⁵ 2004 Mali Kazakistan Ülke Ticari Rehberi, KATIAD, s. 42-47, Almatı, Eylül, 2003.

²⁴⁶ Kazakistan Cumhuriyeti tarafından 1 Mart 2004 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan “Yabancı İşgücü Kotası Kanunu”, [http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/Yabancı%20İsgücü%20Kotası%2001.03.2004%20%20%20\(G\)%20YENİ.doc](http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/KAZ/Yabancı%20İsgücü%20Kotası%2001.03.2004%20%20%20(G)%20YENİ.doc)

içinde, bu yolla çözümlenemezse, uyuşmazlık, yatırımcının seçebileceği aşağıdaki mercilere sunulabilir²⁴⁷;

Her iki Taraf da bu Sözleşmeyi imzacı olmaları halinde, Devletler ile Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Sözleşmesi ile kurulmuş olan Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü için Uluslararası Merkezi (İCSİD)²⁴⁸,

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu'nun (UNCİTRAL) Hakemlik Kuralları uyarınca, bu amaçla kurulacak bir hakem mahkemesi (her iki Taraf da Birleşmiş Milletlere üye ise),

Paris Uluslararası Ticaret Odası'nın Hakem Mahkemesi²⁴⁹.

Eğer uyuşmazlık tahkime götürülür ise verilen tahkim kararı, uyuşmazlığın tarafları için bağlayıcı ve kesin olacaktır. Her bir taraf, verilen kararı, ulusal yasalarına göre yerine getirmekle yükümlüdür (m. VII/3).

Ancak tarafların arasındaki uyuşmazlıkların çözümün ele alacak olursak. İTY anlaşmaları, söz konusu bizzat İTY anlaşmasının yorumu veya uygulaması ile ilgili her türlü uyuşmazlığa tarafların iyi niyet ve işbirliği ruhu içinde, çabuk ve adil çözüm arayacaklarını öngörmektedir. Bunun için taraflar, çözüme ulaşmak için doğrudan ve anlamlı görüşme yapacaklardır²⁵⁰. Eğer taraflar, aralarında bir uyuşmazlığın çıkmasından itibaren altı ay içerisinde yukarıda belirtilen şekilde bir çözüme varamazlarsa, bu uyuşmazlık taraflardan birinin isteği üzerine üç üyeden oluşan bir tahkim kuruluna sunulabilir²⁵¹. Söz konusu hakemlerin tespiti konusunu da düzenleyen ikili anlaşmalar genellikle her bir tarafın, birer hakem tayin edeceğini, bu iki hakemin de üçüncü ve tarafsız bir başkan seçeceğini, seçemezlerse, bu seçimin yapılması için Uluslar arası Adalet Divanı'nın Başkanından bu tayını yapmasının talep edilebileceğini öngörmektedirler²⁵².

247 S. Dost, Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve İCSİD Tahkimi, Ankara 2006, s. 143-144.

248 S. J. Aidarbayev, Kazakistan Respublikasındaki Şeteldik İnvestitsiyaları Huhuktık Retteu, Almatı 2000, s. 96-97.

249 Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, (RG. 11.02.1995, S. 22199), Madde VII.

250 Dost, a.g.e, s. 145.

251 (RG. 11.02.1995, S. 22199), Madde VIII.

252 Dost, a.g.e, s. 145.

Eğer bu iş yukarıdaki belirtilen hallerde, Uluslararası Adalet Divanı Başkanının söz konusu görevi yerine getirmesinde engel bulunuyorsa, ya da taraflardan birinin milliyetinde ise, bu atama, Başkan Yardımcısı tarafından yapılacaktır veya Başkan Yardımcısının da söz konusu görevi yerine getirmesinde engel bulunuyorsa, ya da taraflardan birinin milliyetinde ise, bu atama, Uluslararası Adalet Divanının en kıdemli ve Taraflardan biri milliyetinde olmayan bir üyesi tarafından yapılacaktır.

Tahkim Kurulu, Başkanın seçilmesinden itibaren üç ay içinde, işbu Anlaşmanın öteki koşullarına uygun olacak şekilde tahkim kurallarını saptayacaktır. Böyle bir saptama yapılamaz ise, tahkim kurulu, Uluslararası Adalet Divanı Başkanından kuralları saptamasını isteyecek ve genelde kabul edilmiş uluslar arası tahkim usulü kuralları göz önünde bulundurulacaktır.

Aksi kabul edilmediği takdirde, tüm işlemler ve duruşmalar, üçüncü hakemin seçildiği tarihten itibaren sekiz ay içinde tamamlanacaktır ve tahkim kurulu, son işlem tarihinden ya da son duruşma tarihinden itibaren, hangisi sonra ise, iki ay içinde kararını verecektir. Tahkim Kurulu çoğunluk oyu ile karar verecek ve bu kadar Taraflar bağlayıcı olacaktır.

Başkan ve diğer hakemlerin masrafları ve yargılama ile ilgili diğer masraflar, Taraflarca eşit oranda ödenecektir. Ancak, Tahkim Kurulu, re'sen Taraflardan birinin bu ücretleri daha yüksek oranda ödemesini kararlaştırabilir. Eğer bir ihtilaf, anlaşmanın Madde VII koşullarına uygun olarak bir uluslararası tahkim kuruluna götürülmüşse ve hala o kurulda işlem görüyorsa, işbu madde koşullara uyarınca başka bir uluslararası tahkim kuruluna götürülmeyecektir. Bu durum, Taraflar arasında doğrudan ve anlamlı görüşmeler yapılmasını önlemeyecektir²⁵³.

Böylece gördüğümüz gibi, devletlerin iki taraflı yatırım anlaşmalarında yabancı yatırımlarının güvenceleri değer kazanmaya başlamaktadır.

253 Türkiye Cumhuriyeti ile Kazakistan Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması, (RG. 11.02.1995, S. 22199), Madde VII.

SONUÇ

Ekonomik yönden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin “geri kalmışlık zincirini” bir an önce kurabilmeleri, ülkelere yapılan yatırımları arttırmakla mümkündür. Gelişmekte olan ülkelere yabancı sermayeyi çekerken, yabancı sermayenin çıkarları ile ülke çıkarlarının birbirine ters düşmeyecek şekilde ayarlanmasına dikkat etmek gerekir.

Yabancı sermayenin hiçbir zaman bir ülkeye yardım için veya onu kalkındırmak amacı ile değil, sırf ticari çıkarlarını maksimize etmek için geldiğini ve yabancı sermaye ile olan ilişkinin “karşılıklı çıkar” ilişkisi olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Bu açıdan konuya yaklaşıldığında, yabancı sermaye ile ilgili ülkenin, karşılıklı çıkar dengesinin iyi kurulması icap eder. Diğer bir deyişle, yatırımcıların kârı ile yatırım yapılan ülkenin kârının kesiştiği uygun noktayı iyi hesaplamak, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur.

Bugün dünyada sermaye diğer bütün üretim faktörleri gibi “kıt” bir kaynaktır. Dolayısıyla, bu kıt kaynaktan akılcı bir şekilde yararlanmak gerekir. Ayrıca, yabancı sermayenin sadece ülkeden götördükleri ile değil, onun ülke ekonomisine yaptığı olumlu katkılarla birlikte değerlendirilmesi ve yabancı sermayeden ülke kalkınması, sanayileşme ve dışa açılma bakımından nasıl yararlanılabileceği konusuna gereken ağırlığı vermek önemlidir. Bu açıdan olaya bakıldığında, yabancı sermayeden ülke çıkarları açısından nasıl yararlanmak gerektiği üzerinde durmak, herhalde daha akılcı bir yol olsa gerekir²⁵⁴.

Yabancı sermaye yatırımları, ev sahibi ülke ekonomisindeki sermaye birikimine, teknolojik gelişmeye, ödemeler dengesine, istihdam ve bölgesel kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin rekabetçi global ekonomi ile bütünleşmelerine yardımcı olmada hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle yabancı yatırımlara karşı olumsuz tavırlar değişmekte ve daha önce bunların gelmesini istemeyen ülkeler yabancı yatırımları çekmek için büyük çaba sarf etmektedir.

254 Karluk, a.g.e, s. 212.

Birçok gelişmekte olan ülke kalkınma sürecinde ihtiyaç duyduğu dış kaynak ve teknolojiyi sağlamak için yabancı yatırımcılara vergi ve teşvik paketleri önermektedir. Ancak, sadece bu yöntemlerin uygulanması yabancı yatırımların çekilmesinde yetersiz kalmaktadır. Çünkü, yabancı yatırımcı, kendi ülkesinin dışında bir başka ülkede yatırım yapmaya karar verirken, yatırım yapacağı ülkenin mevzuatını, ekonomik ve politik istikrarını, yeterli potansiyel talebinin mevcudiyetini, hammaddeye ulaşma ve üretimin etkin bir şekilde yapılma imkânı gibi faktörleri de göz önünde bulundurmaktadır.

Konumuz açısından değerlendirme yaparken, Türkiye'nin yabancı yatırımlar konusunda Kazakistan'a nazaran olumlu ya da olumsuz anlamda daha tecrübeli olduğunu, ancak günümüzde iki ülkenin de yabancı sermayeye ihtiyaç duyduğunu görmekteyiz. Bunun için uygun ortamın sağlanması gerekmektedir, yani yabancı sermayenin cezp edilmesi için bürokratik engellerin kaldırılmasının yanısıra, yabancı sermayedarın haklarının güvence altına alınması da söz konusudur. Bu nedenle 2003'te, iki ülkenin de yabancı yatırımlarını düzenleyen mevzuatı değişikliğe uğramıştır. Türkiye'de, 6224 Sayılı 18 Ocak 1954 tarihli Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu yerine, 4875 Sayılı 5 Haziran 2003 tarihli Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu geçmiştir. Ayrıca, 20 Ağustos 2003 tarihli Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği de yürürlüğe girmiştir. Kazakistan'da ise, 27 Aralık 1994 tarihli Yabancı Yatırımlar Kanunu yerine, 8 Ocak 2003 tarihli Yatırımlar Kanunu kabul edilmiştir.

Araştırma sonucunda, her iki ülkede yatırımları düzenleyen mevzuatın, yabancı yatırımlar açısından daha liberal ve eşitlikçi olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, Kazakistan Yatırımlar Kanunu, eski Yabancı Yatırımlar Kanunu'ndan farklı olarak, yatırımlar tanımından "fıkrî mülkiyet haklarını" çıkarmaktadır. Bu değişikliğin yabancı yatırımlar bakımından ne derecede olumlu nitelik taşıyacağını söylemek zordur. Çünkü, eski Yabancı Yatırımlar Kanunu doğrultusunda, yabancı sermayedar fikri mülkiyet haklarını da yabancı yatırım olarak değerlendirmekteydi. Böylece, ülkeye fikri mülkiyet hakları kanalıyla da yatırım yapılmaktaydı. Kanımızca, eski mevzuatta yer alan yatırım tanımı Kazakistan ekonomisi için daha faydalı, yabancı yatırımcı açısından da daha elverişliydi.

Bu bağlamda Türk Hukukuna baktığımızda, fikri mülkiyet haklarının Türk yabancı yatırım mevzuatında yatırım olarak değerlendirildiğini görmekteyiz ki, bunun da yabancı yatırımcı açısından daha uygun bir ortam yarattığı kanaatindeyim.

Bunun dışında, Kazak Yatırımlar Kanunu, yerli yabancı yatırım ayrımı yapmadan, her iki yatırım için de aynı statüyü uygulamaktadır, yani iki yatırımcı arasında eşitlik söz konusudur. Bu değişiklik ilk bakışta olumlu görünse de, uygulamada yabancı yatırımcı açısından pek de olumlu sayılmaz. Çünkü, eski Yabancı Yatırımlar Kanunu'nda yabancı yatırımcının statüsü, yerli yatırımcıya nazaran, daha avantajlıydı. Ancak yeni Yatırımlar Kanunu ile yabancı yatırımcının konumu yerli yatırımcının konumu ile eşleştirilmiştir. Oysaki, kanımca aksisinin yapılması gerekmekteydi, yani yerli yatırımcının statüsü, yabancı yatırımcı statüsü ile eşleştirilmeliydi. Yani, yeni Kanun, bu düzenleme ile, yerli yatırımcının statüsünde hiçbir olumlu değişiklik yapmazken, yabancı yatırımcının statüsünü daha da kötüleştirmiştir. Bu durum da, doğal olarak, yabancı yatırımların ülkeye gelmesinde olumsuz etki yaratabilir.

Ancak, yeni Kanun'un getirdiği olumlu değişiklikten bahsetmek gerekirse, bu da ekonominin öncelikli sektörlerine yapılacak yatırımlar için yeni vergi ve gümrük muafiyetleridir. Bu bağlamda, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in 26 Ekim 2004'te yaptığı açıklamada, önümüzdeki 15 yıl içinde petrol ve doğal gaz başta olmak üzere, ülkenin çeşitli sektörlerine 80 milyar dolarlık yatırım beklenmektedir.

Araştırmada Kazakistan'a gelen yabancı sermayenin gelebileceği hukuki yöntemleri de ele almış bulunmaktayız. Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandıktan sonra yabancı sermayeye açık olduğunu göz önünde bulundurursak, ülkenin Türkiye'ye nazaran bu konuda daha az deneyimli olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın, ileride Kazakistan'a gelecek olan yabancı yatırımların hukuki yöntemlerinin geliştirilmesi, ülkenin hükümet programlarında hedefler arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada Türkiye ile Kazakistan arasındaki yatırım ilişkilerine de yer verilmiştir. Kazakistan'a gelen yabancı sermaye yatırımları içinde, Türk yatırımlarının büyük öneme sahip olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bunun en iyi göstergesi olarak da şu istatistikî bilgi gösterilebilir: Kazakistan'daki yabancı

hissesi bulunan şirketler toplamında sayı olarak, Türkiye Kazakistan'da Rusya ve Çin'den sonra en fazla yabancı hisseli şirkete sahip üçüncü ülkedir. Son mevcut resmi rakamlara göre Türk sermaye payı olan şirket sayısı 839 adettir²⁵⁵.

Araştırmamın son bölümünde ise, yabancı yatırımcı açısından büyük önem taşıyan, Kazakistan'ın yabancı yatırım alanında taraf olduğu iki taraflı ve çok taraflı sözleşmelere yer verilmiştir. Bu anlaşmaların her biri yabancı sermayedar için güvence teşkil etmektedir. Kazakistan'ın kanunlarında, milletlerarası hukuk normlarına, ülke kanunlarına nazaran üstünlük tanınmaktadır.

Son olarak da şu hususu belirtmekte yarar vardır: Görüldüğü gibi, gelişmekte olan ülke olarak, Kazakistan yabancı sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Ancak, Kazakistan'ın daha çok yabancı sermaye çekebilmesi için, öncelikle yapılması gerekenler arasında, mevzuatın yabancı yatırımcı açısından daha da iyileştirilmesine yönelik çalışmaların yanı sıra, uluslararası piyasalarda olumlu bir görünüm oluşturma ve bunu güçlendirerek sürdürme stratejisine devam edilmesidir.

255 T.C. ALMATI BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET Müşavirliği, Kazakistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2006, s. 78. <http://www.musavirlikler.gov.tr/detay.cfm?AlanID=8&dil=TR&ulke=KAZ>.

KAYNAKÇA

- ABELDİNOVA, A.; **Kazakistan'da Yabancı Sermaye Yatırımları ve Kazak Ekonomisine Etkileri**, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Eskişehir, 1999.
- ALEKSANDR, V.V. ; **Pravovoe Polojenije İnostransev v Rossiskoy Federasii** (Doktora Tezi), Kuybışev (Taliyati), 1999.
- AİDARBAYEV, S. J.; **Kazakhstan Respublikasındaki Şeteldik Investitsiyalardı Huhuktık Retteu**, Almatı, 2000.
- ARGINTAY, A., ŞAİMERDENOV, K.; Tursiya - Kazahstan: Mostik k Evrointegratsii (Türkiye – Kazakistan: Euroentegrasyon'a doğru), **Delovoi Mir Dergisi**, 28/2003, s. 36-47.
- ARİSTANBAYEVA, A. A.; Analiz Efektivnosti Privleçeniya İnostrannih Investitsii v RK (KC'ne Yabancı Yatırımları çekme verimliliğin analizi), **Banki Kazahstana**, (9(99)/2005), s. 27-31.
- AYBAY, R.; **Yabancılar Hukuku**, İstanbul, 2005.
- BAİMOLDİN, A.; Investitsionnoye Zakonodatelstvo Respubliki Kazahstan (KC'nin Yatırım mevzuatları), **Femida**, 11–12/1999, s. 44–48.
- BAİMURATOV, U.; İnostrannıye Investitsii v Respublike Kazahstan: Osobennosti i Problemy (KC'de Yabancı Yatırımlar: Özellikleri ve Sorumları), **Tranzitnaya Ekonomika**, 2/2002, s. 28-38.
- BARLIBAYEV, S.; **Kazakistan'da Yatırım ve Ticaret ortamı, Yabancı Yatırımlar ile ilgili Mevzuat ve Türk Şirketleri Açısından Verimli Yatırım Alanı**, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İzmir, 2002.
- BESBAYEV, T.; DJORDJ SOROS-Jomart Investor (George Soros-Cömert Yatırımcı), **Akikat**, 4/2001, s. 79–81.
- BOGATIRYOV, A. D.; **İnvestitsiyonnoe Pravo** (Yatırım Hukuku), Moskova, 1982.
- BOGUSLAVSKİY, M. M.; **Mejdunarodnoe Çastnoye Pravo** (Uluslararası Özel Hukuku), Moskova, 2005.
- BOGUSLAVSKİY, M.M.; **Pravovoe Polojenije İnostrannih Investitsii v RF** (Rusya Federasyonu'nda Yabancı Yatırımların Durumu), Moskova, 1993.

Ça İun Ho.; **Sravnitelni Analiz Pravovogo Rejima İnostrannih İvestitsii v Rossiiskoi Federatsii i Respublike Koreya** (Rusya Federasyonu ve Kore Cumhuriyeti'nde Yabancı Yatırımların Durumun Karşılaştırılması), Moskova, 2003.

Çjou, Szen; Privleçeniye İnostrannih İvestitsii na etape Vstupleniya Kitaya v VTO (Çin'in DTÖ'ne üye olma aşamasında Yabancı Yatırımları Çekmesi), **Finansı**, 12/2003, s. 67-68.

DJABİYEYEV, R.; İvestitsionnii Protsess v Azerbajjane (Azerbaycan'da Yatırım süreci), **Ekonomist**, 2/2005, s. 62 – 69.

DJANALİYEVA, A. A.; Mejdunarodno–pravovoye Regulirovaniye İnostrannih İvestitsii (Yabancı Yatırımlarının Uluslararası Hukuka göre Düzenlenmesi), **Vestnik KazNU**, 4(25)/2002, s. 49-51.

DOĞAN, V., AYGÜL M., ESELİ H.; **Milletlerarası Özel Hukuk Mevzuatı**, Ankara, 2005.

DORONİNA, N., SEMİLUTİNA, N.G.; **Pravovoe Regulirovaniye İnostrannih İvestitsii v Rossii Za Rubejom** (Rusya ve Yabancı Ülkelerde Yatırımların Hukuki Rejimi), Moskova, 1999.

DOST, S.; **Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve ICSID Tahkimi**, Ankara, 2006.

DMİTREVA, G.K.; **Mejdunarodnoe Çastnoye Pravo** (Devletler Özel Hukuku), Moskova, 2002.

Ekonomikalık Reforma Maseleleri Jönindegi Kazak SSR Zandarının Jinagı (Ekonomik Reformları Hakkındaki Kazak SSCB Mevzuatları), Almatı, 1991.

Ekonomika Stran Tsentralnoi Azii: Trudnosti Stanovleniye i Perspektivi Razvitiya, Bişkek, 1999.

EREN, A., ALESKERLİ, A. ; **YENİ ANAYASALAR Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Cumhuriyetleri**, Ankara, 2005.

ERTEN, R.; **Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü**, Ankara, 2005.

Faaliyet Raporu 2005, (TSPAKB) Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği, www.tspakb.org.tr.

FEDOSEEVA, G.U. ; **Mejdunarodnoe Çastnoye Pravo** (Devletler Özel Hukuku), Moskova, 1999.

Finansovoye Pravo: Sbornik Normativnih Pravovih Aktov (Maliye Hukuku Mevzuatı), Almatı, İurist, 2006.

FOMİNSKİY, N.P.; **İnostranniye Investitsii v Rossii. Sovremennoe Sostoyaniye i Perspektivi** (Rusya'da Yabancı Yatırımlar, Bugünkü Durum ve Gelecek), Moskova, 1995.

GOLUBOVİÇ, A.D.; **İnostranniye Investitsii v Rossii. Zakonodatelnoye Regulirovaniye** (Rusya'da Yabancı Yatırımlar, Hukuki Kontrol), Moskova, 1993.

GOSTYEVA, N.; Nekotoriye Aspektı Opredeleniya Ponyatiya "İnvestitsionnaya Deyatelnost Banka" ("Bankanın Yatırım Faaliyeti" tanımının bazı boyutları), **Femida**, 8(116)/2005, s. 22-23.

HMİZ, O.; Lokalniye institutsionalniye Investori Stran s Perehodnoi Ekonomikoi (Geçiş Ekonomili Ülkelerin yerli kurumsal Yatırımcıları), **Mirovaya Ekonomika i Mejdunarodniye Otnoşeniya**, 3/2006, s. 78-86.

İVANOV, D.; 1. Zarubejniye Investori Gotovı k Praktiçeskomu Dialogu s Pravitelstvom Respubliki Kazahstan, 2. Perspektivı Razvitiya Strategiçeskogo Partnerstva SŞA i Respubliki Kazahstan v Sfere Investitsii (1. Yabancı Yatırımcılar KC Hükümeti ile pratik diyaloga hazır, 2. ABD ve KC'nin Yatırım alanındaki stratejik ortaklığın gelişme perspektifleri), **Vestnik po Nalogam i Investitsiyam** , 5-6/2002, s. 67-73.

KARABALIK, H.; **Orta Avrupa Ülkelerinde Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Özelleştirme**, Uzman Anlaşmalar Genel Müdürlüğü.

JAKİŞEV, A.; Nekotoriye Aspektı Pravovogo Regulirovaniya İnostrannih Portfelnih Investitsii (Yabancı Portföy Yatırımları Hukuken Düzenlenmenin bazı boyutları), **Turabi**, 1/1999, s. 102–109.

JEKSEMBAY, B.; Novaya Veha Sotrudniçestva (Yeni İşbirliği Alanı), **Delovoi Mir Dergisi**, 28/2003, s. 34-35.

JUMAKANOVA, A.; İnostranniye depozitarniye Raspiski kak Sposob Privleçeniya İnostrannih Investitsii (Yabancı Yatırımları Çekme Yöntemi Olarak Yabancı Depozito Senetleri), **Femida**, 8(116)/2005, s. 20-21.

KARLUK, S. Rıdvan; **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul, 1998.

KARLUK, S. Rıdvan, **Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları**, İstanbul, 1983.

Kazakhstan – 2030, Almatı, İurist, 2006.

KAZBEK, A.; SŞA - Investor No 1 v Kazahstane (ABD, Kazakistan’ın 1 numaralı yatırımcısı), **Delavoi Mir Dergisi**, (www.dm.kz), 1/2006, s. 22-25.

KONDRATYEV, V., KURENKOV, Yu.; Promışlenno-İnvestitsionniye İssledovaniya (Sanayi Yatırım araştırmaları), **Mirovaya Ekonomika i Mejdunarodniye Otnoşeniya**, 4/2006, s. 64-71.

KOŞEBAYEVA, G.; Vliyaniye Volutnoi Politiki Gosudarstva na Aktivizatsiu İnvestitsionnogo Protsessa (Devletin Döviz Politikasının Yatırım Sürecinin Hızlanmasına Olan Etkisi), **Tranzitnaya Ekonomika**, 5-6/2005, s. 17-23.

KOVALEV, V.V.; **İnvestitsii**, Moskova, 2005.

KULİKOVA, N., FEİT, N.; Politika Stran Sentralnoi i İugo – Vostoçnoi Evropı v Otnoşenii Pryamıh İnostrannıh İnvestitsii (Orta ve Güneydoğu Avrupa Ülkelerinin Doğrudan Yabancı Yatırıma Yönelik Poltikası), **Problemi Teorii i Praktiki Upravleniya**, 1/2006, s. 13 – 21.

KURBANOV, R.; K İstorii Voprosa ob İnostrannıh İnvestitsiyah v Neftyanoi Promışlennosti Rossii (Rusya’nın Petrol Sanayisindeki Yabancı Yatırımlar Sorusunun Tarihine İlişkin), **İstoriya Gosudarstva i Prava**, 7/2005, s. 2-3.

KUVŞİNOV, V.; İnostrannıy Investor (Yabancı Yatırımcı), **Zakon**, 12.12.1999, s. 29-37.

LUKAŞİN, Yu., RAHLİNA, L.; Faktori İnvestitsionnoi Privlekatelnosti Regionov Rossii (Rusya Bölgelerinin Yatırım Çekiciliğinin Faktörleri), **Mirovaya Ekonomika i Mejdunarodniye Otnoşeniya**, 3/2006, s. 87-94.

MAULENOV, K.S.; **Gosudarstvennoye Upravleniye i Pravovoye Regulirovaniye v Sfere İnostrannıh İnvestitsii v Respublike Kazakhstan**, Almatı, 2000.

MAULENOV, S. K.; Legal Aspects of Attracting Foreign Investments into Kazakhstan, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt XXII, Sayı: 3, Haziran 2004, s. 67-82.

MOROZ, S.P.; **İnvestitsionnoye Pravo: Uçebnoye Posobiye**, Almatı, 2004.

NAMETŞA, A.; Privleçeniye Pryamih İnostrannih Investitsii v Ekonomiku SŞA (ABD Ekonomisine Doğrudan Yabancı Yatırımları Çekme), **Evrasiiskoye Soobşestvo: Obşestvo**, Politika, Kultura, 3/2005, s. 178-184.

NAZARBAYEV, N. A.; Novoye Vremya – Novaya Ekonomika (Yeni Çağ – Yeni Ekonomi), **Mısıl**, 1/2005, s. 2-20.

NAZARBAYEV, N. A.; V Tselyah Investitsionnoi prevlekatelnosti Kaspiskogo Regiona i ego Sbalansirovannogo Razvitiya (Hazar Bölgesinin Yatırım Çekiciliği ve Onun Dengeli Gelişmesi Amacı), **Vestnik po Nalogam, Investitsiyam i Tomojennomu Delu**, 10-12(46)/2004, s. 108-113.

NURAY, E.; Türkiye’de Yapılan Yabancı Yatırımlara İlişkin Mevzuat Hakkında Genel Değerlendirme, C. I. Sayı: 2, 2005.

ÖZBUDUN, E.; **Türk Anayasa Hukuku**, Ankara, 2005.

RUSTEMOV, N.; Instrumentı Regulirovaniya Investitsionnih Protsessov v Sotsialnoi Sfere (Sosyal Alandaki Yatırım Sürelerini Düzenleme Araçları), **Tranzitnaya Ekonomika**, 2/2002, s. 39-51.

SEYİDOĞLU, H.; **Uluslar arası İktisat**, Onuncu Basım, İstanbul, 1994.

SERSEMBAYEV, K.M., SERSEMBAYEV, A.M.; **Investitsionnoye Pravo. Sbornik Normativnih Dokumentov**, C. I, Almatı, 2000.

SERSEMBAYEV, K.M., SERSEMBAYEV, A.M.; **Investitsionnoye Pravo. Sbornik Normativnih Dokumentov**, C. II, Almatı, 2000.

SEVİM, Ö.; **Türkiye Cumhuriyeti Taraf Olduğu Uluslararası Antlaşmalar Rehberi**. 1988–15.06.2005. Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması. İmza 01.05.1992 Alma-Ata. K. 15.09.1994–4023. R.G. 22.09.1994–22059. Düstür V (34/1) 7. B.K. 06.01.1995–95/6460. R.G. 11.02.1992-22119 (İngilizce). Düstur: V (34/1) 1195.

SEYİDOĞLU, H.; **Uluslararası İktisat**, İstanbul, 1994.

SMAİLOVA, G.A.; **Sovremenniy Problemy Mirovoi Ekonomiki, (Sbornik Ekonomicheskikh Trudov Institut Mirovoi Ekonomiki pri Fonde Pervogo Prezidenta RK)**, Almatı, 2004.

SMAİLOVA, G. A.; Sovremenniy Problemy Mirovoi Ekonomiki (Dünya Ekonomisinin Modern Güncel Sorunları), (Sbornik Ekonomicheskikh Trudov

İnstitut Mirovoi Ekonomiki pri Fonde Pervogo Prezidenta RK), **Daik – Pres**, 2004, s. 129-179.

ŞAKULİKOVA, G.; Rol i Mesto Gosudarstvennogo regulirovaniya v Sfere Neftyanıh Investitsionnih Otnoşenii (Petrol Yatırım Alanında Devlet Düzenlemesinin Rolü ve Yeri), **Evrasiiskoye Soobşestvo**, 1(53)/2006, s. 35-43.

TEKİNALP, G.; **Türk Yabancılar Hukuku**, 8. Bası “Beta”, İstanbul, 2003.

TİRYAKİOĞLU, B.; **Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması**, Ankara, 2003.

T.C. BAŞBAKANLIK Hazine Müsteşarlığı, **ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLAR 2005 YILI RAPORU YABANCI SERMAYE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ**, MAYIS, 2006.

T.C. PRIME MINISTRY UNDERSECRETARIAT OF TREASURY, Foreign Direct Investment Information Bulletin (2006/August). October 2006 General Directorate of Foreign Investment. (T.C. BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, Doğrudan Yabancı Yatırım Verileri Bülteni (2006/AĞUSTOS) Ekim 2006 YABANCI SERMAYE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ) TİRYAKİOĞLU, B.; Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Uluslararası Düzenlemeler, **Ekonomik İstikrar, Büyüme ve Yabancı Sermaye**, s. 165-181. <http://www.ceterisparibus.net/uluslararasi/makaleler.htm>

TSOI, S.; Perspektivi İnstitutsionalnogo Razvitiya Investitsionnih Fondov Kazakhstana (Kazakistan Yatırım Fonlarının Kurumsal Gelişme Perspektifleri), **Tranzitnaya Ekonomika**, 3/2005, s. 38–47.

TUNCER, B.; **Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu**, Ankara, 1968.

TÜRKİYE-KAZAKİSTAN TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ, DEİK, Türk Kazak İş Konseyi, Mart, 2006.

ÜNAL, O. K.; **Sermaye Piyasası Hukuku ve mevzuatı**, Ankara, 2005.

VOLOVA, L. İ.; Perspektivi Dalneişego Soverşenstvovaniya Mnogostoronnego Mejdunarodnogo Pravovogo Regulirovaniya İnostrannih Investitsii (Yabancı Yatırımların Çok Taraflı ve Uluslararası Hukuka göre Düzenlenmesini Geliştirme Perspektifleri), **Moskovskii Jurnal Mejdunarodnogo Pravo**, 1/2006/61, s. 294-308.

ZVERKOV, V.; Otçet o Deyatelnosti Raboçei Gruppı po Povişeniyu Investitsionnogo İmidja Respubliki Kazahstan (KC'nin Yatırım İmajını Yükseltme Çalışma Grubunun Faaliyet Raporu), **Vestnik po Nalogam, Investitsiyam i Tomojennomu Delu**, 1-2(47)/2005, s. 13–14.

www.nationalbank.kz 12.07.2006.

www.kazinvest.kz 12.07.2006.

www.club.kz 12.07.2006.

www.lawinfo.ru 19.08.2006.

www.panor.ru 23.07.2006.

www.dn.kz 30.07.2006.

www.egemen.kz 22.07.2006.

www.mit.kz 11.08.2006.

www.base.zakon.kz 12.07.2006.

www.hukuksitesi.com 17.01.2007.

www.deik.org.tr 10.01.2007.

www.kazstat.asdc.kz 23.09.2006.

www.khabar.kz 12.07.2006.

www.mfa.kz 21.08.2007.

www.panorama.kz 16.08.2007.

www.president.kz 21.08.2007.

www.tika.gov.tr 23.10.2007.

www.zakon.kz 12.07.2006.

www.centrasia.ru 15.09.2007.

www.imf.org 23.02.2007.

www.allpravo.ru 13.04.2007.

www.cliff.ru 21.04.2007.

www.akdi.ru 01.05.2007.

www.ceterisparibus.net/uluslararasi/makaleler.htm 17.06.2007.

www.kaztransoil.kz 12.07.2006.

www.tbmm.gov.tr 25.10.2006.

www.hazine.gov.tr 25.10.2006.

www.minfin.kz 21.08.2007.

www.turkhukukusitesi.com 25.10.2006.

www.kazexpo.kz 12.07.2006.

www.rokf.ru/investment/2006/04/20/102545.html 12.07.2006.

www.kobinet.org.tr/haber.php?id=417 05.12.2006.

www.tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan 23.06.2008.

www.profile.ru 28.09.2006.

www.kaztransoil.kz 14.08.2007.

www.dtm.gov.tr 19.09.2006.

www.katiad.kz 15.07.2007.

EKLER:

EK-1. KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ YATIRIM KANUNU²⁵⁶

K.C.'de yatırımla ilgili ilişkiler bu kanunda yazılı hükümlere göre yürütülür. Bu kanun, K.C.'de yatırım yapan yatırımcının haklarının korunmasını garantiler, yatırım teşvikinin hukuki ve ekonomik esaslarını tespit eder, yatırıma devlet tarafından sağlanan desteğin ölçülerini ve yatırımcılarla ilgili davaların çözüm şeklini belirler.

BÖLÜM 1. GENEL ESASLAR

Madde 1. Bu Kanunda Kullanılan Esas Tanımlar

Bu kanunun uygulanmasında;

1. Yatırımlar: Tüzel kişinin sermaye olarak yatırdığı bütün mülkiyet türleri (şahsi tüketim malları hariç), leasing antlaşması yapıldığı andan itibaren leasing araçları ve yetki hakları, işletme faaliyeti için kullanılan kaydedilen aktifin arttırılması.
2. Yatırım faaliyeti: İşletme faaliyetinde kullanılacak kaydedilmiş sermayeyi aktif hale getirmek veya arttırmak için, özel ve tüzel kişilerin ticari kurumların sermayesine katılma faaliyetidir.
3. Yatırım ayrıcalığı; K.C. kanunlarına dayanarak yatırım projesini gerçekleştirmesi için tüzel kişilere tanınan ayrıcalık.
4. Yatırım projesi: Çalışan veya yeni kurulan bir işletmeyi canlandırma ve büyütme amacıyla yapılan yatırımları kapsayan bütün faaliyetlerdir.
5. Yatırım davaları: Yatırımcının yatırım faaliyeti ile ilgili yatırımcı ve devlet kurumları arasında sözleşme taahhüdünden dolayı ortaya çıkabilecek davalar.
6. Yatırımcı: K.C.'de yatırım yapan özel ve tüzel şahıslar.

²⁵⁶ www.katiad.kz

7. Devlet yardımı (Ayni Tahsis): K.C. tüzel kişilerine yatırım projesini gerçekleştirmesi için karşılıksız olarak kullanım ve mülkiyetine verilen K.C. mülkiyetine ait arazi ve mallar.
8. Sözleşme: Yatırım ayrıcalığı öngörülen yatırımları gerçekleştirme antlaşması.
9. Sözleşme modeli: Kazakistan hükümeti tarafından tasdik edilen ve sözleşme yapıldığında kullanılan örnek sözleşmedir.
10. Yetkili kurum: Sözleşmelerin yapılması ve denetlenmesi ile doğrudan ilgili haklar tanınan merkezi icra kurumudur.
11. Kazakistan Cumhuriyeti tüzel kişisi: K.C. kanunlarına göre kurulan tüzel kişi ve yabancı katılımcı tüzel kişi.
12. Çalışma programı: yatırım projesinin gerçekleşmesini belirlenen anlaşma eki.
13. Teçhizatlar: yatırım projesinin teknolojik surecini gerçekleştirmek amacıyla getirilen ve maliyeti üretildiği mallarına düşürülen mekanizmalar, araçlar ve aletler.
14. Ek parçalar: aracını oluşturan parçalar.

Madde 2. K.C.'nin Yatırım Hakkındaki Mevzuatları

1. K.C. yatırımlar hakkındaki mevzuatları, K.C. Anayasasına uygundur. Yatırımlar hakkındaki mevzuatları, yatırım kanunu normlarından ve K.C. hukuki normlarını belirleyen başka kanunlardan oluşur.
2. Bu kanun: Devlet bütçesi ile yapılan yatırımlara, ticari olmayan kurumlara, eğitim, bağış, ilmi ve dini amaçlar için sermaye yatırma ile ilgili ilişkileri düzenlemez.
3. Yatırım gerçekleştirildiğinde ortaya çıkan ve K.C.'nin başka kanunlarının kullanıldığı işlemlerde, bu kanunlarda ayrıca belirtilmediği durumlar haricinde, bu kanun uygulanmaz.
4. Eğer K.C. tarafından onaylanan uluslararası bir sözleşmede bu kanundan farklı bir tüzük belirlenirse, uluslararası tüzükler kullanılır.

Madde 3. Yatırım Faaliyeti Hedefleri

1. K.C. hukuki kanunlarında belirtilen durumlar dışında, yatırımcıların ticari faaliyetlerinin bütün türlerine ve sahasına yatırım yapma hakkı vardır.
2. K.C. hukuki düzenlemeleri, milli güvenliğin sağlanması için, bazı faaliyet türleri için yatırım faaliyet türlerini sınırlandırma ve bazı bölgelerde yasaklama getirebilir.

BÖLÜM 2. YATIRIMIN HUKUKİ SİSTEMİ

Madde 4. K.C. Sınırlarında Yatırımcı Faaliyetinin Hukuki Yönden Korunmasının Garantisi

1. Yatırımcıların hakları ve menfaatleri tam ve kesin olarak korunur. Bunlar; Anayasa, Yatırım kanunu, K.C. başka kanunları ve K.C. tarafından onaylanan uluslararası sözleşmelerce korunur.
2. Yatırımcıların; K.C. kanunlarına aykırı olarak, devlet kurumları tarafından alınan kararname sonucunda ve bu kurumların yetkililerinin kanun dışı hareketleri (hareketsizliği) sonucunda oluşacak zararların tazminatını, K.C. medeni kanunlarına göre ödettirme hakkı vardır.
3. K.C., yatırımcılar ile K.C. devlet kurumları arasında yapılan sözleşme şartlarının istikrarlılığını, taraflar arasındaki anlaşma ve sözleşmelerle getirilen değişiklikler haricinde garanti eder.

Bu garantiler;

- K.C. kanunlarının değişikliklerinde ve yürürlüğe geçirilmesinde, K.C. tarafından onaylanan uluslararası sözleşmelerde, ithal, işletme ve dolaylı vergi alınan malların satış işlemlerinin tertibi ve şartların değişmesine yol açan değişikliklerde,
- K.C. kanunlarında milli güvenlik, çevre, insan sağlığı ve insanlık değerlerinin korunmasını sağlama amacı ile getirilen değişikliklerde ve eklerinde kullanılmaz.

Madde 5. Gelir Kullanma Garantisi

Yatırımcılar;

1. K.C. kanunlarına göre, vergi ve bütçeye ödenecek ve daha baska gerekli ödemeleri yaptıktan sonra, kendi faaliyeti neticesinde elde edilen geliri kendi isteğine göre kullanma,
2. K.C. sınırları içerisindeki bankalarda milli para birimi yada K.C. döviz kanunları esasına göre yabancı döviz bazında banka hesabı açma hakkına sahiptir.

Madde 6. Yatırımcılarla İlgili Devlet Kurumları Faaliyetinin Açıklığı

1. Yatırımcıların menfaati ile ilgili K.C. devlet organları, resmi bildirileri ve hukuki norm mevzuatları; K.C. kanunları ile belirlenen şekle göre yayımlanır.
2. Yatırımcıya gizli ticari bilgiler ve gizlilik hakkında kanunen korunan bilgiler dışında, tüzel kişilerin kaydolması, onların tüzükleri, gayrimenkul işlemleri ile ilgili kayıtlar, verilen lisanslar hakkında bilgilere serbest ulaşma imkanı sağlanır.

Madde 7. Devlet Kurumları Tarafından Yatırımcı Faaliyetinin Kontrolü Ve Denetlenmesi

1. Yatırımcı faaliyetini kontrol etme ve denetleme K.C. kanunlarına göre, bu yetkilerin verildiği kurumlar tarafından yapılır.
2. Yatırımcıların faaliyetinin kontrol edilmesi ve denetlenmesinin şekli ve süresi K.C. kanunları ile belirlenir.

Madde 8. Devletleştirme Ve İstimlâk durumunda Yatırımcı Haklarının Korunması

1. Kamu ihtiyaçları için, K.C. kanunlarında belirtilen istisnai durumlarda yatırımcının malvarlığı devletleştirilebilir.

2. Devletleştirme durumunda yatırımcıya K.C. devletleştirme kanununa göre oluşan bütün zararı ödenir.
3. Yatırımcı mallarının istimlâk edilmesi, malın piyasa değerinin ödenmesi şeklinde yapılır. Malın piyasa değeri K.C. kanunlarına göre belirlenir.
4. Mülkiyet sahibine istimlâk edilen mal için ödenen ücretle ilgili olarak, mülk sahibi mahkeme kararına karşı dava açabilir.
5. İstimlâk neticesinde taahhütlerin durdurulması durumunda, yatırımcı, malların fiyatının düşmesinden dolayı ortaya çıkan zararı dikkate alarak tazminatı için ödenen creti geri vermek şartıyla kalan mallarının geri verilmesini talep edebilir.

Madde 9. Davaların zlmesi

1. Yatırımla ilgili davalar, görüşmelerle, özellikle uzmanların katılımı ile veya tarafların önceden belirlediği işlemlerle çözülebilir.
2. Yatırımla ilgili davaların 9. maddenin 1. fıkrasına göre çözülmesi mümkün olmadığı durumlarda, K.C. kanunlarıyla ve K.C.'nin onayladığı uluslararası sözleşmelere göre, K.C. mahkemelerinde ve tarafların anlaşması ile belirlenen, uluslararası Arbitraj mahkemelerinde çözülür.
3. Yatırımla ilgili olmayan davalar, K.C. kanunlarına göre çözülür.

Madde 10. Yatırımcı Haklarının Başka şhısa Geçmesi

Eğer yabancı ülke veya yetki verilen devlet kurumu, K.C.'de gerçekleştirdiği yatırımla ilgili verilen garantiye (Sigorta Anlaşması) göre, yatırımcı lehine ödeme yaparsa ve söz edilen yatırımlara yatırımcı hakları bu yabancı ülkeye veya onun yetki verdiği devlet kurumuna geçerse, (talepler geçerse) K.C.'de hakların bu şekilde değişmesi (taleplerin geçmesi), yatırımcının, K.C.'de yatırımı gerçekleştirdiği veya belli bir antlaşma taahhütlerini yerine getirdiği durumlarda, kanunen kabul edilir.

BÖLÜM 3. DEVLETİN YATIRIM DESTEĞİ

Madde 11. Devlet Yatırım Desteğinin Amacı

1. Devlet yatırımını desteklemenin amacı; ekonominin gelişmesi için olumlu yatırım ortamını yaratmak ve çağdaş teknoloji kullanarak yeni işletmeler kurmak ve canlandırmak, yeni iş yerlerini oluşturmak ve mevcut iş yerlerini devam ettirmek ve çevre koruma için yatırımı teşvik etmektir.
2. Devletin yatırım desteği; yatırım ayrıcalığını sağlamakla gerçekleşir.

Madde 12. Yetkili Kurum

1. Devletin yatırım desteği, Kazakistan Hükümet'inin belirlediği aracı kurum aracılığı ile gerçekleştirilir.
2. Yetkili kurum; kendi yetkisi içerisinde ve verilen görevleri gerçekleştirmek amacı ile, K.C. Hükümetince belirlenen usullerle, ilgili devlet kurumları uzmanlarını K.C. özel ve tüzel kişileri arasından seçme hakkı vardır.
3. Yetkili kurumun faaliyetleri; K.C. Hükümet'ince onaylanan karar ile düzenlenir.

Madde 13. Yatırımla İlgili Ayrıcalık Türleri

Bu kanuna göre, yetkili kurumla sözleşme yapıldıktan sonra aşağıdaki ayrıcalıklar tanınır:

1. Yatırım vergisi ayrıcalığı.
2. Gümrük vergisinden muaf tutulmak.
3. Devletin ayni yardımı.

Madde 14. Yatırım Ayrıcalığının Sağlanma Usulü

1. Yatırım ayrıcalığı, hizmetin üstün niteliklerine göre verilir. Faaliyet türlerine göre sınırlandırılmış ayırım listesini K.C. Hükümeti belirler.

2. K.C. her faaliyet türüne göre, yatırımın büyüklük ölçüsünü ve yatırım vergi ayrıcalığını kullanma süresini belirler. Bu tür ayrıcalıkları yetkili kurum sağlar.
3. Yatırım; belirlenen en büyük ölçüyü aştığı durumlarda, kullanılan yatırım vergi ayrıcalığını kullanma süresi K.C. Hükümet'inin ilgili kararı ile belirlenir.
4. Yatırım ayrıcalıkları, yatırımını gerçekleştirmesini sorumluluğunu kendisini yükli olan K.C. tüzel kişi ile sözleşme yapılarak verilir.

Madde 15. Yatırım Ayrıcalığının Sağlanma Şartları

Yatırım ayrıcalığı;

1. Öngörülen yatırım faaliyeti; üstün nitelikli faaliyetler listesine girdiği durumlarda,
2. Çağdaş teknoloji kullanılarak, K.C. tüzel kişinin kaydedilen aktiflerine yeni iş kurma, çalışmakta olan işletmeleri büyütme ve canlandırma için yapılan yatırımlarda,
3. Bu kanunun 19. Maddesinde sıralanan, yatırım projesini geliştirmek için yatırımcının finansman, teknik ve organizasyon imkânlarının mevcudiyetini onaylayan evrakın teslim edildiği, durumlarda sağlanır.

Madde 16. Yatırım Vergi Muafiyeti

1. Yatırımın vergi muafiyeti kaydedilen aktife yapılan yatırım miktarına bağlı olarak belirlenen süreye göre sağlanır. Fakat bu süre beş yıldan fazla olmamalıdır.
2. Yatırım vergi muafiyetinin kullanılmasının başlangıç süresi, K.C. vergi kanununa göre tespit edilip, sözleşmede belirtilir.
3. Tüzel kişilerce gerçekleştirilen, özel vergi kullanılan faaliyetlere ve toprak kullanma ile ilgili sözleşmelerle yapılan faaliyetlere yatırım vergi muafiyeti uygulanmaz.

4. K.C.'nin tüzel kişilerine devletin ayni yardım türünde verilen ve işletmeye kaydedilen aktiflerle ilgili yatırımına vergi muafiyeti sağlanmaz.

Madde 17. Gümrük Vergisinden Muaf Tutulmak

1. Gümrük vergisinden, yatırım projesini gerçekleştirmek için getirilen teçhizatlar ve parçalarının ithali sırasında, K.C.'de benzer teçhizatların yapımının ve işletmesinin mevcut olmadığı durumlarda muaf tutulabilir.
2. Gümrük vergisinden bir yıl süre ile muafiyet verilir. Fakat sözleşme yapıldıktan sonra bu süre beş yıldan fazla olmamalıdır.
3. Gümrük vergisinden muaf tutma hakkında, kararı ve süresini yetkili kurum belirler.
4. Bu maddenin ikinci paragrafına göre, alınan karar hakkında bildiriye yetkili kurum gümrük işi ile ilgili yetkili kuruma gönderir.

Madde 18. Devletin Ayni Tahsisi

1. Devlet ayni tahsislerini, bu kanunda belirlenen usullerle, K.C. Hükümeti veya yetkili kurumu, devlet mülkünü veya toprak kaynaklarını yöneten ilgili devlet kurumları ile birlikte, K.C.'nin kanunlarına göre, mülkiyetini yada toprak kullanma hakkını verir. Devletin ayni tahsislerinin verilmesi istek yapıldıktan sonraki on beş gün içinde gerçekleşir. Mülkiyet yada toprak kullanma hakkının verilme sebebi yetkili kurum tarafından belirlenir. Yetkili kurumun kararı bu Kanunun 21-1. Maddesinin 2. fıkrasının 3. bölümünde belirttiği denetime dayanır.
2. K.C. Devlet ayni tahsislerinin fiyatı; K.C. kanunlarında belirlenen usullerle piyasa değerine göre belirlenir.
3. Devlet ayni tahsislerinin en büyük miktarı, K.C. tüzel kişinin kayıtlı sermayesine yatırılan yatırım miktarının %30'unu aşmayacaktır. İstenilen devlet ayni tahsisinin fiyatı, sözü edilen miktardan fazla olursa, K.C. tüzel kişinin istenilen mülkü onun fiyatı ve devlet ayni tahsisinin en büyük miktarı arasındaki fark için ödeme yapma yoluyla alma hakkı vardır.

Madde 19. Yatırım Ayrıcalığı Talebinin Şartları

Yetkili kurum yatırım ayrıcalığının sağlanması isteğini;

1. Tüzel kişinin devlet kaydı ile ilgili noter tasdikli kimliğinin kopyası.
2. Tüzel kişinin istatistik kartının noter tasdikli kopyası.
3. Tüzel kişi tüzüğünün noter tasdikli kopyası.
4. Yatırım projesinin yetkili kurumca belirlenen şartlara uygun yapılmış iş planı.
5. Projeyi gerçekleştirme zamanında kullanacağı inşaat, yapım işlerinin fiyatını ve kaydedilen aktifleri satın almakla ilgili giderleri gösteren evrak.
6. Projeyi finanse etme kaynakları ve garantisini belgeleyen evrak.
7. Yatırımcı tarafından istenen devlet ayni tahsisinin miktarı (fiyatı) ve verilmesi öngörülen evraktır.
8. Yatırımcının isteği verildiği hesap dönemine ait bilânço kayıtlar.
9. Kayıt olduğu vergi idaresine ait ve vergi, emeklilik ve sosyal ödemelerin borcu olmadığı gösteren makbuzları teslim edildiğinde, kabul eder ve kaydeder.

Madde 20. Yatırım Ayrıcalığı Sağlanması İsteğini Değerlendirme Süresi

Yatırım ayrıcalığının sağlanması isteği yetkili kuruma teslim edilir. Bu kanunun 15. maddesine göre, istek kaydedilen günden itibaren 30 iş günü içerisinde yatırım ayrıcalığının sağlanması kararı alınıp, istek gönderene yazılı olarak bildirilir. Konu olan isteğin kayıt, kabul ve incelenme süreci yetkili kurum tarafından belirlenir.

Madde 21. Sözleşmenin Yapılması

1. Yetkili kurum yatırım ayrıcalığının sağlanması hakkında karar aldığı tarihten itibaren 15 iş günü içerisinde örnek sözleşme şartlarını dikkate alarak, antlaşmayı imzaya hazırlar.
2. Antlaşma imzalandıktan sonra, 5 iş günü içerisinde yetkili kurum kaydeder ve kaydolunan tarihten itibaren yürürlüğe geçer.

3. Antlaşmanın geçerlilik süresi yatırım ayrıcalığından belirlenir. Çalışma programından belirlenmiş yatırım projesinin bitme süresi antlaşmanın bitme süresinden en fazla üç ay olabilir.

Madde 21-1. Antlaşma koşulları gerçekleşmesinin denetlemesi.

1. Antlaşma koşulları gerçekleşmesinin denetlemesi yetkili kurum tarafından aşağıdaki verilmiş yöntemlerle yapılır

3) Bu maddenin 2. fıkrasının gereğince yatırımcının verilmesi gereken faaliyet raporların incelemesi yetkili kurum tarafından yapılır.

4) Yatırım alanların ziyaret etmesi ve çalışma programının ve antlaşma koşulların incelenmesi.

2. Antlaşma imzalandıktan sonra yatırımcının yetkili kuruma verilecek belgeler aşağıdaki gibidir:

1) Çalışma programının çerçevesinde istatistiksel yetkili kurumun belirttiği şeklinde:

- a) Yirmi beş Hazirana kadar yapılmış faaliyet raporu
- b) Çalışma programı çerçevesinde satın alınmış duran varlıklarını açıklayan ve Yirmi Beş Ocak ayına kadar hazırlanmış faaliyet raporu

2) Duran varlıkların faaliyete geçirilmesinden itibaren bir ay içerisinde, duran varlıkların faaliyetini gösteren belge.

3) Çalışma programının bitmesinden itibaren bir ay içinde hazırlanmış ve denetim raporuyla onaylanmış çalışma programının bitirilmesini gösteren rapor, yatırım faaliyetlerin gelir ve masraflarını gösteren rapor ve çalışma programı çerçevesinde satın alınmış duran varlıkların faaliyetini gösteren belge. Denetim raporu çalışma programın içinde yapılmış tüm faaliyetlerin kapsanması gerekiyor.

3. Antlaşmaya değişiklikler yılda bir defa yapılabilir.

4. Yatırım alanının denetleme kararı çalışma programı bittikten sonra yetkili kurum tarafından üç ay içinde yapılabilir. Ancak

1) Antlaşma koşulların ihlali yada,

- 2) Emniyet kurumların soruşturması üzerinde yetkili kurumun kararıyla yatırım alanın olağanüstü denetimi yapılabilir.
5. Denetim sonuçlarına dayanarak yetkili kurum temsilcisi ve yatırım alanın müdürü Güncel Çalışma Programının Gerçekleşme belgesini imzalıyorlar.
6. Çalışma programın düzenli yada hiç yapılmaması durumunda yatırımcıya yetkili kurum tarafından üç ay içinde bu sorunların çözülmesini isteğini içeren yazılı şekilde mektup gönderiliyor.
7. Devletin iktisadi çıkarların koruma amacıyla feshedilen antlaşma bilgileri
 - 1) Devlet tarafından atanmış ve vergi işlemleri yürüten yetkili kurumlara ve gerekse diğer devlet kurumlara
 - 2) Devletin aynı yardımı verildiği antlaşmalara göre vergi işlemleri yürüten kurumlara, devlet malzeme ve arazi kaynakları yürüten kurumlara ve yerli yaptırım ve yargı kurumlara gönderilmesi gerekir.
8. Antlaşmayı imzalayan yatırımcı tüzel kişi antlaşma geçerlilik süresinde
 - 1) Devletin aynı yardımının ve çalışma programına göre belirtilen malzemelerin amacını değiştiremez.
 - 2) Devletin aynı yardımını ve çalışma programına göre belirtilen malzemeleri reddedemez.

Madde 22. Antlaşmanın Feshedilme Durumu

1. Yatırım ayrıcalığının antlaşma süresi sona erdiği gün feshedilir, veya bu maddede belirlenen şartlara göre bu süre sona ermeden feshedilebilir.
2. Antlaşmanın kullanılması;
 - Tarafların anlaşması ile
 - Tek taraflı olarak süresinden önce feshedilebilir
3. Yetkili kurumun;
 - Yatırımcı teslim ettiği bilgilerle yanılttığı veya bilgileri gizlediği anlaşıldığında ve bunlar yatırım ayrıcalığının sağlanması kararına tesir ettiği durumlarda,
 - Yatırımcı antlaşmaya göre kendi taahhütlerini yerine getirmedeğinde,

- Kanunun 21-1. Maddesinin 1.fıkrasına göre anlaşma yapan yatırımcının teslim ettiği bilgilerle yanılttığı veya bilgileri gizlediği anlaşıldığında bunlar hakkında yatırımcıya yazılı şekilde bildirilen günden itibaren 3 ay geçtikten sonra antlaşmayı tek taraflı olarak feshetme hakkı vardır. Bu durumlarda yatırımcı antlaşmaya göre sağlanan yatırım ayrıcalığı sonucunda ödenmeyen vergi ve gümrük masraflarını öder ve K.C. kanunlarında belirtilen para cezası uygulanır.
- 4. Tek taraflı olarak yatırımcı tarafından antlaşmanın feshedildiği durumlarda, yatırımcı K.C. kanunlarında belirlenen usullü nakit cezayı ve antlaşma ile yatırım ayrıcalığı neticesinde ödenmeyen vergi ve gümrük masraflarını öder.
- 5. Antlaşmanın süresinden önce tarafların anlaşması ile akdin feshedildiği durumda, yatırımcı antlaşmaya göre sağlanan yatırım ayrıcalığı neticesinde ödenmeyen vergi ve gümrük masraflarını öder.
- 6. Antlaşmanın süresinden önce feshedildiği durumlarda, yatırımcı kendine devlet ayni tahsisi edilen mülkü mülk şeklinde geri verir veya antlaşma şartlarına göre teslim edildiği tarihteki fiyatını geri öder.
- 7. Yetkili kurumun fesih kararının verildiği günden itibaren yatırımı gerçekleşen tüzel kişi tarafından devlet ayni tahsisin 30 gün içinde teslim edilmesi zorunludur.

BÖLÜM 4. SON HÜKÜMLER

Madde 23. Antlaşmaların İstikrarlılığı

Bu kanun yürürlüğe girene kadar yatırımlarla ilgili yetkili devlet kurumları ile yapılan sözleşmelerde sağlanan kolaylık hakkındaki hükümler, antlaşmalarda belirlenen süreler tamamlanıncaya kadar uygulanmaya devam eder.

Madde 24. K.C. Bazı Kanunlarının Yürürlükten Kaldırılması Hakkında

K.C.'nin aşağıda belirtilen kanunları yürürlükten kaldırılsın:

1. "Yabancı Yatırımcılar Hakkında" 27.12.1994 K.C. kanunu (K.C. Jogarı Kenesi Jarşısı, 1994, N23-24, 280-evrak; 1995, N20, 120-evrak; K.C.

Jogarı Kenesi jarşıısı, 1996, N14, 274-evrak; 1997, N11, 143-evrak, N13-14, 205-evrak; N17-18, 218-evrak; 1998, N5-6, 50-evrak; 1999, N21, 786-evrak, 2000, N10, 244-evrak);

2. K.C. Jogargı Kenesinin “ Yabancı Yatırımcılar Hakkında” K.C. kanunlarını yürürlüğe geçirme hakkında 27.12.1994 tarihli kararı (K.C. Jogargı Kenesinin Jarşıısı, 1994, N1-2, 15-evrak)
3. “Doğrudan Yatırımlara Devlet Desteği Hakkında” 28.01.1997 tarihli K.C. kanunu (K.C. Parlamentinin Jarşıısı, 1997, 4, 50-evrak; 1999, N221, 786-evrak)

Kazakistan Cumhuriyeti
Devlet Başkanı

**EK-2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ
ARASINDA YATIRIMLARIN KARŞILIKLI TEŞVİKİ VE
KORUNMASI ANLAŞMASI²⁵⁷**

Türkiye Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti bundan sonra “Taraflar” olarak anılacaklardır.

Özellikle bir Taraf yatırımcılarının, diğer Tarafın ülkesinde yapacakları yatırımlarla ilgili olmak üzere aralarındaki ekonomik işbirliğini artırma arzusu ile, anılan yatırımların tabi olacağı uygulamalara ilişkin bir anlaşma akdinin, sermaye ve teknoloji akımı ile tarafların ekonomik gelişmesini teşvik edeceğini kabul ederek, istikrarlı bir yatırım ortamı meydana getirmek ve ekonomik kaynakların en etkin biçimde kullanılmalarını sağlamak üzere, yatırımların adil ve hakkaniyete uygun muameleye tabi tutulmasının gerektiğini hususunda mutabık kalarak, yatırımların teşvik edilmesi ve karşılıklı korunması için bir anlaşma yapılması kararıyla, aşağıdaki şekilde anlaşmaya varmışlardır:

MADDE I

Tanımlar

İşbu Anlaşmada:

1. “Yatırımcı” terimi:

a) Taraflardan herhangi birinin yürürlükteki yasalarına göre vatandaşı sayılan gerçek kişileri,

b) Taraflardan herhangi birinin yürürlükteki yasalarına uygun olarak kurulmuş ve genel idare merkezi o Tarafın ülkesinde bulunan şirketler, firmalar ya da iş ortaklıkları gibi tüzelkişileri ifade eder.

2. “Yatırım” terimi, ev sahibi Tarafın ülkesindeki yasalara ve diğer mevzuata uygun olarak, bunlarla kısıtlı olmamak koşuluyla, aşağıda belirtilen kıymetleri ifade eder:

i) Hisse senetleri, tahviller ya da şirketlere katılımın diğer şekilleri;

257 RESMÎ GAZETE, 11 Şubat 1995, Sayı: 22199.

ii) Yeniden yatırımda kullanılan gelirler, para alacakları veya bir yatırım ile ilgili, mali değeri olan ve yasalara uygun olarak edinilen diğer haklar;

iii) Taşınır ve taşınmaz mallar, aynı zamanda ipotek, haciz, rehin gibi aynı haklar ve benzeri değer haklar;

iv) Telif hakları; patentler, lisanslar, sınai tasarımlar, teknik prosesler gibi sınai ve fikri mülkiyet hakları; aynı zamanda ticari markalar, peştemaliye, know-how ve benzeri diğer haklar;

v) Tarafların ülkelerinde doğal kaynakların aranması, istihracı, işlenmesi ve kullanılması gibi konularda, yasalar ve yasalara uygun olarak akdedilmiş bir sözleşme uyarınca sağlanan iş imtiyazları.

3. “Gelirler” terimi, bir yatırımdan elde edilen, bunlarla kısıtlı olmamak kaydıyla, kar, faiz ve temettüleri ifade eder.

4. “Ülke” terimi, Taraflar arasında kabul edildiği şekliyle kara sınırları, karasuları ve kıta sahanlığını kapsamak üzere, yatırıma ev sahipliği yapan Tarafın uluslar arası hukuk çerçevesinde egemenlik veya yargı hakkının bulunduğu sınırlar içinde kalan ülke anlamına gelecektir.

MADDE II

Yatırımların Korunması ve Teşviki

1. Her bir Taraf, kendi ülkesindeki yatırımlara ve bunlarla ilgili faaliyetlere, herhangi bir üçüncü ülkenin yatırımcılarının yatırımlarına, benzer durumda uygulanandan daha az elverişli olmayan koşullarda, ilgili yasaları ve diğer mevzuatına uygun olarak izin verecektir.

2. Her bir Taraf, gerçekleşmiş olan yatırımlara; kendi yatırımcılarının da herhangi bir üçüncü ülkenin yatırımcılarının yatırımlarına, benzer durumda, uygulanandan hangisi daha elverişli ise daha az elverişli olmayan bir muamele uygulanmasını sağlayacaktır.

3. Tarafların ülkesine yabancıların girmesi, kalması ve istihdam edilmesi ile ilgili yasalarına ve diğer mevzuatına uygun olarak:

a) Taraflardan her biri, kendi ülkesindeki bir yatırımın faaliyete geçmesi ile ilgili olarak önemli düzeyde sermaye veya diğer şekillerde kaynak

aktarmayı taahhüt eden veya taahhüt etme araştırmasında olan diğer Taraf vatandaşları veya onların istihdam ettikleri kişilerin; kuruluş, geliştirme idare ve danışmanlık maksadıyla, ülkesine girme ve ikamet etmelerine izin verecektir;

b) Her bir Taraf, kendi ülkesinde yürürlükteki yasaları ve diğer mevzuatı çerçevesinde, diğer Taraf yatırımcılarının yatırımı için kurulmuş şirketlere, kendi seçtikleri idari ve teknik personeli, milliyetleri ne olursa olsun istihdam etme izni verecektir.

4. Bu maddenin hükümleri, Taraflardan herhangi birinin yapmış olduğu aşağıda belirtilen türdeki anlaşmalar için uygulanmayacaktır:

a) Halihazırda yapılmış ya da gelecekte yapılacak gümrük birliği, bölgesel ekonomik örgütlenme ya da benzeri nitelikte uluslararası anlaşmalar;

b) kısmen ya da tümüyle vergilendirme ile ilgili anlaşmalar.

MADDE III

Kamulaştırma ve Tazminat

1. Kamu yararı amacıyla, ayrımcı olmayan, zamanında, yeterli ve etkin tazminat ödeyerek ve kanuni yollarla ve işbu Anlaşmanın II'nci Maddesinde belirtilen genel ilkelere uygun olarak yapılan işlemler dışında Taraflardan hiç biri, kendi ülkesi sınırları içerisindeki diğer Taraf yatırımcılarının yatırımlarını, devletleştirme, kamulaştırma ve benzeri etkileri yaratan uygulamalara tabi tutmayacaktır.

2. Söz konusu tazminat, kamulaştırılacak yatırımın kamulaştırma işleminin uygulanmasından ya da bildirilmesinden hemen önceki gerçek değerine eşit olacaktır. Tazminat, gecikme olmaksızın ödenecek ve Madde IV, paragraf 2'de belirtilen şekilde serbestçe transfer edilebilir olacaktır.

3. Taraflardan birinin yatırımcılarının yatırımlarının savaş, ayaklanma, iç karışıklıklar ya da benzeri olaylar nedeniyle diğer Tarafın ülkesinde zarar veya ziyana uğraması halinde diğer Taraf, onları söz konusu zararların karşılanması bakımından kendi yatırımcılarına ya da üçüncü bir ülke

yatırımcılarına yaptığı muameleden daha az elverişli olmamak kaydıyla, hangisi daha elverişli ise o muameleye tabi tutacaktır.

MADDE IV

Ülkeye İade ve transferler

1. Her bir taraf, bir yatırımla ilgili tüm transferlerin kendi ülkesi içinde ve dışına makul olmayan bir gecikme olmaksızın yapılmasına iyi niyetle izin verecektir. Bu transferlere aşağıdakiler dahildir:

- a) Gelirler;
- b) Bir yatırımın tamamının veya bir kısmının satılması veya tavsiye edilmesinden elde edilen meblağlar;
- c) Madde III çerçevesinde ödenecek tazminatlar;
- d) Yatırımlarla ilgili olarak alınmış kredilerin anapara ve faiz ödemeleri;
- e) Bir Tarafın, diğer Tarafın ülkesindeki bir yatırımıyla ilgili olarak istihdam ettiği çalışma izinleri alınmış yabancı uyruklu personelin hak ettiği maaş, ücret ve diğer gelirleri;
- f) Yatırım ihtilaflarından kaynaklanan ödemeler.

2. Transferler, yatırımcı ile ev sahibi Taraf arasındaki aksi kararlaştırılmadığı takdirde, yatırımın yapıldığı konvertibl para birimi üzerinden ya da herhangi bir konvertibl para birimi ile transfer tarihinde geçerli olan kambiyo kuru üzerinden yapılacaktır.

MADDE V

Halefiyet

1. Taraflardan birinin bir yaratımcısının yaptığı yatırım, yasalara uygun olarak oluşturulmuştur bir sistem altında ticari olmayan risklere karşı sigorta ettirilmiş ise, sigortalayanın ilgili sigorta anlaşması şartlarından kaynaklanan halefiyet hakkı diğer Tarafça kabul edilecektir.

2. Sigortalayan, yatırımcının sahip olduğu hakların üzerinden bir hakka sahip olmayacaktır.

3. Taraflardan biri ile sigortalayan arasında çıkabilecek ihtilaflar, işbu Anlaşmanın VII'nci Maddesinde belirtilen koşullara uygun olarak çözümlenecektir.

MADDE VI

Derogasyon

İşbu Anlaşma, yatırımlara veya yatırımlarla ilgili faaliyetlere, benzer durumlarda, bu Anlaşmadan daha elverişli koşullar sağlayan:

- a) Tarafların yasaları ve mevzuatı, idari uygulama, prosedür veya idari ya da yargısal kararların;
 - b) Uluslar arası hukuktan doğan yükümlülüklerin;
 - c) Taraflardan birinin bir yatırım anlaşması veya bir yatırım müsaadesi kapsamında üstlendiği yükümlülüklerin;
- uygulanmasına mani olmayacaktır.

MADDE VII

Taraflardan Biri ile Diğer Tarafın Yatırımcısı Arasında Çıkan İhtilafların Çözümlemesi

1. Taraflardan biri ile diğer Tarafın bir yatırımcısı arasında o yatırımcının yatırımı ile ilgili olarak çıkan ihtilaflar, yatırımcı tarafından ev sahibi Tarafa ayrıntılı bir şekilde yazılı olarak bildirilecektir. Yatırımcı ile ilgili Taraf, Taraf, söz konusu ihtilafları mümkün olduğunca karşılıklı iyi niyetli görüşmeler yaparak çözüme kavuşturacaktır.

2. Bu ihtilafların, yukarıda 1'inci paragrafta belirtilen yazılı bildirim tarihinden itibaren altı ay içinde çözüme kavuşturulamaması halinde, yatırımcının ihtilaf konusunu ev sahibi Tarafın usul ve yasalarına göre adli mahkemesine götürmüş olması ve bir yıl içinde karar verilmemiş olması kaydıyla, söz konusu ihtilaf, yatırımcının kararına göre aşağıda belirtilen Uluslararası Yargı Makamlarına sunulabilir:

a) “Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım İhtilaflarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşme” uyarınca kurulmuş Uluslararası Yatırım İhtilafları Çözüm Merkezi (ICSID) (her iki Taraf da bu Sözleşmeyi imzalanmış ise);

b) Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu (UNCITRAL)’nın Tahkim Kuralları uyarınca, bu amaçla kurulacak bir hakem mahkemesi (bir iki Taraf da Birleşmiş Milletlere üye ise);

c) Paris Uluslar arası Ticaret Odası’nın Hakem Mahkemesi.

3. Tahkim Kararları, uyuşmazlığın bütün tarafları bağlayıcı ve kesin olacaktır. Tarafları, söz konusu kararı kendi ulusal yasalarına göre yerine getirecektir.

MADDE VIII

Taraflar Arasındaki İhtilafların Çözümlemesi

1. Taraflar, işbu Anlaşmanın yorumlanması ve uygulanması ile ilgili olarak aralarında çıkabilecek ihtilafları iyi niyetle hareket ederek ve işbirliği içerisinde süratle ve adil şekilde çözüme kavuşturacaklardır. Bu açıdan, Taraflar söz konusu çözüme varmak için doğrudan ve anlamlı görüşmeler yapmayı kabul ederler. Eğer Taraflar aralarında bir ihtilaf çıkmasından itibaren altı ay içerisinde yukarıda belirtilen şekilde bir çözüme yaramazlarsa, bu ihtilaf, Taraflardan birinin isteği üzerine üç üyeden oluşan bir tahkim kuruluna sunulabilir.

2. Böyle bir isteğin almasından itibaren iki ay içinde, her bir Taraf birer hakem tayin edeceklerdir. Bu iki hakem, üçüncü bir ülke vatandaşı olan üçüncü bir hakemi Başkan olarak seçeceklerdir. Taraflardan birinin belirtilen sürede bir hakem tayin edememesi halinde, karşı Taraf Uluslararası Adalet Divanı Başkanından bir hakem tayin etmesini isteyebilir.

3. Eğer iki hakem, atanmalarından itibaren iki ay içinde bir Başkan seçemezlerse, bu Başkan, Taraflardan birinin isteği üzerine Uluslararası Adalet Divanı Başkanı Tarafından tayin edilecektir.

4. Eğer bu iş maddenin yukarıdaki 2’nci ve 3’nci paragraflarında belirtilen hallerde, Uluslararası Adalet Divanı Başkanının söz konusu görevi

yerine getirmesinde engel bulunuyorsa, ya da Taraflardan birinin milliyetinde ise, bu atama, Başkan Yardımcısı tarafından yapılacaktır. Eğer Başkan Yardımcısının da söz konusu görevi yerine getirmesinde engel bulunuyorsa, ya da taraflardan birinin milliyetinde ise, bu atama, Uluslararası Adalet Divanının en kıdemli ve Taraflardan biri milliyetinde olmayan bir üyesi tarafından yapılacaktır.

5. Tahkim Kurulu, Başkanın seçilmesinden itibaren üç ay içinde, işbu Anlaşmanın öteki koşullarına uygun olacak şekilde tahkim kurallarını saptayacaktır. Böyle bir saptama yapılamaz ise, tahkim kurulu, Uluslararası Adalet Divanı Başkanından kuralları saptamasını isteyecek ve genelde kabul edilmiş uluslar arası tahkim usulü kuralları göz önünde bulundurulacaktır.

6. Aksi kabul edilmediği takdirde, tüm işlemler ve duruşmalar, üçüncü hakemin seçildiği tarihten itibaren sekiz ay içinde tamamlanacaktır ve tahkim kurulu, son işlem tarihinden ya da son duruşma tarihinden itibaren, hangisi sonra ise, iki ay içinde kararını verecektir. Tahkim Kurulu çoğunluk oyu ile karar verecek ve bu kadar Taraflar bağlayıcı olacaktır.

7. Başkan ve diğer hakemlerin masrafları ve yargılama ile ilgili diğer masraflar, Taraflarca eşit oranda ödenecektir. Ancak, Tahkim Kurulu, re'sen Taraflardan birinin bu ücretleri daha yüksek oranda ödemesini kararlaştırabilir.

8. Eğer bir ihtilaf, Madde VII koşullarına uygun olarak bir uluslararası tahkim kuruluna götürülmüşse ve hala o kurulda işlem görüyorsa, işbu madde koşullara uyarınca başka bir uluslararası tahkim kuruluna götürülmeyecektir. Bu durum, Taraflar arasında doğrudan ve anlamlı görüşmeler yapılmasını önlemeyecektir.

MADDE IX

Yürürlüğe Girme

1. İşbu Anlaşma, onay belgelerinin teati edildiği tarihte yürürlüğe girecektir. On yıl süre ile geçerli olacak ve işbu maddenin 2'nci paragrafı uyarınca sona erdirilmediği takdirde yürürlükte kalmaya devam edecektir.

Yürürlüğe girdiği sırada mevcut yatırımlar ve yürürlük tarihinden sonra yapılacak ya da iktisap edilecek yatırımlar için geçerli olacaktır.

2. Taraflardan biri, söz konusu on yıllık sürenin sonunda, ya da sona erme tarihinden sonra her hangi bir zamanda geçerli olmak üzere, karşı Tarafa bir yıl önceden yazılı bir bildirim vererek işbu Anlaşmayı sona erdirebilir.

3. İşbu Anlaşma, Taraflar arasında yazılı bir Anlaşma yapılarak değiştirilebilir. Böyle bir değişiklik, bunun uygulanması için gereken tüm ulusal işlemler tamamlandıktan ve Taraflar bu tamamlamanın yapıldığını karşı Tarafa bildirdikten sonra yürürlüğe girecektir.

4. İşbu Anlaşmanın sona erdiği tarihten önce yapılan veya iktisap edilen ve işbu Anlaşmanın uygulanacağı yatırımlarla ilgili olarak, işbu Anlaşmanın tüm diğer maddelerinin koşulları, sona erme tarihinden itibaren on yıl süre ile geçerli olacaktır.

İşbu Anlaşma, Tarafların yetkili temsilcileri tarafından imzalanmıştır.

Alma Ata'da 1/5/1992 tarihinde, Türkçe, Kazakça, İngilizce ve Rusça ikişer asıl nüsha olarak düzenlenmiştir.

Türkiye
Kazakistan Cumhuriyeti
Hükümeti
Hükümeti Adına

Cumhuriyeti
Adına

**EK-3. YATIRIM İMTİYAZLARINI ÖNGÖREN YATIRIMLARIN
GERÇEKLEŞTİRİLMESİ İÇİN KONTRAT ÖRNEĞİ²⁵⁸**

Astana

(gün,ay,sene)

Yatırım imtiyazlarını öngören yatırımların gerçekleştirilmesi için
işbu kontrat

(tüzük veya emir
esas olarak faaliyet gösteren

(Yetkili kurum adı)
adına

(Yönetici veya bu yetkiye sahip kişinin adı, soyadı)
(devamında – Yetkili Kurum)
ve

(Tüzük veya vekaletname)
esas olarak faaliyet gösteren

(Yatırım projesinin realizasyonunu gerçekleştiren Kazakistan
Cumhuriyeti tüzel kişiliğinin adı)
adına

(Baş yönetici veya diğer yetkili kişinin adı, soyadı)

(Devamında - Yatırımcı), bundan sonra Taraflar diye adlandırılacak, arasında yapılmıştır.

Aşağıdaki durumları dikkate alarak Yetkili kurum ve Yatırımcı işbu Kontratı yapmışlardır:

Kazakistan Cumhuriyetinin yatırımlar hakkındaki yasaması, öncelikli faaliyet çeşitlerindeki yeni üretimlerin yaratılması, faaliyetteki üretimlerin genişletilmesi ve yenilenmesi amacıyla elverişli yatırım ikliminin yaratılmasına yöneliktir.

Yetkili kurum, kontratların yapılması ve yerine getirilmesinin kontrolüyle doğrudan bağlantılı haklarla donatılmıştır.

Yetkili kurum ve yatırımcı, Kontratın

(Yatırım projesinin adı)

yatırım projesinin realizasyonunda onların karşılıklı hakları ve yükümlülüklerini düzenleyeceği üzerinde anlaşmaya varmışlardır.

1. KONTRAT KONUSU

İşbu kontratın konusu yatırımcıya, yatırım projesi çerçevesinde K.C. yatırımlar hakkındaki yasaların öngördüğü yatırım imtiyazlarının sağlanmasıdır.

Yatırımcıya aşağıdaki yatırım imtiyazları sağlanıyor:

Aşağıdaki sürelerle yatırım vergi imtiyazlarının:

Kurumlar gelir vergisine göre _____

Servet vergisine göre _____

Emlak vergisine göre _____

(İş bu alt paragrafta vergi yatırım imtiyazlarının uygulanmasının başlangıç ve bitiş tarihleri belirtilir);

(Kontratın ikinci Ekine göre gümrük vergilendirilmesinden muhafiyet)

(Devlet aynı desteği)

2. TEMEL KAVRAMLAR

1. İşbu Kontratta kullanılan temel kavramlar:

Kontrat – Yetkili Kurum ve Yatırımcı arasındaki yatırım imtiyazlarını öngören yatırımların gerçekleştirilmesi için işbu Kontrat ve bununla birlikte işbu Kontratın tüm ekleri demektir.

Kazakistan Cumhuriyeti Hukuku – Kazakistan Cumhuriyetinin yürürlükteki yasaları ve bununla beraber Kazakistan Cumhuriyetinin onayladığı Uluslararası anlaşmalar.

Gelirler – yatırım faaliyetinden elde edilen veya ödendiği şekilden bağımsız olarak onunla bağlantılı gelirler, kar, temettü ve diğer primler dahil.

Sabit aktifler – vergi mükellefinin muhasebe bilânçosunda kayıt edilen ve toplam yıllık gelir elde etmek için kullanılan temel araçlar ve maddi olmayan aktifler.

Maddi olmayan aktifler – toplam yıllık gelir elde etmek için uzun vadeli dönemde (bir yıldan fazla) kullanılan maddi olmayan objeler.

Fors majör – kontratın yerine getirilmesi gidişatını zorlaştıran veya bunu olanaksız kılan aşılmaz güçlükteki durumlar. (askeri çatışma, doğal afet vs.)

Üçüncü kişi – Kontrata göre taraf olmayan herhangi bir kişi.

Çalışma programı – Kontrata göre yatırım projesinin realizasyonu için yapılan ve kontratın birinci ekinde belirtilen çalışmaların takvim grafiğini öngörür.

2. İşbu bölümde açıklaması bulunmayan kavramlar, Kazakistan Cumhuriyetinin 8 Ocak 2003 yılı 'Yatırımlar hakkındaki' Yasasında ve diğer, yatırım imtiyazları konularını düzenleyen hukuk kararnamelerinde içerilen anlama sahiptir.

3. KONTRATIN AMACI

1. İşbu Kontrat Yetkili Kurum ve Yatırımcı arasındaki anlaşma ilişkilerini uygulanmakta olan hukuka göre yatırım faaliyetinin

(öncelikli faaliyet çeşidinin adı)

gerçekleştirilmesinde yatırım imtiyazlarının sağlanması amacıyla hukuki çerçeveyi tespit eder.

4. YATIRIM FAALİYETİNİN NESNELERİ

1. İşbu Kontrata göre yatırım faaliyetinin nesnesi aşağıdakileri içerir

(Yatırım projesinin adı, bulunduğu yer)

SABİT AKTİFLERE YATIRIM

		Tutar (tenge)
Temel Araçlara Yatırım		
Maddi Olmayan Aktiflere Yatırım		
	Toplam	

5. TARAFLARIN HAKLARI

1. Yetkili Kurum aşağıdaki haklara sahip :

Ona verilen yetkiler çerçevesinde Kazakistan Cumhuriyetini yatırımcılarla doğrudan görüşmeler sırasında temsil etme;

Kontratların yapılması ve iptali düzen ve koşullarını tespit etme, kontratları imzalama ve kayıt etme

Yapılan kontratın yerine getirilmesinin üretim – teknik, ekonomik, ekolojik, mali, vergi ve diğer koşullarının analiz ve organizasyonunu yapma;

Yatırım projesinin realizasyonunun monitoringi ve denetimini yapma, Yatırımcıdan kontratın yerine getirilmesi ile ilgili düzenli rapor talep etme dâhil ve bununla beraber yatırım projesiyle ilgili diğer bilgileri talep etme;

Medya'da yatırım projelerinin realizasyonuna ilişkin hukuki kararnameleleri, kontrat projelerinin listesini, projelere yatırım tutarı ve yaratılan iş yerlerinin miktarını yayınlama;

Yetkili Kurum hakkındaki Tüzüğün ve Kazakistan Cumhuriyeti Yasalarının öngördükleri diğer haklar.

2. Yatırımcı aşağıdaki haklara sahiptir:

- Mutabık kalınmış yatırım projesinin realizasyonu için Kontrat koşulları ve Kazakistan Cumhuriyetinin yürürlükteki yasalarıyla çelişkili olmayan her türlü hareketleri yapma;
- Kazakistan Cumhuriyetinin yürürlükteki yasalar çerçevesinde yatırım faaliyetinin gerçekleştirilmesi için gerekli teçhizat ve diğer malzemeleri dahil, aktifleri ithal etme;
- Tespit edilen düzende Kontrata değişiklikler ve (veya) ilaveler dahil edilmesiyle ilgili Yetkili Kuruma teklifler getirme.

6. TARAFLARIN YÜKÜMLÜKLERİ

1. Yetkili Kurum kendi yetkileri çerçevesinde şunları taahhüt eder:

Kontrat koşullarına uygun olarak yatırım imtiyazları sağlama;

Yatırımcıya Kazakistan Cumhuriyetinde kalifiye işçiler, mallar ve hizmetler bulmasında yardım etme;

Yatırımcının iştirak ettiği yatırım anlaşmazlıklarını çözümünde yardım etme;

2. Yatırımcı şunları taahhüt eder;

- Çalışma programına göre yatırım faaliyeti gerçekleştirme ve üretime başlama;
- Kontratın 6 ci paragrafında belirtilen yatırımları Çalışma programına göre gerçekleştirme;
- Mutabık kalınmış yatırım projesinin realizasyonunda Kazakistan Cumhuriyetinin yürürlükteki yasaları ve işbu Kontratın maddelerine uyma;
- Yatırım faaliyet çeşidini değiştirmeme ve yatırım imtiyazlarının sağlandığı mutabık kalınmış yatırım projesinin koşullarını ihlal etmeme;

- Yerel kadrolarına devamlı eğitim sistemini uygulama, onların kualifikasyonunu yükseltme;
- _____ yeni iş yeri yaratma, bunlardan en az % 90'ını- Kazakistanlı kadrolara ayırma;
- Yetkili Kurumun talep ettiği, yatırım projesinin realizasyonunun gidişatı hakkındaki bilgiyi sağlama ve rapor ların verilmesi sürelerine uyma;
- Sabit aktiflere yatırım gerçekleştirirken, çağdaş teknoloji kullanma;

7. MÜLK VE BİLGİYE SAHİP OLMA HAKKI

Yatırımcı tarafından yatırım faaliyeti gerçekleştirmek için satın alınan her türlü aktifler ve bununla beraber bilgi, eğer Kontratta başka birşey öngörülmemiş ise Yatırımcının mülkiyetindedir.

8. VERGİLER VE ÖDEMELER

Yatırımcı vergiler ve bütçeye diğer zorunlu ödemeleri Kazakistan Cumhuriyetinin yürürlükteki vergi yasası ve işbu kontrat hükümlerine göre ödemeyi taahhüt eder.

9. FORS – MAJOR

Eğer kontrat hükümlerinin yerine getirilmesindeki gecikmeye aşılamaz güçler sebep olmuş ise, (fors-majör) taraflardan hiçbiri kontrata göre yükümlülüklerinin yerine getirilememesinden dolayı sorumlu değildirler.

Fors – majör, askeri çatışmalar, doğal afetler (yangınlar, büyük kazalar, iletişim arızaları vs) ve söz konusu koşullardaki diğer olağanüstü ve önlenemez durumları içerir.

Kontrata göre çalışmaların fors – majör durumu nedeniyle tam veya kısmen durması halinde, Çalışma programında değişiklikler yapılması yoluyla bu çalışmaların yapılması süresi fors – majörün geçerliliği süresi kadar uzatılır ve fors – majörün ortadan kalkması anından itibaren yeniden başlatılır.

Fors – majör durumunun meydana gelmesi halinde, bundan zarar gören Taraf bunların meydana geldiği andan itibaren 15 iş günü içerisinde diğer Tarafı olayın başladığı tarihi belirterek ve fors – majör durumunu açıklayarak yazılı bildiri verme yoluyla bilgilendirecektir.

Fors – majör durumunun meydana gelmesi halinde Taraflar hemen oluşan durumun çözümü arayışı için görüşmeler yapacak ve bu tür durumun sonuçlarını en aza indirmek için tüm araçları kullanacak.

10. GİZLİLİK

1. Taraflar, Kazakistan Cumhuriyetinin yasaları gereğince (işbu Kontratın 19'ncü paragrafına göre), işbu Kontratın realizasyonu ile ilgili çalışmalara ilişkin tüm belge, bilgi ve raporlarda, Kontratın tüm geçerlilik süresi boyunca gizlilik şartına uyacaktır.

2. Taraflardan hiçbiri, diğer tarafın yazılı onayı olmadan Kontratın içeriğine ilişkin bilgiyi veya gizli ve yatırım projesinin gerçekleştirilmesiyle ilgili sayılan bilgiyi, aşağıdaki durumlar dışında açıklayamazlar:

- Bilgi mahkeme sırasında kullanılırken;
- Bilgi, taraflardan birisine hizmet veren üçüncü bir kişiye, bu kişinin böyle bir bilginin gizliliği koşullarına uyacağı ve sadece taraflarca tespit edilen amaçlarla ve taraflarca belirtilen sürede kullanacağı taahhüdü vermesi koşuluyla verilebilir.
- Bilgi, Kontrata göre tarafın mali araçları elde ettiği banka veya mali organizasyona verildiği zaman, böyle bir banka veya mali organizasyon bu bilginin gizlilik koşulunu saklama taahhüdü verir;
- Bilgi, Kazakistan Cumhuriyetinin vergi kurumu veya her türlü bilgiye, Yatırımcının her türlü banka hesabına ilişkin bankacılık sırrı dâhil, Kazakistan Cumhuriyeti sınırları dışındaki bankalarda açılan hesaplar dâhil, ulaşma imkânı olan diğer yetkili devlet kurumlarına verildiği zaman.
- Yetkili kurum, bunlara göre Kontratın yapıldığı, yatırım projesinin realizasyonuna ilişkin hukuk kararnamelerini medyada yayınlarken. Burada

Yetkili kurum sadece yatırım tutarı ve yaratılan iş yeri sayısı hakkındaki bilgiyi yayınlama hakkına sahiptir.

11. PROJENİN MONİTORİNGİ

1. Yatırımcı, muhasebe çeyreğinden bir sonraki ayın en geç 15. gününe kadar, istatistikle ilgili yetkili devlet kurumunun tespit ettiği şekilde Yetkili Kuruma yatırım projesinin realizasyonu hakkındaki raporu açıklama yazısı ekleyerek sunar. Açıklama yazısı Yatırımcının muhasebe çeyreğindeki yatırım faaliyeti hakkındaki bilgiyi sabit aktiflere göre uygun belgenin tarih ve numarasını belirterek yansıtmalıdır. (fatura, gümrük beyannemesi, kabul teslimat protokolü vs.) Onaylanan şekildeki sunulmuş rapor eksik bilgiyi içeriyorsa, Yetkili kurum tekrar rapor talebi hakkına sahiptir.

2. Yatırımcı muhasebe yılından sonraki yılın en geç 15 Nisanına kadar Yetkili kuruma yatırım faaliyeti sonucundaki gelir ve harcamalar, muhasebe bilançosu ve auditörlük raporuyla onaylanan sabit aktiflere göre rapor, ve bununla beraber Kontrata ilave Çalışma Programına göre yapılan işler hakkındaki rapor ve yıl raporunu istatistikle ilgili yetkili devlet kurumunun tespit ettiği şekilde sunmakla yükümlüdür.

3. Yatırımcının yatırım projesinin realizasyonu ile ilgili yükümlülüklerinin yerine getirmesinin monitoringi Kazakistan Cumhuriyetinin yasalarına göre Çalışma programı ve Kontrat koşullarına uygun olarak yapılır.

12. ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

1. Taraflar yatırım faaliyetiyle ilgili veya Kontratın herhangi bir maddesinin yerine getirilmesi veya yorumu ile ilgili ortaya çıkan tüm anlaşmazlıklar ve tartışmaları aralarındaki görüşmeler yoluyla çözmek için tüm çabaları gösterecektir.

2. Taraflarca, bir tarafın diğerine yazılı başvuru gönderilmesi anından itibaren iki ay içerisinde uzlaşmaya varılamaması durumunda anlaşmazlıkların çözümü Kazakistan Cumhuriyeti adli kurumlarında ve bununla beraber, taraflar arasındaki anlaşmayla tespit edilen uluslararası mahkemelerde aranabilir.

3. Taraflar, kontratın tespit ettiği yükümlülüklerden, ortaya çıkan anlaşmazlık ve tartışmalardan muaf değildirler.

13. KONTRATIN İSTİKRARLILIĞI GARANTİSİ

1. Yetkili kurum ve yatırımcı arasında yapılan kontrat koşulları, Kazakistan Cumhuriyeti “Yatırımlar hakkındaki” yasasının öngördüğü durumlar veya kontrata değişiklikler ve ilaveler tarafların anlaşmasıyla dahil edildiği durumlar dışında işbu kontratın geçerliliği süresinin tamamlanmasına kadar değişmez.

14. UYGULANAN HUKUK

1. Kontrat ve Kontrat esas alınarak imzalanan diğer anlaşmalar için Kazakistan Cumhuriyeti hukuku uygulanır.

15. KONTRATIN GEÇERLİLİK SÜRESİ VE GÜCÜNÜ KAZANMASI

1. Kontratın geçerlilik süresi yatırım imtiyazlarının geçerlilik süresiyle tespit edilir ve yatırım projesinin geçerlilik süresiyle aynı olamaz.

2. İşbu kontrat Yetkili kurumca kayıt altına alındığı andaki hükümlerini kullanır.

16. KONTRATA DÂHİL EDİLEN DEĞİŞİKLİKLER VE İLAVELER

1. Taraflar Kontrata Kazakistan Cumhuriyetinin yasalarına göre karşılıklı anlaşmayla değişiklikler ve ilaveler dâhil etme hakkına sahiptir.

17. KONTRATIN GEÇERLİLİĞİNİN DURDURULMASI KOŞULLARI

1. Kontrat geçerliliği, Kontratın 32, 33 paragraflarında belirtilen durumlar hariç, _____yılıının _____ayının son gününün tamamlanmasıyla durdurulur.

2. Kontrat geçerliliği süresinden önce durdurulabilir:

- Tarafların anlaşmasıyla;
- Tek taraflı düzende;

3. Yetkili kurum Kontratı aşağıdaki durumlarda tek taraflı olarak feshetme hakkına sahip:

- Başvuru sahibinin sunduğu bilgilerin çarpıtıldığı ve gizlendiğinin ortaya çıkartılması ve bunların yatırım imtiyazlarının sağlanmasıyla ilgili kararı etkilemesi halinde;
- Yatırımcı tarafından Kontrata göre kendi yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde.

4. Kontratın 33 paragrafında belirtilen ihlallerin ortaya çıkartılması halinde Yetkili kurum Yatırımcıya yazılı bildiri gönderir ve bunların giderilmesi için en fazla 3 aylık süre tespit eder. Tespit edilen sürede ihlallerin giderilmemesi halinde yetkili kurum yazılı bildirinin gönderildiği andan itibaren üç ayın tamamlanmasıyla tek taraflı olarak Kontratı fesheder. Bu durumlarda Yatırımcı kontrata göre sağlanan yatırım imtiyazlarının sonucu, ödenmemiş vergi ve gümrük vergilerini Kazakistan Cumhuriyetinin yasalarıyla tespit edilen para cezası da uygulanarak öder.

5. Kontratın Yatırımcı inisiyatifiyle süresinden önce durdurulması halinde Yatırımcı kontrata göre sağlanan yatırım imtiyazları, sonucu ödenmemiş vergi ve gümrük vergilerini Kazakistan Cumhuriyetinin tespit ettiği düzende faizleriyle beraber öder.

6. Kontratın Taraflar anlaşmasıyla süresinden önce durdurulması halinde Yatırımcı Kontrata göre sağlanan yatırım imtiyazları sonucu ödenmemiş vergiler ve gümrük vergilerini öder.

7. Kontratın süresinden önce durdurulması halinde Yatırımcı devlet aynı desteği olarak sağlanan mülkü yada onun Kontrat koşullarına göre teslim tarihindeki başlangıç bedelini iade eder.

18. KONTRAT LİSANI

1. Kontrat metini, değişiklikler, ekler, işbu Kontrata eklenen ek belgeler, ve devlet dili Rusça olarak oluşturulur. Eğer Kontrat koşullarıyla başka bir şey öngörülmemiş ise tüm nüshalar orijinal ve aynı hukuki güce sahiptirler.

2. Taraflar _____ konuşma dili olarak kullanılacağı üzerinde anlaşmaya varırlar. Kontratın gücünü kazandığı günden itibaren yatırım projesinin realizasyonuna ilişkin bilgi _____ dilinde oluşturulur.

19. EK MADDELER

1. İşbu Kontratın realizasyonu ile ilgili talep edilen tüm bildiri ve belgeler Kontrata göre taraflardan her birinden ancak onların gerçekten alınması yoluyla, gerekli şekilde sağlanmış ve ulaştırılmış sayılır.

2. Yatırımcı – tüzel kişiliğin reorganizasyonu Kazakistan Cumhuriyetinin yasalarına göre Yetkili Kurumun yazılı onayı ile gerçekleştirilir.

3. Bildiri, mektup ve aslı yada yasalarla tespit edilen düzende tasdik edilmiş belge kopyaları bizzat verilir veya aşağıdaki adrese postayla gönderilir:

Yetkili

Devlet

Kurumu

(Hukuki adres)

Başkan

(Adı Soyadı)

Yatırımcı

(Adı, hukuki adresi)

Yatırımcı Yöneticisi

(Adı Soyadı)

4. Kontrata göre adreslerin değişikliği halinde Taraflardan herbiri diğer Tarafı yazılı olarak bilgilendirir.

5. Kontrat ve ek maddeleri arasında herhangi bir ihtilafi yer bulunması halinde Kontrat temel anlama sahiptir.

6. İşbu Kontrat _____ yılında Astana şehri, Kazakistan Cumhuriyetinde, Tarafların yetkili temsilcilerince imzalanmıştır.

Kurum

Yatırımcı

Kazakistan Cumhuriyeti

Hükümetinin 8 Mayıs 2003 yılı

436 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET

AİDAR Yernar. “Kazak Hukukunda Yatırımların Korunması” yüksek lisans tezi, Ankara, 2008.

Tezimizin amacı Kazakistan’da yabancı sermayenin tarihçesi ile yabancı sermayenin ülkeye hangi hukuki yöntemlerle yapılabildiğini, en çok hangi şekilde kurulduklarını, Türkiye ile Kazakistan arasındaki yatırım ilişkileri ile yabancı sermayenin ulusal ve uluslararası alanda korunması gibi konuları incelenilmiştir.

Yabancı şirketler bir ülkede yatırıma karar verirken karlılık olanakları, ekonomik ve politik istikrar, hükümet politikaları gibi birçok ekonomik, siyasal, psikolojik ve hukuksal faktörü göz önünde tutmaktadır. Bu nedenle, yabancı yatırımcılara, yabancılara sağlanan olağan imkânlardan farklı olarak, sermaye getirdikleri için birtakım hak ve kolaylıklar sağlanmaktadır. Başka bir deyişle, ülkeye yatırım yapan yabancıya, yatırım yaptığı için kural olan hükümlerin dışında güvenceler de getirilmektedir.

Bu nedenle Kazak Hukukunda yatırımların korunmasını ve yabancı sermayenin hangi alanlarda teşvik edilmesinin daha yararlı olacağı konusu incelenerek yabancı yatırım deyiminin kapsamı içinde yazılmıştır.

Tez yazımı esnasında öncelikle ekonomik kavramlar kullanılmış ve Devletler Özel Hukuk disiplini içerisinde yazılmıştır.

Bu çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde, yatırım ve yabancı sermayeye ilişkin kavramları, türleri, ülkeye gelişi ve etkisi işlenmektedir. İkinci Bölümde, Kazak Hukukunda yatırımları düzenleyen “Yatırımlar Kanunu” esaslı incelenmektedir. Türkiye ile Kazakistan arasındaki yatırım ilişkileri de bu bölümde ele alınacaktır. Üçüncü Bölümde ise, yabancı yatırımlara ilişkin iki taraflı ve çok taraflı sözleşmelere yer verilecektir.

Böylece Devletler Özel Hukuk ve Ekonomik ilkelerine sık sık gönderme yapılarak kavram ve terminolojisi de baskın şekilde kullanılmıştır.

Kazakistan’a yabancı yatırımı çekebilmek için yatırım ikliminin iyileştirilmesi, vergi ve yasama sistemlerini sağlamlaştırmaya devam etmek ve uluslararası piyasalarda Türkiye ve Kazakistan arasındaki dostluk ve

ekonomi imajını güçlendirme stratejisini geliştirmeye devam etmek gelmektedir.

Yatırım ortamının uluslararası standarda kavuşturulması için gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması sonucunda, etkin bir tanıtım kampanyası ile yabancı yatırımları koruması ve bu çalışmada belirtilen hedeflere uygun artışların sağlanması mümkün olabilecektir. Dolayısıyla kanun bu amaca hizmet edecek öncü düzenleme olup, ardından gelecek diğer düzenlemelerle yabancı yatırım faaliyetlerinin hukuksal zemini tamamlanmış olacaktır.

Bu çalışmada Kazak hukuku esas alınarak ve yeri geldiğinde Türk hukukuyla benzeyen ve benzemeyen hususlara da işaret edilmiştir.

Anahtar Sözcükler:

1. Türkiye,
2. Kazakistan,
3. Doğrudan Yabancı Yatırımlar,
4. Yabancı Sermaye,
5. Yatırımcı,
6. Uyuşmazlıkların Çözümü.

ABSTRACT

AİDAR Yernar. "The protection of investments in Kazakh Law" is thesis master of degree, Ankara, 2008.

The purpose of the thesis is to analyze the history of foreign investment in Kazakhstan, the legal methods applicable in foreign investments, the forms of foreign investments, the investment relationships between Turkey and Kazakhstan, and the protection of foreign investments in national and international markets.

While deciding on investment the foreign investors have to consider economical, political, psychological, and legal factors such as: profitability, economical and political stability, government policies. Foreign investors bring capital to the country and this makes them different than the normal foreigners who visit the country. That's why laws which provide a more transparent environment, some more rights and easiness in investment should be made regarding to the foreign investors. In other words there must be other special laws for foreign investors that want to be engaged in the direct investment.

Within the Direct Foreign Investment term the analysis of investment protection in Kazakh Law and the efficient direction of foreign investments to various fields were conducted.

The thesis was generally written using economic terms and in the discipline of the International Private Law.

The thesis consists of three main chapters. In the first chapter, the definitions of investment and foreign investment related terms were given; forms and impacts of investments were analyzed. In the second chapter, the bases of "Investment Law" in Kazakh Law were analyzed. The investment relationships between Turkey and Kazakhstan were also analyzed in this chapter. In the third chapter, the agreements related to foreign investments were analyzed.

Thus, there was a high reference to The International Private Law and Economic principles and its relevant terminology was used.

It is imperative to develop investment environment, tax and legal systems and to improve the friendship and economy images of both countries in the international marketplace in order to attract direct foreign investments.

It will be possible to achieve these goals by establishing a suitable legal and investment environment in consistency with the international standards, and by promoting efficiently. The established legal environment will be able to provide laws that will improve the direct investment environment and will be complete after future amendments that will further improve the investment environment.

This work was based on the Kazak law and the similarities and differences with Turkish law were pointed out.

Key Words:

1. Turkey,
2. Kazakhstan,
3. Direct foreign investment,
4. Foreign investment,
5. Investor,
6. Decision of case.